

Hoofstuk

DRIE

Die Scheepers-
prys vir
Jeuglektuur

3.1 Die ontstaan van die Scheepers-prys vir Jeuglektuur

Die instelling van die Scheepers-prys vir Jeuglektuur is moontlik gemaak deur 'n skenking van mnr. F.L. Scheepers en sy eggenote. Mnr. Scheepers het die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns in die middel vyftigerjare genader met die versoek om 'n prys vir jeuglektuur in te stel aangesien daar op daardie tydstip geen sodanige prys bestaan het nie. In 1956 is 'n bedrag aan die Akademie geskenk waarvan die rente gebruik sal word vir die bevordering van hoogstaande Afrikaanse jeuglektuur vir die rypere jeug.

Die volgende bepalinge vir die toekenning van die prys is deur die Akademie neergelê:

1. Die prys staan bekend as die *Scheepers-prys vir Jeuglektuur*.
2. Die prys bestaan uit bedrag van ± R100, jaarliks beskikbaar gestel en geadminestreer deur die Akademie.
3. 'n Akademieskomitee, benoem deur die Akademiesraad, beveel die skrywer of skryfster aan wat die beste jeuglektuur, geskik vir jongmense tussen twaalf en agtien jaar, lewer. Die aanbeveling moet die vorm van 'n gemotiveerde verslag aanneem.
4. Hierdie werk moet van 'n goeie letterkundige en/of opvoedkundige gehalte getuig en die boek moet staan in die teken van egte Afrikanerkeraktereïenskappe en nasietrots, hoewel dit nie 'n bindende vereiste is nie.
5. Indien in 'n besondere jaar daar geen boek verskyn wat die genoemde vereistes van genoemde komitee bevredig nie, word geen prys toegeken nie en die rente word gevolglik by die kapitaal gevoeg.
6. Ingeval die werk van twee of meer skrywers of skryfsters, of van skrywer en skryfster, van gelyke waarde bevind mag word, sal die rente of dividende onder sulke gelykwaardige skrywers eweredig verdeel word.
7. Dieselfde skrywer of skryfster mag die prys meer as een keer ontvang mits sy/haar werk dit regverdig.
8. Vir 1956, 1957, 1958, 1959 en 1960 word daar vir elke jaar afsonderlik, een boek of skrywer aangewys deur die Akademieskomitee, gekies uit die Afrikaanse letterkunde vanaf die tydperk van die Tweede Afrikaanse Taalbeweging (± 1900). Daarna word net die oes van elke kalenderjaar in aanmerking geneem en kom slegs een werk in aanmerking.
9. Alle finale besluite in verband met bekroning berus by die Raad en die Raad behou die reg om die prosedure van toekenning te verander soos dit hom wenslik lyk.

Na die dood van die egpaar 'n aantal jare later is die Scheepers-prysfonds aangevul met 'n verdere skenking deur hulle kinders, mev. S. Cuyler van Johannesburg en mnr. J.A. Scheepers van Pretoria. Tot 1974 is die prys jaarliks toegeken, maar daarna slegs elke drie jaar. Die prysgeld beloop tans ongeveer R250.

Die volgende toekennings is sedert die instelling van die Scheepers-prys gemaak:

- 1956 Schoeman, P.J. *Drie jong jagters*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1935. *Fanie se veldskooldae*. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1948. *Fanie word grootwildjagter*. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1950. *"Uitspring kerele!"* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1951.

- 1957 Kühn, C.H. *Die ruiter in die nag*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1936. *Kaptein Gereke*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1937. *Boerseun*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1943. *Die jongste ruiter*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1954. *Lente*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953. *Die Kleingeld-kommando*. Pretoria: Van Schaik, 1956.
- 1958 De Klerk, W.A. *Die vallei van die rooi gode*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1945. *Agtien man en 'n meisiekind*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1956. *Die skarlaken eskadril*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1942. *Die gésel van Namaland*. Johannesburg: APB, 1954. *Poëns*. Johannesburg: APB, 1957.
- 1959 Bouwer, Alba. *Stories van Rivierplaas*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1955. *Nuwe stories van Rivierplaas*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1956.
- 1960 De Kock, S.S. Al haar jeugboeke.
- 1961 Rothmann, M.E. *Die tweeling trek saam*. Kaapstad: Tafelberg, 1960.
- 1962 Du Plessis, I.D. Al sy jeugboeke.
- 1963 Nortjé, P.H. *Pennie se vaar*. Kaapstad: Tafelberg, 1959. *Die groen ghoen*. Kaapstad: Tafelberg, 1960.
- 1964 Joubert, G.J. *Oupa Landman se viool*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1951.
- 1965 Bouwer, Alba. *Katrientjie van Keerueder*. Kaapstad: Tafelberg, 1961. *Stories van Bergplaas*. Kaapstad: Tafelberg, 1963. *Stories van Ruyswyck*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1963.
- 1966 Vermaas, H.J. Al sy jeugboeke.
- 1967 Schoeman, P.J. Al sy jeugboeke sedert 1957 en veral *Kampvure wat nie uitbrand nie*. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1966.
- 1968 Louw, Anna M. *Die voortreflike familie Smit*. Kaapstad: Tafelberg, 1962.
- 1969 Venter, Ben. *Waterbobbejaan: 'n legende uit die bosveld van Marico*. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.
- 1970 Kielblock, Karl. *Rebel*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1969.
- 1971 Van Reenen, Rykie. *Heldin uit die vreemde; die verhaal van Emily Hobhouse*. Kaapstad: Tafelberg, 1970.
- 1972 Rothmann, Anna. *Klaasneus-hulle*. Kaapstad: Tafelberg, 1964.
- 1973 Geen toekenning nie.
- 1974 Linde, Freda. *Die singende gras*. Kaapstad: Tafelberg, 1973.
- 1975–1977 Rabie, Jan. *Die seeboek van die Sonderkossers*. Kaapstad: Tafelberg, 1975.
- 1978–1980 Rupert, Rona. *Wegloopwinter*. Kaapstad: Tafelberg, 1978. *Woorde is soos wors*. Kaapstad: Tafelberg, 1979.
- 1981–1983 Linde, Freda. *'n Tuiste vir Bittis*. Kaapstad: Tafelberg, 1980.
- 1984–1986 Van Niekerk, Dolf. *Die haasvanger*. Kaapstad: Tafelberg, 1985.

Bronne geraadpleeg

1. *Die Akademie-pryse, 1909–1974* (plus bylae Akademiepryse, 1975–1980) Pretoria: Die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, 1974.
2. Lohann, C.A. *Die bekroonde kinderboek en die aanvaarding daarvan deur die kind, met spesiale verwysing na Suid-Afrika*. DPhil -proefskrif, Potchefstroomse Universiteit vir CHO, 1972.

3. Lohann, C.A. Kinderboektoekennings. *Skoolbiblioteek*, 10(2): 35; Desember 1978.
4. Lohann, Carl. *Kinderlektuur*. Pretoria: HAUM, 1986.
5. Skenker van die Scheepers-prys. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Nuusbrief*, 5(4): 7-11; September 1967.

3.2 *Scheepers, Frederick Lucas (2 Maart 1890– 3 Augustus 1967)*

(Foto: Hepburn & Jeanes, Grahamstad)

Die skenker van die Scheepers-prys vir Jeuglektuur, Frederick Lucas Scheepers, is op 2 Maart 1890 in die distrik Alexandria in die Oos-Kaap gebore. Sy vader het 'n gemengde boerdery bedryf wat ingesluit het mielies, beeste en volstruise. Soos dit dikwels in daardie jare gebeur het, het Fred Scheepers sy skoolloopbaan eers op negejarige ouderdom begin. Die taalmedium in die onderwys was uiteraard Engels en het vir hom as Afrikaanssprekende kind net soos vir sy ander Afrikaanssprekende maats, dikwels vir probleme gesorg. Waar sodanige probleme soms aanleiding gee tot verset teen en weersin in die aanleer en gebruik van Engels, het dit in sy geval gelei tot 'n begeerte om Engels so gou moontlik te bemeester. Die gevolg was dat hy veral in openbare plekke hoofsaaklik Engels gepraat het.

Vir sy hoërskoolopleiding gaan hy na die Jongenskool te Franschhoek waarna hy sy studies voortsit aan die Universiteit Rhodes te Grahamstad waar hy sy BA-graad behaal. Vervolgens gaan hy na die Normaalkollege, Kaapstad, om hom as onderwyser te bekwaam.

Hy begin sy loopbaan as onderwyser te Sterkstroom in die Kaapprovinsie. Die daaropvolgende jaar aanvaar hy 'n pos te Ventersdorp, Transvaal, waar hy skoolhou tot aan die einde van 1916. Vanaf die begin van 1917 is hy hoof van die Elandskuilse Laerskool, ongeveer sewe kilometer vanaf Ventersdorp, geleë op die familieplaas van die Yssels. Met sy om-en-by die 160 leerlinge was hierdie skool destyds die tweede grootste plaasskool in Transvaal. In daardie jare was die st. 6-eksamen 'n openbare eksamen wat toelating tot die hoërskool verleen het. In 1917 rig hy 'n versoek tot die Direkteur van Onderwys dat die leerlinge toegelaat word om Afrikaans in die eksamen te gebruik in plaas van Nederlands. Hierdie versoek word aanvanklik geweier maar na verdere vertoë word dit wel toegestaan. Sodoende word dit die eerste skool in Suid-Afrika wat Afrikaans as voertaal gebruik het. Sy versoek om Afrikaans as voertaal te gebruik gaan egter terug na die vorige jaar toe hy as sekretaris van die Ventersdorpse tak van die VVOOZA, later die Transvaalse Onderwysersvereniging, voorgestel het dat Afrikaans die voertaal van die Vereniging sal wees en wat toe ook deur die hoofbestuur aanvaar is.

Die Tweede Vryheidsoorlog en alles wat daarmee saamgegaan het, het egter nie ongemerk by hom as Kolonialer en as Afrikaanssprekende plaasseun verbygegaan nie. Die heldhaftigheid en onverskrokkenheid van die Boere en hulle generaals en ander leiers het 'n groot indruk op hom gemaak. 'n Sterk gevoel van nasie- en taaltrots is hieruit gebore. Dit het dan ook later jare die innerlike dryfveer geword wat tot die totstandkoming van die Scheepers-prys gelei het.

Sy liefde vir sy moedertaal, Afrikaans, dring hom ook om in 1922 by die Universiteit van Suid-Afrika aansoek te doen om Afrikaans in plaas van Nederlands as voertaal te mag gebruik. Sy aansoek word toegestaan en sodoende word hy in daardie jaar die eerste MA-student in Suid-Afrika wat Afrikaans as voertaal gebruik.

Fred L. Scheepers was 'n man wat op verskeie terreine waardevolle bydraes gelewer het. Vir 'n tydperk van 30 jaar vanaf 1920 tot 1950, was hy onderwyser aan die Hoërskool Gimnasium, Potchefstroom. Hier was hy dan ook jare lank voorsitter van die plaaslike Kunsvereniging, lid van die Stadsraad en later ook burgemeester van Potchefstroom. In sy jeugjare het hy aan verskeie sportsoorte deelgeneem soos rugby, swem, atletiek en tennis. Vanaf 1920 tot 1929 is hy lid van die Wes-Transvaalse rugbyspan. Sy belangstelling en liefde vir sport lei daartoe dat hy by die organisasie daarvan betrokke raak en so dien hy later ook lank as voorsitter van die Wes-Transvaalse Hoërskole-atletiekbond asook van die Wes-Transvaalse Atletiek- en Fietsrybond.

Na sy aftrede aan die einde van 1950 hou hy in 'n tydelike hoedanigheid skool eers te Carletonville en vanaf 1953 tot 1961 te Parktown Boys High School in Johannesburg. Hier het hy die tuig finaal neergelê en het hy en sy eggenote hulle gevestig te Boknesstrand, Alexandria. Net soos hyself was sy eggenote, mej. Sara Elizabeth Bakkes met wie hy op 2 Julie 1918 getroud is, 'n Oos-Kaaplander van geboorte. Sy was afkomstig van die plaas Klipfontein in die omgewing van Paterson. Uit hierdie huwelik is 'n seun en 'n dogter gebore. Fred Scheepers is op 3 Augustus 1967 oorlede en sy eggenote twee jaar later. Beide is op Alexandria begrawe.

Fred L. Scheepers was 'n veelsydige mens en in die Scheepers-prys sal sy nagedagtenis bly voortleef.

Bronne geraadpleeg

1. *Die Akademie-pryse, 1909-1974* (plus bylae Akademiepryse, 1975-1980) Pretoria: Die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, 1974.
2. Lohann, C.A. *Die bekroonde kinderboek en die aanvaarding daarvan deur die kind, met spesiale verwysing na Suid-Afrika*. DPhil-proefskrif, Potchefstroomse Universiteit vir CHO, 1972.
3. Lohann, C.A. Kinderboektoekennings. *Skoolbiblioteek*, 10(2): 35; Desember 1978.
4. Skenker van die Scheepers-prys. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Nuusbrief*, 5(4): 7-11; September 1967.

3.3 Schoeman, Pieter Johannes (20 September 1904 – 5 Julie 1988)

Die bekende skrywer P.J. Schoeman is op 20 September 1904 as Pieter Lafras Uys Schoeman in die distrik Utrecht in Natal gebore. Sy oupa was generaal Stefanus Schoeman wat 'n tyd lank waarnemende president van die Suid-Afrikaanse Republiek was. As die tweede jongste seun van 'n groot gesin van nege seuns en vier dogters, bring hy sy vroeë kinderjare deur op die familieplaas St. Helena, geleë aan die Drakensberg naby Utrecht. Naas hierdie plaas het sy pa ook 'n bees- en jagplaas in die omgewing van Nongomo in Zoeloland gehad. Gedurende die wintermaande het die gesin op hierdie plaas gewoon. Dit het die jong Pieter in staat gestel om Zoeloe so goed te leer praat soos die Zoeloes self.

Aan 'n klein plaasskooltjie op die familieplaas ontvang Pieter Schoeman saam met sy broers en susters sy eerste onderwys. Dit was moeilike jare en die boerdery was nie 'n sukses nie. Op dertienjarige ouderdom verkoop sy pa die familieplaas. Sy pleegmoeder en kleindogter van die Voortrekkerleier Andries Hendrik Potgieter, wat getroud was met ds. Jan Stoffberg van Belfast, besluit toe om hom aan te neem aangesien sy geen kinders van haar eie gehad het nie. Sy laat toe ook sy naam na Pieter Johannes verander om haar eie pa te vernoem. Na twee jaar slaag hy standaard vyf in Belfast. Met die verhuising van ds. Stoffberg na die Abraham Kriel-tehuis te Langlaagte, Johannesburg, sit Pieter daarna sy skoolloopbaan aan die Hoërskool Helpmekaar voort. Aan die einde van 1925 matrikuleer hy hier aan die toe nog enigste Afrikaanse hoërskool in Johannesburg.

Vanweë finansiële redes kon Pieter Schoeman nie sy studies dadelik na matriek voortsit nie. Daarby kon hy as 'n plaasseun in sy hart, hom nie in die groot stad tuis voel nie. Die gevolg was dat hy hom vir die volgende twee jaar op sy broer Martiens se plaas in die distrik Wakkerstroom bevind. Met behulp van lenings studeer hy vanaf die begin van 1928 aan die Universiteit van Stellenbosch waar hy aan die einde van 1930 sy BA-graad met Bantoetale en Volkekunde as hoofvakke met lof behaal. Tydens sy studentejare skryf hy artikels vir *Die Huisgenoot* wat hom in staat stel om self ook 'n bydrae te maak tot sy studiegelde. Hierdie artikels is later saamgevat in sy eerste boek, *Die swerwerjagter*. Aan die einde van 1931 behaal hy sy MA-graad in Volkekunde ook met lof. Op grond hiervan verwerf hy 'n beurs wat hom in staat sou stel om vir die volgende drie jaar voltyds vir sy doktorsgraad te studeer. Deur hard te werk slaag hy daarin om sy doktorsgraad na twee jaar te kon behaal. Dit het dit vir hom moontlik gemaak om vir 'n jaar aan die London School of Economics in Engeland te gaan studeer. Tydens die koue, mistige winter van 1934 in die verre Londen verlang hy so terug na Zoeloland waar hy as kind saam met sy familie die wintermaande deurgebring het, dat hy *Drie jong jagters* in vyf weke klaar skryf.

Die depressie tydens die dertigerjare het meegebring dat dr. P.J. Schoeman op dertigjarige ouderdom met sy tuiskoms aan die einde van 1934, geen werk kon kry nie. Hy is intussen getroud met Betsie Bosman van Moorivier. Hulle woon tydelik by haar ouers op die plaas waar hy voltyds skryf. In die middel van 1935 kry hy werk as joernalis by *Die Vaderland*, 'n half-weeklikse koerant in Pretoria. Die verskuiving van *Die Vaderland* aan die begin van 1936 as dagblad na Johannesburg het Schoeman in 'n moeilike posisie geplaas. Hy het geen begeerte gehad om na Johannesburg te verhuis nie. Sy herinneringe aan sy hoërskooljare in Johannesburg tien jaar tevore was waarskynlik die rede hiervoor. Gelukkig ontvang hy in hierdie tyd 'n aanbod van die Universiteit van Stellenbosch om vanaf die begin van 1936 die pos van senior lektor in Volkekunde te beklee. Teen die einde van 1938 word hy bevorder tot professor en hoof van die Departement Volkekunde-Bantoetaale.

Aan die einde van 1946 lê prof. Schoeman die tuig aan die Universiteit van Stellenbosch neer. Hy vestig hom op Stilbaai waar hy hom voltyds aan sy skryfwerk wy. Vir vier jaar hou hy hom hiermee besig. Met die uittrede aan die einde van 1950 van die bekende skrywer Sangiro as hoofwildbewaarder van Suidwes-Afrika, bied die Administrateur van Suidwes-Afrika hierdie pos aan P.J. Schoeman aan. Hy het hierdie pos dan ook tot aan die einde van 1955 beklee.

In die loop van 1957 vestig P.J. Schoeman hom weer op Stellenbosch. Vanaf daardie tyd wy hy hom voltyds aan sy skryfwerk tot met sy afsterwe op 5 Julie 1988.

Dit was P.J. Schoeman nie beskore om 'n seun te hê nie, alleen maar twee dogters. Sy jongste dogter het gelukkig drie seuntjies gehad waarvan die jongste wat slegs agtien maande oud was toe sy in 1974 oorlede is, daarna by sy oupa en ouma gewoon het.

P.J. Schoeman se kinderjare en jeugervaring in Noord-Natal in die Zoeloelandse bosveld, tesame met sy verblyf in Suidwes-Afrika in die vyftigerjare, het aan hom 'n haas oneindige skat van kennis besorg. Sy persoonlike belewenis van die skoonheid van die natuur het hom in staat gestel om jeuglektuur van hoë gehalte te skep. Hy was dan ook die eerste skrywer wat deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns bekroon is en wel in 1956 met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur op grond van sy vier jeugverhale, *Drie jong jagters*, *Fanie word grootwildjagter*, *Fanie se veldskooldae* en *"Uitspring kêrels!"* In 1967 het hierdie eer hom weer te beurt geval toe hy die prys ontvang het vir al sy jeugverhale sedert 1957 met spesiale vermelding van *Kampvure wat nie uitbrand nie*. In 1982 het hy die eerste wenner van die Perskor-prys vir Jeuglektuur vir 1982 geword. Sy boek *Jabulies, my eerste hond*, was een van negentien oorspronklike jeugwerke wat tussen Januarie 1980 en Desember 1981 by Perskor verskyn en om die prys meegeding het.

Schoeman se voortreflike jag- en diereverhale het hom besonder geliefd gemaak in die Afrikaanse letterkunde. Van sy boeke is dan ook dikwels in skole voorgeskryf vir die bestudering van die Afrikaanse letterkunde. Dit is haas onnodig om te sê dat verskeie van sy boeke al herhaaldelik herdruk moes word.

Die volgende boeke is onder andere deur P.J. Schoeman geskryf:

Die suerwerjagter. Kaapstad: Nasionale Pers, 1933.

Drie jong jagters. Kaapstad: Nasionale Pers, 1935.

Die jagterprins en ander jagverhale. Pretoria: Van Schaik, 1935.

Sonogies, die Swazi-prinsessie. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1938.

Mboza, die Swazi, en ander verhale. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1939.

Op die groot spore. Kaapstad: Nasionale Pers, 1942.

Op die klein spoortjies. Kaapstad: Nasionale Pers, 1944.

- Fanie se veldskooldae.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1948.
- Waar motors nie kan kom nie.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1948.
- Rook op die horison.* Johannesburg: APB, 1949.
- Op ver paaie.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1949.
- Fanie word grootwildjagter.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1950.
- Jagters van die woestynland.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1951.
- "Uitspring, kêrels!"* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1951.
- Waar ver winde waai.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1957.
- Jagters op die groot spore.* Kaapstad: Via Afrika, 1958.
- "Inspring, kêrels!"* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1960.
- Fanie se vuurdoop.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1960.
- Terug op ver paaie.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1962.
- Nobyane die Zoeloeminnaar.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1963.
- Trados die swerwer-Boesman.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1963.
- Vulindaba.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
- Jetwa — die buffelbul.* Johannesburg: APB, 1965.
- Katjieland.* Johannesburg: APB, 1965.
- Dronkie by die kabouters en feetjies.* Johannesburg: APB, 1965.
- Dronkie maak kinders groot.* Johannesburg: APB, 1966.
- Kampeure wat nie uitbrand nie.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1966.
- Uit die dagboek van 'n wildbewaarder.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1967.
- Van jagter tot wildliefhebber.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1969.
- Jabula die Zoeloe.* Johannesburg: Perskor, 1972.
- Geliefde ou Afrika-vriende I.* Johannesburg: Perskor, 1975.
- Geliefde ou Afrika-vriende II.* Johannesburg: Perskor, 1976.
- Pampata, die beminde van koning Tsjaka.* Johannesburg: Perskor, 1978.
- Spore wat nie toewaaï nie.* Johannesburg: Perskor, 1979.
- Jabulies, my eerste hond.* Johannesburg: Perskor, 1981.

Bronne geraadpleeg

1. Albrecht, Sybelle. P.J. Schoeman het nooit opgehou droom. *Die Vaderland*, 3 Maart 1982.
2. Lategan, F.V. *Skywers in woord en beeld: P.J. Schoeman*. Johannesburg: Perskor, 1979.
3. Nienaber, P.J. *Perspektief en profiel*. Johannesburg: Perskor, 1982.
4. Op 75 is P.J. Schoeman steeds 'n baie besondere man. *Hoofstad*, 21 November 1979.
5. Perskor-prys vir Jeuglektuur aan P.J. Schoeman. *Tempo*, 9(26): 9; 1982.
6. Veldkind spreek nog tot jeug. *Die Transvaler*, 12 Julie 1982.

□ *Fanie se veldskooldae*

Ons het hier die verhaal van 'n jong boerseun, Fanie, in die oorgangsperiode van sy lewe. Hy is in baie opsigte nog 'n ware kind met die naïewe kindermentaliteit, maar dan weer die ontluikende jongeling wat voor talle vrae te staan kom, wat smag na onafhanklikheid en dan weer verskeurd staan weens kwellende onsekerheid. Hy voel die heerlike aandoeninge, maar ook pynlike verskeurdheid veroorsaak deur tipiese kalwerliefde, veral wanneer die natuurlike beskeidenheid en skamerigheid van die egte boerseun onrus en verleentheid veroorsaak. Telkens word hy met seunsagtige aandurwingsvermoë of impulsiewe lewenslus voortgedryf om die manlike daad aan te pak, maar ewe dikwels vind hy dat sy planne in die war gestuur word deur eie onhandigheid, onervarenheid of selfs kinderlike skamerigheid. Hy is dus die tipiese jong held, maar nie die ideale, jong held van so baie avontuurverhale nie — eerder die jong seun wat die heerlike planne van sy vrugbare verbeelding wil uitwerk, en dan met egte kinderverdriet en -smart moet sien hoe alles verkeerd loop. Hierdie wisselende stemminge van die kindergemoed word pragtig deur die skrywer uitgebeeld. Die komiese grootdoenery van die seun, die patos van kindeleed en -teleurstelling, die naïwiteit van kindertrots en die spontane opborreling van jeugdige emosies laat die verhaal vir ons leef.

Verder laat die skrywer ons saamleef met hierdie jong seun en saam met hom ervaar ons die bekoring van die wildernis, die vriendskap, vaderlike vermaninge en lewenswysheid van die egte, stamvaste ou Swazi's en die kinderlike bewondering vir die jong voortvarende Swazi-helde wat die verbeelding aanvuur. Hier en daar voel ons wel 'n bietjie onseker of ons in Fanie 'n blote kind moet sien, en of hy alreeds 'n ontluikende jongeling is, maar ook dit hoef nie te hinderlik te wees nie, aangesien die veldlewe by die jong seun 'n mate van onafhanklikheid en manlikheid aankweek wat soms verrassend is.

Dit is 'n seunsverhaal wat met groot vrymoedigheid aanbeveel kan word.

(T.J. Heyns, *Ons Eie Boek*, Desember 1948)

□ *Drie jong jagters**Kinderklassiek*

Om saam te val met P.J. Schoeman se sestigste verjaardag het Nasionale Boekhandel 'n nuwe uitgawe van sy bekende jeugboek *Drie jong jagters* die lig laat sien. Hierdie boek, wat die eerste keer in 1936 verskyn en sedertdien 21 herdrukke beleef het, is een van die min werklike kinderklasieke in Afrikaans.

Baie van die elemente van Schoeman se later werke is hier reeds aanwesig: die dromerseun, die ou Bantoe-jagterfilosoof, die liefde vir die natuur, die jagtogte, om van die vernaamste te noem. Maar hier is dit meer beheersd en maak dit 'n fris indruk, in teenstelling met van sy ander.

Schoeman toon hier 'n besondere begrip vir die wêreld van die kind. Al is die een wat hy hier voorstel, dié van vyftig jaar gelede en meer, sal dit spreek tot elke jong leser. Sy drie hoofkarakters, die drie broers, het ook elkeen 'n baie duidelik omlinde persoonlikheid.

Met die herles van die boek ná jare het dit tog soms 'n effens ouderwetse indruk gemaak, ook vanweë die taal, veral die oordrewe gebruik van verkleinwoorde. Miskien moes die uitgewer die skrywer gevra het om die manuskrip weer heeltemal deur te werk sodat dit ook vir die nuwe geslag heeltemal aanvaarbaar kan wees.

(B. de K., *Die Burger*, 22 September 1965)

□ *"Uitspring, kêrels!"*

Op 'n dag het oom Fanie aan sy seuns gesê dat hulle by "'n klomp uitdraaipaaie" gekom het; dat hulle hul koppe bymekaar moet sit, want die plaas is te klein vir nege seuns en dat die seuns moet "uitspring en ... betyds moet uitspring." Vir oom Fanie se seuns, met nog pure murg in die pype, was hierdie opdrag nie 'n aaklige bevel nie, maar 'n blye uitdaging om op eie bene te staan. Die gereedmaking, die afskeid, die trek word met groot lewensblyheid aanvaar en die nuwe, ongerepte tuiste met trots in besit geneem. Die manlikheid

in die seuns onderdruk die hartseer wat soms brand om die agtergeblewe nooientjies en die troosvolle aandwind bring die boodskap dat hulle op nuwe braakland staan, waar "ons drome werklikheid gaan word."

Schoeman teken hierdie oom Fanie se gesin met eerbied. In hierdie huis word die Boeregebruike nog in hoë aansien gehou, die Bybel neem 'n ereplek in en die kind-ouer-verhouding word op 'n hoë peil gestel. Op oom Fanie se plaas mag daar op 'n Sondag nie eers geskree word nie. Die gesonde meisie-seun-verhouding is pragtig ingevleg in die verhaal.

Van oom Fanie leer die seuns ook wat die verhouding tussen die blanke en die nie-blanke moet wees. Wedersydse respek en eerbied is die grondslag van hierdie verhouding. Die seuns moet die wette teenoor die werkvolk ken en nooit van "'n kaffer" praat nie.

"*Uitspring, kêrels!*" is geskryf in Schoeman se versorgde taal en sy rake segging wat aandoen soos "botter op my groenmielie". Omdat die skrywer so 'n fyn kenner van die Bantoe en sy taal is, vind ons ook in hierdie verhaal telkens die manier om iets op egte Bantoe-wyse te stel: "'n mens moet eers klein klippies in die water gooi (sodat) die ou groot krokodil nie met 'n brul wakkerskrik nie".

"*Uitspring, kêrels!*" is 'n verhaal vir diegene wat nog hou van dit wat suiwer en eg is.

(Resensent en bron onbekend)

□ *Fanie word grootwildjagter*

Hierdie boek is as jeugverhaal bedoel en tog sal hy deur ander lesers ook geniet word. Vir die jeug is daar die jag- en liefdesverhaal. Albei hierdie drae is dun, maar die romantiese en fantasieryke dele sal die belangstelling daarin gaande hou. Die boodskappe wat algaande beklemtoon word, sal ook inslaan. Dit staan o.a. in verband met die samewerking van die blanke rasse by ons en die liefde vir ons dier- en boomwêreld. Telkens verras die skrywer ons met epigrammatiese uitsprake. Daarin kom die skrywer se lewenswysheid uit.

Per slot van sake het ons in die boek meer met die Zoeloes as met die jag te doen en hier het die skrywer, dank volkekundige kennis, die kans gekry om 'n paar verteenwoordigers van hulle ras te laat leef. As individue verskil hulle baie van mekaar en hulle bots ook dikwels. Dit bied die skrywer die geleentheid om hulle van verskillende kante te laat sien en dit doen hy besonder goed. In hulle omslagtige, beeldryke taal, met hulle bewonderenswaardige veldkennis, leef hulle voor ons en 'n egte Zoeloe-atmosfeer word gesuggereer.

Meer kompaktheid sou die verhaal ten goede gekom het. As gevolg van die gerektheid is daar by die gevoelige leser op 'n hele paar plekke 'n daling in sy belangstelling. Die te romantiese dele en die losserige bou van die werk sal hom minder hinder. Ons kry volop afwisseling met fyn geestige dele.

(M.S.B. Kritzinger, *Ons Eie Boek*, XVII(1); 1951)

3.4 Kühn, Christoffel Hermanus (8 Oktober 1903–17 April 1968)

Die gevierde Afrikaanse skrywer C.H. Kühn is veel meer bekend onder sy skrywersnaam Mikro. Hy is op 8 Oktober 1903 op Van Reenensplaas in die distrik Williston, in die Kareeberge, gebore. Hier op Van Reenensplaas het hy die eerste nege jaar van sy lewe deurgebring. Hy was die jongste seun van vier en tweede jongste van 'n huisgesin van sewe. In daardie Karooewêreld het hy vroeg in sy lewe bewus geword van geboorte, lewe en dood. Van droogtes en van reën. Sy skoolopleiding ontvang hy eers op die plaas, toe op Williston, daarna vanaf Januarie 1918 op Robertson en later op Carnarvon waar hy aan die einde van 1922 matrikuleer. Dit was juis op Carnarvon waar die Nederlandse onderwyser, J.D.A. Crafford, sy belangstelling in letterkunde gewek het.

Na sy opleiding sit Mikro sy studies aan die Universiteit van Stellenbosch voort. Hier studeer hy vier jaar lank vir sy BSc (Landbou)-graad. Dit was dan ook hier waar hy die naam Mikro gekry het. Volgens sy weduwee het hy eendag laat by die biologie-klas opgedaag. As verskoning het hy aangevoer dat hy nie sy mikrovlooi kon kry nie. Die klas het uitgebars van die lag as gevolg waarvan die professor hom uit die klas gejaag het. Die mikrovlooi het Mikro geword.

Nadat hy sy graad aan die einde van 1927 behaal het, het hy in 1928 vir die eerste ses maande aan 'n eenmanskooltjie met sewe kinders te Vaalhoek, distrik Williston onderwys gegee waarna hy aan die middelbare skool te Kuilsrivier begin skoolhou. In 1930 moes hy kinders afrig vir 'n konsert en toe kom die gedagte by hom op om 'n toneelstuk te skryf. Hierdie eerste poging van hom, met die titel *Diplomaties*, word nog in dieselfde jaar gepubliseer. In 1932 kry hy langverlof teen halvesalaris wat hom in staat stel om sy onderwysdiploma aan die Universiteit van Kaapstad te voltooi.

In 1930 begin hy om verhale vir *Die Huisgenoot* te skryf. Eers was dit *Rou rieme* wat later opgevolg is deur *Toings* in die vorm van kortverhale. Tydens sy verblyf in Kuilsrivier was Mikro aktief betrokke by die kultuurbedrywighede van die gemeenskap. Hy was self die stigter van die toneelvereniging en het dikwels die toneelstukke geskryf wat hulle opgevoer het. Mikro het intussen gevorder tot hoof van die middelbare skool De Kuilen in Kuilsrivier. Die tweede laerskool wat jare later in Kuilsrivier gebou is, is dan ook na hom vernoem.

In Maart 1933 is Mikro getroud en uit hierdie huwelik is een seun gebore. In 1942 is hierdie huwelik ontbind. Aan die einde van 1943 bedank Mikro uit die onderwys om hom voortaan voltyds aan sy skryfwerk te wy. In Februarie 1944 is Mikro met Cornelia Jacoba Steyn getroud. Uit hierdie huwelik is twee dogters en seun gebore. Die volgende ses jaar was moeilike jare. Mikro moes skryf om

hom en sy vrou aan die lewe te hou, nie omdat hy wou skryf nie. Hy produseer in hierdie tyd baie ontspanningsleesstof. Die gevolg was dat die boeke nie van sy beste was nie.

Na 'n verblyf van 21 jaar en ses maande te Kuilsrivier laat vaar Mikro die voltydse skryfwerk aan die einde van 1949. Die Kühn-gesin verhuis in 1950 na Oudtshoorn waar Mikro vanaf April 1950 'n pos as dosent in Afrikaans aan die onderwyskollege aanvaar het. Hier bly hy tot aan die einde van 1955, waarna hy redakteur word van *Boerdery in Suid-Afrika*. Die aanvaarding van hierdie betrekking bring mee dat hy na Pretoria verhuis. Vir die eerste keer kry hy nou die geleentheid om sy landbougraad te gebruik. Aan die einde van 1960 word hy ook benoem as nasionale leier van die Landsdiensbeweging, die jeugbeweging van die Departement Landbou-tegniese Dienste. Weens swak gesondheid was Mikro verplig om in 1964 die tuig neer te lê. Tydens die afskeidsgeselligheid wat by die Nasionale Kamp Glen naby Bloemfontein vir hom aangebied is, is die Goue protea-toekenning aan hom oorhandig vir sy bydrae tot grondbewaring in Suid-Afrika.

Na sy aftrede aan die einde van April 1964 het Mikro hom op Somerset-Wes gaan vestig waar hy hom weer voltyds aan sy skryfwerk gewy het. Die Nasionale Filmraad het in 1967 'n dokumentêre rolprent oor die lewe en werk van Mikro gemaak met die doel om dit vir opvoedkundige doeleindes te gebruik. Op 22 November 1967 is 'n afdruk van die rolprent aan hom oorhandig. Skaars vyf maande later op 17 April 1968 is Mikro in sy woning te Somerset-Wes aan 'n hartaanval oorlede.

Mikro se tweede liefde, naas die skryfkuns, was die skilderkuns. Op 42-jarige leeftyd het hy 'n klompie van sy pen-tekeninge aan die bekende kunsskilder Gregoire Boonzaier gewys. Boonzaier het hom aangemoedig om daarmee voort te gaan. Gevolglik het hy ingeskryf as deeltydse student aan die Kaapstadse Kunsskool. Daarna het hy 'n aantal lesse bygewoon. In sy lewe wou hy nooit 'n uitstalling van sy werke hou nie. Na sy dood het Saambou-bouvereniging met die hulp van sy weduwee as 'n huldeblyk ter herdenking van sy geboortedag op 8 Oktober 1969 'n uitstalling in Kaapstad vanaf 6 tot 11 Oktober 1969 gereël.

Mikro het self in sy outobiografie sy skryfwerk in vier fases verdeel. Die eerste fase het gestrek vanaf 1932 tot 1943. Die tweede fase vanaf 1944 tot 1949 beskryf hy as die brood-en-botterskof, dan die derde fase vanaf 1950 tot 1963 terwyl die laaste fase vanaf 1964 tot 1968 strek. Vandag sou 'n vyfde fase wat al die boeke insluit wat na sy dood eers verskyn het, waarskynlik nie onvanpas wees nie. Ten tye van sy afsterwe was sy honderdste boek *Osse van klei*, op die pers. Uiteindelik het daar 111 boeke verskyn wat ingesluit het jeugverhale, speurverhale, avontuurverhale, dramas, sketse, kortverhale, romans, novelles en 'n outobiografie. Erkenning vir sy skryfwerk het nie agterweë gebly nie. So vroeg as 1936 ontvang hy die Hertzogprys van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns vir sy twee boeke *Toiings* en *Pelgrims*. Een-en-twintig jaar later word hy weer deur die Akademie vereer en wel met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur vir *Die ruiter in die nag*, *Kaptein Gereke*, *Boerseun*, *Die jongste ruiter*, *Die Kleingeld-kommando* en *Lente*.

Intussen het hy ook die W.A. Hofmeyr-prys vir 1955 ontvang vir *Die porseleinkat*. In 'n wedstryd vir jeugverhale wat deur Nasionale Boekhandel uitgeskryf is, word hy in 1961 aangewys as medewenner met sy jeugverhaal *Die goue protea*. Mikro skryf self dat benewens die onderstaande boeke het hy ook 'n groot aantal kortverhale en sketse vir tydskrifte geskryf wat nooit in boekvorm gepubliseer is nie. Hy het ook 'n roman vir 'n dagblad en verskeie radiodramas geskryf.

Die volgende boeke is onder andere deur Mikro geskryf:

Diplomaties. Pretoria: Van Schaik, 1930.

Die grootste genot. Kaapstad: Nasionale Pers, 1931.

Toiings. Pretoria: Van Schaik, 1934.

Rou rieme. Pretoria: Van Schaik, 1935.

- Pelgrims*. Pretoria: Van Schaik, 1935.
- Noekies die klonkie*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1935.
- Net een dag*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1936.
- Die ruiter in die nag*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1936.
- Kaptein Gereke*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1937.
- Oeslande*. Pretoria: Van Schaik, 1938.
- Ghoen*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1938.
- Kompartement 1001E*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1939.
- Huurlinge*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1940.
- Moord in die Hotel Barnard*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1942.
- Huisies teen die heuwel*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1942.
- Boerseun*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1943.
- Sahuut, korporaal!* Johannesburg: Publicite, 1943.
- Daar was nege*. Johannesburg: APB, 1944.
- Vreemdelinge*. Johannesburg: APB, 1944.
- Vier mense*. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1944.
- Basjan Bastiaanse*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1944.
- Coert Bloemsen se geheim*. Johannesburg: APB, 1945.
- Die geheimsinnige M9*. Johannesburg: APB, 1945.
- Op die spoor*. Johannesburg: APB, 1946.
- Die donker stroom*. Johannesburg: APB, 1946.
- Alberdine Bantjies, speurder*. Johannesburg: APB, 1947.
- Klaradynstraat*. Kaapstad: Nasionale Pers, 1947.
- Moord na ete*. Johannesburg: APB, 1948.
- Die vrou van Petrus Delft*. Johannesburg: APB, 1949.
- Ons lampe gaan dood*. Johannesburg: APB, 1949.
- Nog geen herberg*. Johannesburg: APB, 1949.
- Die oue en die nuwe*. Johannesburg: APB, 1949.
- Daar kom die Alibama*. Johannesburg: APB, 1950.
- Anna Beyers*. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1950.
- Wagters in die nag*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1950.
- Die geheimsinnige Salome Rudiger*. Johannesburg: APB, 1951.
- Lente*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953.
- Die wa-as*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953.
- Die jongste ruiter*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1954.
- Die houtswaan*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1954.

- Die wit arend.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1955.
- Die porseleinkat.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1955.
- Die parskuip.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1955.
- Die eensame wag.* Johannesburg: APB, 1956.
- Die dae van ons jare.* Pretoria: Van Schaik, 1956.
- Die Kleingeld-kommando.* Pretoria: Van Schaik, 1956.
- Die nooiensuil.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1957.
- Gonnakolk.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1957.
- Die silwerpotlood.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1957.
- Die bont takbok.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1957.
- Die bont takbok word bittereinder.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1958.
- Die bont takbok verken.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1958.
- Generaal Kleingeld.* Pretoria: Van Schaik, 1958.
- Burgers van die Kleingeld-kommando.* Pretoria: Van Schaik, 1958.
- Die weduwee Meraai.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1959.
- Môre is dit nuwe maan.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1959.
- Die koperkan.* Pretoria: Van Schaik, 1959.
- Die blou soldatepak.* Johannesburg: Dagbreek, 1960.
- Die rooi geruite rok.* Johannesburg: Dagbreek, 1960.
- Sias en Mias.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1960.
- Sias se spoetnik.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1960.
- Drie vroue en 'n hond.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1961.
- Die rooi lêer.* Pretoria: Van Schaik, 1961.
- Die swart hings.* Kaapstad: Human & Rousseau, 1961.
- Voëlvlêi se konsert.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1961.
- Die hanskalfie.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1961.
- Jasper die molslang.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1961.
- Kinders van Meraai.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1962.
- Die dames sestien.* Pretoria: Van Schaik, 1962.
- Die goue protea.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1962.
- Die Oranje sneltrein.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1962.
- Abednego die skilpad.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1962.
- Speurder Sias.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1962.
- Die steenbokkie.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1962.
- Ounooi die uil.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1962.
- Afskeid.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1962.

- T in Die Blou Kamer.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1963.
- Die twee goue beddens.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1963.
- Die neef van die goewerneur.* Johannesburg: Dagbreek, 1963.
- Die jongste veldkornet.* Kaapstad: Simondium, 1963.
- Die blonde haarkapper.* Kaapstad: Simondium, 1964.
- 'n Span van 20 muile.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1965.
- Die poskoetsrower.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1965.
- Die witperd van Tan Fienie.* Pretoria: Van Schaik, 1965.
- Dankie Adrianos.* Kaapstad: HAUM, 1965.
- Die koperkanon.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1966.
- Oudepalmiet.* Kaapstad: John Malherbe, 1966.
- Waar die bokmakierie fluit.* Johannesburg: APB, 1966.
- Wit seile.* Kaapstad: HAUM, 1967.
- Die winkelvenster.* Pretoria: Van Schaik, 1967.
- Droomberg.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1967.
- Eerste dae op Biesielaagte.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1967.
- Sewejaartjies.* Johannesburg: APB, 1967.
- Die twee bruin perde van oom Tewie.* Pretoria: Van Schaik, 1967.
- Hy koop toe vir hom 'n pen.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.
- Die harp.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.
- Kaptein Mias.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.
- Kleinjan.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.
- Bles van Soekmekaar.* Johannesburg: APB, 1968.
- Die goue eekhorinkie.* Pretoria: Van der Walt, 1968.
- Napoleon die blouskimmel.* Pretoria: Van der Walt, 1968.
- Die wiel.* Pretoria: Van der Walt, 1968.
- Osse van klei.* Johannesburg: APB, 1969.
- Ou Borreldien.* Pretoria: Van der Walt, 1969.
- Ursula.* Pretoria: Van der Walt, 1969.
- Vlam.* Kaapstad: Human & Rousseau, 1969.
- Slapjan.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1970.

Bronne geraadpleeg

1. Bosman, Fré. Mikro — soos vriend en bewonderaar hom sien. *Die Huisgenoot*, 29 November 1957.
2. C.H. Kühn oorlede; Daar is min mense wat Mikro se werk nie ken nie. *Die Burger*, 18 April 1968.

3. Danksy vlooi het Mikro begin skryf. *Die Burger*, 23 Junie 1978.
4. Gericke, Aletta. Mikro — 'n Pen met liefde gekoop. *Rooi rose*, 30 Julie 1969.
5. Lategan, F.V. Scheepers-prys vir Jeuglektuur, 1957 toegeken aan Mikro (C.H. Kühn). *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*, 18(1): 17-18; April 1958.
6. Mikro. *Hy koop toe vir hom 'n pen*. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.
7. Mikro nou honderd boeke oud. *Die Volksblad*, 24 Augustus 1967.
8. Nienaber, P.J. *Perspektief en profiel*. Johannesburg: Perskor, 1982.
9. *Vyftig Afrikaanse skrywers*. Johannesburg: Africana-pers, 1981.

□ *Boerseun*

Ons opgeskote seuns en dogters sal hierdie boek met genot lees, want aan dapper daede en liefdesake ontbreek dit nie. Die verhaal is flink vertel en die taal goed versorg. Dit handel oor die lotgevalle van 'n baas verkenner, Nico Verster, beter onder vriend en vyand as "Boertjie" bekend.

As boerekrygsman beleef hy en sy dapper maats 'n reeks van spannende avonture, van knap stuk-

kies spioeneerwerk, spoorsny en noue ontkomings.

Dis goed dat bekwame skrywers soos Mikro begin om sulke volbloedavontuurverhale wat hul stof put uit ons eie geskiedenis vir ons kinders te skrywe. Aangesien die verhaal gedurende 'n oorlog afspeel, word gebeurtenisse aangeroer wat 'n gevoel van bitterheid mag opwek. Tog het die skrywer m.i. daarin geslaag om by sy lesers die waarheid te laat deurstraal dat dit verkeerd is om te dink

dat al jou vyande altyd sleg is en al jou eie mense altyd goed is. Mooi kom dit uit hoe vriend en vyand mekaar kan beveg, en tog wat goed is in mekaar kan waardeer en respekteer.

(J. de V. Heese, *Ons Eie Boek*, Desember 1943)

□ *Die Kleingeld-kommando*

Daar is al baie geskrywe oor die Boere-oorlog en hier is nog 'n verhaal, dié keer oor 'n klompie penkoppe. Die boek sal veral vir jeugdige interesseer.

Kleingeld Barnard was die aanvoerder van elf penkoppe wat op die Vrystaatse vlaktes veel hoofbrekends vir die Engelse magte veroorsaak het.

Die waaghalsigheid van hierdie klompie penkoppe, hul dapperheid, hul noue ontkomings, hul vasberadenheid om by Genl. De Wet uit te kom — dit alles dra by om die verhaal heel leesbaar te maak.

Die vindingrykheid en leiereienskappe van die jong aanvoerder — 'n vyftienjarige seun — is merkwaardig.

Groot kuns is dit nie, maar wel ligte en nogal spannende leesstof. Jong seuns veral, sal hierdie boek met genot lees.

(G. McArdell, *Die Staatsamptenaar*, April 1957)

□ *Die jongste ruiter*

Dit is nog een van die *Spannende jeugverhale* van die Nasionale Boekhandel, Beperk. Die held van die storie is die dertienjarige seun van Gert Venter van die plaas Boesmanskolk. Sy naam is Krisjan. Op 'n Sondag in Desember 1900 kom Karl Willemse met 'n patrollie op die plaas aan. Krisjan se pa en sy ouboet is op kommando en hy brand om ook te gaan. By die patrollie is Stoffel Botha, 'n seun van 16 jaar. Die twee maak 'n plan om 'n perd en 'n wapen vir Krisjan te kry. Hulle hendsop 'n Engelse offisier, neem sy perd en geweer af en jaag plaas toe. Krisjan sluit aan en hy gaan met die patrollie na generaal De Wet se kom-

mando in die omgewing van Kroonstad en as rapportryer saam met die kommando onder beskerming van Karl Willemse tot in die Kaapkolonie. Die lotgevalle, die waagstukke en die noue ont-kominge van Krisjan word vertel, soos Mikro dit in sy beste styl kan doen. Die boek het 'n historiese agtergrond. Seuns van 10–12 jaar sal dit verslind.

(N.A. Coetzee, *Die Unie*, 1 Julie 1954)

□ *Die ruiter in die nag*

Avonture van 'n verkenner

In sy voorwoord sê die skrywer:

Met hierdie werk wil ons geen aanspraak maak op geskiedkundige juistheid of letterkundige mooiskrywery nie. As iemand wat baie met kinders te doen kry en wat baie belang in hulle stel, weet ons dat hulle baie van avontuurlike verhale hou, en so wil ons ook graag ons deeltjie bydra. *Die ruiter in die nag* is bloot 'n verhaal bedoel vir die jeug, en tog nie vir letterkundige fynproe-wers nie.

In so 'n boek vir die jeug, uitdruklik sonder enige literêre pretensies, soek 'n mens nie na taalkoonheid of psigologiese uitbeelding nie. Die intrige, die spannende gebeurtenisse is hier hoofsaak, en die groot sonde alleen: verveligheid.

En die avonture van hierdie geheimsinnige en heldhaftige ruiter is werklik so spannend en volg so snel op mekaar dat 'n mens waarlik baie oud en baie sinies moet wees as die boek jou 'n oomblik verveel.

Die ruiter, Sarel Gereke, is 'n dapper verkenner gedurende die Tweede Vryheidsoorlog. Hy is nie 'n kêrel wat grootpraat nie, en uiterlik wek sy kort gestalte en stille houding nouliks die indruk van onverskrokkenheid. Maar op sy verkenningstogte is hy vir die vyand 'n tergende geheimsinnige mag om mee rekening te hou, met sy skerp, vinnige denkvermoë, sy speurdersvernuif, sy uitdagende waaghalsigheid, en sy romantiese verskyning as roerlose Ruiter in die Nag wat soos 'n spook weer kan verdwyn.

Keer op keer hensop hy vingeralleen 'n hele afdeling Engelse wat hom voorlê, en waar hulle hom vang is hy soos seep uit die hande uit, met sy vurige skrandeerd, Vonk. Een nag word hy in 'n Engelse kaptein se tent deur vier wagte bewaak, en hy ontsnap doodkalm geselsend in die uniform van die offisier wat binne-in die tent vergeet gebly het gedurende 'n dansparty.

'n Mens glimlag natuurlik by baie nuwe toevallighede wat die held se naelskraap ontvoerings in die hand werk, en veral by die uitbeelding van Albert Pretorius, die verraaier, wat darem alteveel van 'n outydse skurk is. Selfs in sy kinderdae sou hy al gesteel het, en by Willemien, wat Sarel ook uit die verte liefhet, gee hy voor dat hy die dapper Ruiters in die Nag is! Die held weer, het "vurige oë, wat laai op laai vonkel" en 'n "gevoelige temperament" wat wonder hoeveel in die slag sal bly.

Die taal is betreklik suiwer, die styl lewendig en saaklik: somtyds 'n bietjie kinderagtig, met die kinderlike herhaling van persoonsname i.p.v. die voornaamwoord b.v.: "Hy sou liever in die bek van 'n kanon instap as om Willemien te vra. Willemien is vir 'n heen-en-weertjies alleen huis-toe. Ongemerkt verdwyn hy, en stap haastig al met die vrelaning langs om Willemien alleen te kry wanneer sy terugkom."

Maar watter seun wat avontuur soek, sal soets hinder?

(H.S., *Die Burger*,
24 Oktober 1936)

□ *Lente*

Die novelle *Lente* het groot bewondering uitgelok toe dit enkele jare gelede in een van ons weekblaaie verskyn het. Tans word dit met 'n paar korter verhale — wat ook handel oor probleme van die kind en jongmens en waarin dieselfde goeie peil gehandhaaf word — in een band aangebied.

Die titelverhaal gee die ontluiking van die meisie Santa te midde van die ontwaking van die lente in die natuur. Met veel begrip beeld Mikro hier (asook in *Kersvreugde*) die opgroeiende jong dogter en seun en die wonder van die eerste liefde, teen die agtergrond van die bedrywige Bolandse

wynplaas. Dan is daar die kleiner kinders met wie ons in hierdie bundel kennis maak — die hulpelose, swak wesentjies met hulle honger na liefde en begrip: Joggem (*Kroonprins en Joggem*), die klonkie Totram (*Totram*) en Liesbet (*Kindjie*)

Die bundel is mooi versorg en behoort 'n wye leserskring te vind.

(I. Rousseau, *Ons Eie Boek*,
XVIII(4); 1952)

□ *Kaptein Gereke*

Goed maar onderskat jeug se mentaliteit

Vir ons skooljeug sal dit seker 'n heuglike tyding wees dat Mikro 'n vervolgd geskryf het op *Die ruiters in die nag*, waarin die oorlogsawonture van daardie baasverkenner, *Kaptein Gereke*, verder verhaal word.

Wat die skrywer in die voorwoord van eersgenoemde boek gesê het, nl. dat dit "geen aanspraak maak op geskiedkundige juistheid of letterkundige mooiskrywery nie," geld ook van hierdie werk. Tog is dit m.i. jammer dat Mikro van hierdie standpunt uitgegaan het. Tereg sê hy self op p. 52 van *Kaptein Gereke*: "Die heldedade van die oorwonene word nooit geroem nie. Die oorwinnaar sal sorg dat dit vergete raak." Juis daarom, meen ek, is dit wenslik dat die skrywer wel deeglik die historiese agtergrond nie moet verwaarloos nie, veral waar die leserspubliek wat hy homself voorstel, nl. ons skooljeug, besonder geneig is tot heldeverering op hierdie ouderdom en geskiedenis een van hul liefingsvakke is. Hoe teleurstellend vir die jong leser word bv. kaptein Gereke se ontmoeting met twee sulke forse heldefigure soos genl. De Wet en pres. Steyn geskets! Aan eersgenoemde word een reëltjie gewy: "Dit was 'n hele gebeurtenis in hul lewe om die gevierde Generaal te ontmoet," en laasgenoemde bring dit nie verder as om almal "ou-seun" te noem nie.

Dit kom my soms voor of die skrywer met die vooropgesette doel voor oë, nl. "om bloot 'n verhaal bedoel vir die jeug en nie vir letterkundige fynproewers" te gee, die intelligensie en kennis van sy jong lesers onderskat. Hoe onwaarskynlik bv.

is dit dat Sarel Gereke direk tussen die vyand inja wat na hom soek, met twee van hul offisiere 'n onderhoud het en tog nie herken word nie (p. 99). Dieselfde kan gesê word van Albert Pretorius wat 'n skoot "hoog deur die bors kry," byna van bloedverlies omkom, "maar veertien dae later heeltemal herstel was" (p. 125). By twee geleenthede word 'n man in die middel van 'n laer geskiet en tog sien niemand die aanrander nie. In *Die ruiter in die nag* word nog gepraat van die eerste en tweede wag om die Boerekamp (p. 9), maar in *Kaptein Gereke* kom en gaan Engelse spioene elke nag in en uit die Boerelaer sonder dat daar ooit ontdek word wie hulle is. Selfs by die mees onkritiese leser ontstaan soms die vraag of die Boere-

kommando's dan nooit brandwagte gehad het nie. Al maak die werkie geen aanspraak op geskiedkundige juistheid nie, hoef dit tog nog nie histories onwaar of tasbaar onwaarskynlik te wees nie.

Dis egter slegs bykomstighede. Die prysenswaardige bedoelings van die skrywer om te voorsien in die groot behoefte aan geskikte Afrikaanse kinderlektuur, verdien alle lof, veral waar die resultaat so 'n boeiende werkie geword het, simpatiek en beskaaf van toon. As ons skoolbiblioteke in die verlede meer van hierdie soort boeke bevat het, sou die algemene klag dat ons volk nie lees nie, seker vandag minder gehoor word.

(T.) Buning, *Die Brandwag*,
7 Januarie 1938)

3.5 De Klerk, Willem Abraham (7 Maart 1917–)

Willem Abraham de Klerk is by die breë publiek veel meer bekend onder sy skrywersnaam W.A. de Klerk terwyl hy by sy vriende bekend is as Bill. W.A. de Klerk is 'n Vrystater van geboorte. Hy is op 7 Maart 1917 op Marquard gebore waar sy vader, D.P. de Klerk, as prokureur gepraktiseer het. Hy was die tweede seun van drie kinders.

Kort na sy geboorte het die gesin na Kaapstad verhuis waar sy vader 'n bekende stedelike prokureursfirma gestig het. Sy vader, wat later 'n senator sou word, was een van die eerste bewuste Afrikaanse kultuurleiers in die verengelse moederstad. Hy het dan ook veel gedoen om 'n liefde vir die eie taal en bodem by sy kinders in te skerp. Nogtans besoek die jonge W.A. de Klerk 'n Engelsmedium skool tydens sy eerste twee skooljare. Die volgende vyf jare gaan hy skool aan die Laerskool Jan van Riebeeck. Vir sy hoërskoolonderrig keer hy in 1930 terug na die Vrystaat en wel na die bekende Greykollige in Bloemfontein waar hy aan die einde van 1934 matrikuleer.

In 1935 bevind W.A. de Klerk hom op Stellenbosch waar hy in die Regte aan die universiteit studeer. In die studentelewe het hy 'n leidende rol gespeel. Op verskeie studenteliggame dien hy as bestuurslid en hy is ook gekies as redakteur van *Die Stellenbosche student*. Tydens die laaste twee

jaar van sy verblyf op Stellenbosch het hy hom as loods in die Suid-Afrikaanse Lugmag laat oplei. Met die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog in 1939 het hy verkies om hom afsydig te hou en gevolglik die vlieëry laat vaar.

Na voltooiing van sy studies word hy aangestel as registrateur vir die Regter-President, regter H.S. van Zyl. In 1941 word W.A. de Klerk toegelaat as advokaat by die Kaapse Balie. In 1943 tree hy in die huwelik met Johanna Magdalena Smith, algemeen bekend as Ena. Uit hierdie huwelik is drie kinders, Johanna Magdalena, Daniël Petrus en Anna Catharine, gebore. Intussen het hy 'n groeiende belangstelling in die skryfkuns ontwikkel. Hy debuteer met *Die skarlaken eskadriel* in 1942 en volg dit in die volgende jaar op met 'n drama, *Uit die goeie aarde*. Hierdie drama is enkele maande na publikasie deur Anna Neethling-Pohl met welslae op die planke gebring. Dit was dan ook die begin van 'n lang tydperk van vrugbare samewerking tussen W.A. de Klerk en Anna Neethling-Pohl. Hierdie publikasies is opgevolg deur verdere publikasies. Tussen die skryfery deur het sy praktyk aan die Balie dermate uitgebrei dat hy die stadium bereik het waar hy 'n keuse moes maak tussen 'n regsloopbaan of literêre loopbaan. Sy keuse het op laasgenoemde geval. Na vyf jaar in die regsberoep, onder andere in Kaapstad en Windhoek, verlaat hy die Balie om vir die volgende agt maande voltyds vryskut skryfwerk te doen.

Einde 1946 sluit W.A. de Klerk hom in Kaapstad by die SAUK aan as omroeper-regisseur. Dit bied hom die geleentheid om tegelykertyd sy literêre loopbaan voort te sit. Vanaf die begin van 1949 werk hy vir die BBC in Londen. Hier sou hy bly tot aan die einde van 1950. Gedurende hierdie twee jaar het hy die geleentheid benut en veel gereis in Europa. In 1951 bevind hy hom weer by die SAUK. In 1953 vestig hy hom as vrugteboer op die plaas Saffier, Klein-Drakenstein, naby Paarl. Hier kon hy nou veel meer aandag aan sy skryfwerk gee. Daarby ontwikkel hy in hierdie tyd 'n besondere belangstelling in omgewingsbewaring.

W.A. de Klerk het by twee geleenthede reisbeurse ontvang. Die eerste was in 1961 toe hy die Bundespresseamt-beurs vir 'n reis na Wes-Duitsland ontvang terwyl die tweede 'n Leader Exchange-beurs na die Verenigde State van Amerika in 1965 was.

Na die dood van mev. Ena de Klerk op 19 Julie 1978 is W.A. de Klerk op 23 Januarie 1982 weer getroud en wel met mev. Finnie Malherbe, die weduwee van die bekende wynmaker, mnr. Willem Malherbe van die plaas Vrolikheid, naby McGregor. Net soos die eerste huwelik 38 jaar gelede, het hierdie een ook op Robertson plaasgevind.

W.A. de Klerk is 'n produktiewe skrywer van prosawerke, dramas, reisverhale en jeugliteratuur. Net een keer het hy van 'n skuilnaam gebruik gemaak, met treurige gevolge. Die titel van hierdie boek is steeds onbekend en so ook die skuilnaam - dit was veral as dramaturg dat W.A. de Klerk naam gemaak het. Die aanmoediging wat hy van Anna Neethling-Pohl ontvang het, die vrugbare toneelsamewerking wat daaruit ontwikkel en die voeling met die lewende toneel wat hy behou het, het veel tot sy sukses bygedra. Daarby het die speelbaarheid van sy stukke meegebring dat dit altyd in aanvraag is.

Erkenning vir sy voortrefflike literêre werk het dan ook nie agterweë gebly nie. In 1952 word die Hertzog-prys vir drama aan hom toegeken op grond van *Die jaar van die vuur-os*, *Drie vroue*, *Drie dramas* en *Vlamme oor La Roche*. Met *Die jaar van die vuur-os* het hy ook die eerste prys in die Van Riebeeck-feestoneelwedstryd in 1952 verower. In 1953 word die eerste prys in die Vroue-Landbouvereniging se letterkunde-wedstryd aan hom toegeken vir sy jeugroman, *Die gésel van Namaland*. Die Jubileumprys van die Kaapstadse Afrikaanse Toneelvereniging word in 1955 aan hom toegeken vir *Die tuisappel*. In 1958 ken die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns aan hom die Scheepers-prys vir Jeuglektuur toe op grond van *Die skarlaken eskadriel*, *Die vallei van die rooi gode*, *Die gésel van Namaland*, *Agtien man en 'n meisiekind* en *Poens*. Met 'n lywige historiese roman oor Suidwes-Afrika, *Die laer*, wen hy in 1964 die nasionale prysvraag van Nasionale Boekhandel. In 1978 word *Die markplein* bekroon met die prys van die Federasie van Rapportryerskorps.

Benewens talle hoorspele en stukke vir die radio, 'n groot aantal tydskrifartikels en radiopraatjies, het W.A. de Klerk onder andere die volgende publikasies die lig laat sien:

- Die skarlaken eskadriel.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1942.
- Uit die goeie aarde.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1942.
- Die vallei van die rooi gode.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1945.
- Drie vroue.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1945.
- Die grenslose.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1946.
- Drie dramas.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1947.
- Vlamme oor La Roche.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1949.
- Die wolke-maker.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1949.
- Drie swerwers in Suidwes.* Johannesburg: APB, 1949.
- Nelia Bell.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1951.
- Die jaar van die vuur-ox.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1952.
- Adam en Eva.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953.
- Die uur van verlange.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953.
- Die eensames.* Johannesburg: APB, 1953.
- Drie swerwers oor die eindere.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953.
- Die gesel van Namaland.* Johannesburg: APB, 1954.
- Die twisappel.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1955.
- Komedie onder die eike.* Johannesburg: APB, 1955.
- Agtien man en 'n meisiekind.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1956.
- O, heilige onrus.* Johannesburg: APB, 1956.
- Poens, dl I: Die penkopjare.* Johannesburg: APB, 1957.
- Willemien se ligte dae.* Johannesburg: APB, 1958.
- Swerwer op die sonpad.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1959.
- Die soekende mens.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1960.
- Die verste blou-einder.* Kaapstad: Human & Rousseau, 1962.
- Poens, dl II: Die swerfjaar.* Johannesburg: APB, 1962.
- Vermaak se kind.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1963.
- Wanneer see en branders dreun.* Johannesburg: APB, 1963.
- Die belydenis van Nelia Bell.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
- Die laer.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
- Die witwyne van Suid-Afrika: 'n reis deur die wynlande van die Kaap.* Kaapstad: Balkema, 1967.
- Buite die raamwerk.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1968.
- Klein reis deur Drakenstein.* Johannesburg: Perskor, 1974.

- Kleinben drink die bitterbloed.* Kaapstad: Tafelberg, 1977. (Oorspronklik uitgegee as *Die verste blou-einder*)
- Die markplein.* Kaapstad: Tafelberg, 1978.
- Tyd van vernuwing: opstelle oor tyd en samelewing.* Kaapstad: Tafelberg, 1979.
- Die afgrond.* Kaapstad: Tafelberg, 1984.
- As die reier noord vlieg: kronieke van Onder-Drostersberg.* Johannesburg: Perskor, 1985.

W.A. de Klerk was ook die mede-outeur van enkele werke, naamlik

- Die berge van die Boland,* deur M. Versfeld en W.A. de Klerk. Johannesburg: APB, 1947.
- Beweging uitwaarts,* deur J.J. Degenaar, W.A. de Klerk en M. Versfeld. Kaapstad: Malherbe, 1969.
- Onder die Suiderkruis: verhale vir die junior hoërskool,* deur W.A. de Klerk en J.P. Coetzee. Kaapstad: Maskew Miller, 1970.

Bronne geraadpleeg

1. Bosman, F.C.L. Hertzogprys vir Drama, 1952, toegeken aan mnr. W.A. de Klerk. *Tydskrif vir Wetenskap en Kuns*, 12(2): 8-10; Oktober 1952.
2. Cloete, T.T. *Die Afrikaanse literatuur sedert sestig.* Kaapstad: Nasou, 1980.
3. Coetzee, Abel. Die jongste verhaalkuns van W.A. de Klerk. *Tydskrif vir Letterkunde*, 3(4): 5-10; Desember 1953.
4. Nienaber, P.J. *Perspektief en profiel.* Johannesburg: Perskor, 1982.
5. Ons stel voor ... W.A. de Klerk. *Skoolbiblioteek*, 11(2): 23-24; Desember 1979.
6. Van den Heever, C.M. *My jeugland.* Johannesburg: APB, 1953.
7. *Vyftig Afrikaanse skrywers.* Johannesburg: Africana-pers, 1981.

□ *Agtien man en 'n meisiekind*

Nog 'n boek vir al ons maats tussen 11 en 18 is W.A. de Klerk se treffer: *Agtien man en 'n meisiekind*, wat deur Nasionale Boekhandel uitgegee word. Die verhaal voer ons terug na die dae van die beroemde kommandant, Tjaart van der Walt. Dit was gedurende die tydperk toe die Kôsas baie moeilikheid veroorsaak het aan die Oosgrens; toe hulle dikwels die Suurveld binnegedring het en brandstigting en verwoesting gesaai het.

Abraham Groeneveld, 'n seun uit die Langdoof, vergesel komdt. Van der Walt en sy kommando op 'n tog na die Oosgrens om meer uit te vind omtrent die wit vroue wat vermoedelik daar uitgespoel het toe 'n skip in daardie omgewing

gestrand het. Hulle red oom Adolf se dogter Monica uit die hande van die barbare maar op hulle terugtog sneuwel oom Adolf in 'n skermutseling. Maar Monica is as Boeredogter reeds die prototipe van die Voortrekkervrou en alhoewel sy deur droefheid verbyster raak, oorweldig dit haar nie. Monica is 'n liefvallige maar ook fier vrou.

Toe Abraham weer op sy ouers se plaas terugkom, vind hy dat die plaashuis afgebrand is en dat sy ouers en sy twee sustertjies ook die lewe ingeskiet het. Dit was vermoedelik die werk van die Boesmans. Ons lees op bladsy 103:

'n Hond het verlate op die werf geblaf. 'Wagter!' het ek in my ontredering geroep. 'Wagter! Waar is hulle, Wagter? Wat het dan gebeur?'

Ek was van die perd af en besig om te hardloop. 'n Paar oomblikke later het ek voor die afgebrande huis gestaan. Alles was wanordelik. Halfgebrande meubels het nog rondgelê. Onder 'n hopie stene het ek 'n kind se pop gewaar. Toe eers het die volle besef aaklig in my opgegaan ...

Abraham het teruggegaan na die kommandant en by hulle gebly. In 'n geveg teen die Hottentotte sterf Boet, die kommandant se seun en weereens het iemand sy finale offer gebring ten behoeve van die westerse beskawing aan die suidpunt van Afrika.

Ons maats raai natuurlik reeds dat ons nog nie alles in verband met Monica en Abraham gesê het nie. Maar dit wil julle ook liever self lees, né?

En terwyl 'n mens dan so lekker lees uit *Agtien man en 'n meisiekind*, kan jy gerus let op die mooi gestalte van die ou kommandant, soos De Klerk dit hier uitbeeld. Fier, vindingryk en dapper; beslis en vasberade maar met 'n groot en simpatieke hart ... so 'n leier dwing die liefde en respek van sy volgelinge af. En so 'n leier was kommandant Van der Walt.

(Anoniem, SAUK,
23 Desember 1959)

□ Poens

Aan jeuglektuur is daar in Afrikaans geen tekort nie; aan jeugletterkunde wel. In dié sin moet De Klerk se twee jongste jeugwerke verwelkom word. Elk is op eie terrein 'n brokstukkie lewe van soveel suiwerste en helderheid dat daar telkens weer na die rak sal teruggekeer word om opnuut te geniet. *Poens* sou 'n mens 'n divertimento kan noem. *Wilhelmien* 'n scherzo — mits dan in gedagte gehou word, soos afdoende deur die musiek bewys is, dat die ligste klanke slegs deur die grootste meester die suiwerste gehanteer kan word.

Poens is die lewendigste klein seun wat ek in Afrikaans ken; veel lewendiger as Fanie of Patrys, want Poens *beleef* nie net nie, hy *leef* ook. Daar

is meer as avontuur en spanning: De Klerk bewys hier met hoeveel spanninge die gewone verhoudinge en situasies van die lewe kan wees, hoe ryk, as ons die oë maar net wil oopmaak. Die bedenkning mag geopper word dat die geheimsinnigheid oor Poens se herkoms onnodig is — maar dis geen kernbeswaar nie, want dit gaan nie hier om Poens se soektog om identiteit nie, maar om sy ervaring van die lewe. En "lewe" vir Poens is die kleurryke bestaan op Pienaarsvlei, die omgang met geskaakte en liewe mense, skoolgaan by die strenge, opregte mister Franken, gesels met outa Plaat, bergklim agter die oorlamse ou bobbejaan aan — en 'n spannende potjie met die daggakweker en skelm, Gert Los. Daar is 'n verskeidenheid van lewende karakters: oom Tone en oom Twerms, beminnlike, rype tant Patta, Magdel met haar koketterie en haar eie grootwoordprobleme; en outa Plaat met sy wysheid-uit-die-aarde, hy wat sonder voorbehoud geglo en gevolg word. Maar al hierdie dinge is in eerste instansie dan gegee in belewenisse en verhoudinge van die kind, met die wonder van sy bestaan; die vermoë om enigiets op gesag te aanvaar, om leed te vergeet, om te geniet of manhaftig te wees, om "diep" dinge te praat, om te begryp en begryp te wil word. Dit is veral ook die elementele lewe van die kind wat aangestaan word: die kind wat in sy omgewing en die natuur lewe.

(André P. Brink, *Tydskrif vir Letterkunde*,
September 1958)

□ *Die skarlaken eskader*

Die gewilde skrywer, W.A. de Klerk, het sy pakkende vliegverhaal, *Die skarlaken eskader* heeltemal hersien en in oorleg met vlieg-deskundiges gemoderniseer. Dit het onlangs by Nasionale Boekhandel verskyn.

Nege man van die Suid-Afrikaanse Lugmag vertrek na die Kalaharië om na 'n passiersvliegtuig te soek, wat onderweg na die Unie verdwyn het. Hulle word gevang en na die kom van die uitgerande vulkaan, Marako, geneem.

Dis die vesting van die Leier, wat 'n vernietigende wapen ontwerp het waarmee hy die beskaafde

wêreld wil verpletter. Hier by die kom is die Leier nou juis besig om loodse vir sy Skarlaken Eskader te versamel en op te lei en hy dwing die Suid-Afrikaners om hom te help deur middel van 'n masjien wat hulle selfstandige wil uitkakel.

Helgard de Wet is die voorvegter in die geleedere van ons lugmagmanne, wat steeds probeer om te ontsnap. Uiteindelik ontdek Helgard 'n grot en beland hy in die Leier se laboratorium. Daar vind 'n verwoede geveg plaas en Helgard slaag daarin om die Leier in 'n bad soutuur te laat beland. Daarna breek hy die masjien wat die ondeurdringbare geel straal veroorsaak en hy kry ook die vliegtuig met die geheime wapen — 'n wapen wat met 'n groen blitsstraal berge ineen laat tuimel het.

Daardie aand ontsnap Helgard en sy maats — maar eers nadat hulle die hele kom van Marako onskadelik gemaak het.

Dis 'n opwindende avontuurverhaal wat veral deur tienerjarige seuns en dogters gretig gelees sal word. Onthou dus die titel: *Die skarlaken eskader* deur W.A. de Klerk.

(Anoniem, SAUK,
31 Oktober 1960)

□ *Die vallei van die rooi gode*

Die vallei van die Rooi Gode is 'n baie groot plaas naby die Sederberge. Die eienaar ontdek goud daarop maar besluit om sy ontdekking geheim te hou want hy wil nie hê die natuurskoon van die plek moet geskend word nie. 'n Skurk kom egter ook agter dat daar êrens goud moet wees en probeer om die plaas in die hande te kry. Bergbrande ontstaan, gevaarlike nagritte word onderneem, liefde ontvlam in die harte van twee jong mense, en die verhaal bereik 'n verrassende hoogtepunt wanneer die geskiedenis van twee geheimsinnige mense bekend raak. Die boek bevat dus al die bestanddele van 'n goeie verhaal vir die jongspan — en, soos die skrywer self opmerk, "vir ander wat nog hul verbeelding kan gebruik".

Die boek het 'n paar mooi illustrasies en is netjies gedruk en gebind.

(J. de V. Heese, *Ons Eie Boek*,
September 1946)

□ *Die gésel van Namaland*

Hierdie werk, wat met die eerste prys deur die Vroue-Landbouvereniging van Kaapland in hulle landswye jeugverhaal-wedstryd bekroon is, voldoen in alle opsigte aan ons verwagtinge. De Klerk het nog eens getoon dat hy 'n geslaagde spanningsverhaal kan skryf, soos ook met sy *Skarlaken eskadriël*.

Vir sy stof gaan hy terug na die veelbewoë dae in Oktober 1904, toe Hendrik Witbooi vir die tweede keer in plotselinge, openlike opstand teen die witman gekom het. Suidwes-Afrika is vir De Klerk geen onbekende gebied nie: ook in hierdie boek maak hy bedrewe gebruik — tot nut van die leerling — van aardrykskundige en geskiedkundige feite. Dat baie oorleweringe daarby ingevleg word, kan ons verwag. Boeiend, en selfs aangrypende soos die stof is — wrede moorde, liggaamlike lyding en skeiding, ontberings, die gedurige "aanraking van die Dood" — tree die motoriese (spannings)moment gou in, reeds op p. 3. Maar dan gelukkig ook De Klerk se skrywerservaring, sy vertelkuns, want anders sou die talryke taferele van die "Boer met sy roer" gou begin verveel het. De Klerk bring afwisseling: daar is die tipiese, maar beminlike en alomteenwoordige Meester Kooy; die sieketrooster, vroedvrou, raat-bediener en "siener", Tant Mynie; die skoon verhouding tussen die tweelingbroers Jan en Wynand, en Anneke. Eienskappe soos moed, trou, opoffering en edelmoedigheid word telkens onderstreep. Veral hoofstuk 8 is m.i. besonder geslaag vanweë die uit-

beelding van die stroewe Duitse militarisme in teenstelling tot die gemoedeliker maar oneindig praktieser Boeremanier van oorlogvoer.

Aldus is daar baie gegewens — én indrukke wat lank in die jeugdige gemoed sal bly vashaak — wat tot 'n hegte, aksiegekleurde en aanneemlike patroon saamgeweef is. Van die eintlike "gésel", die roepingbewuste Hendrik Witbooi, kry ons egter nie veel te sien nie. Daar is verder die vraag of die (soort) dood van die dromer-denker Wynand (ontleen aan Remarque?) nie te opsetlik deurgevoer is om die driehoeksprobleem op te los nie; of die optrede en dood van Helgaard Roos gemoeteerd is al dan nie; of party van die boeremense in die laertjie te Kub nie dalk te veel met die trefkrag van hulle idiomatiese taaleie behep is nie; en of (op p. 118 en 119) 'n jong dogter werklik so profeties-fier soos Anneke kan word.

Dit daargelate, kan 'n mens slegs met lof van *Die gésel van Namaland* praat. Orals bevat dit raak beelde en trekkies, en daar is ook ontroerende kort flitse van deurleefde tragedie (p. 56, 76) asook toneeltjies soos die van Wynand se gebed (p. 69) waardeur dit "meerwaarde" verkry bó die stereotiepe jeugboek. Veral is dit die groei en die gewelddadige verbreek van die geestesband tussen die Hollandse skoolmeester en die kunsinnige jong Wynand wat iets teers, amper skrynends aan die werk verleen: die sagte glans van mensliewendheid en siele-adel, wat nie deur kruiddamp en hoewegekleetter aangetas kan word nie.

(J. Kromhout, *Ons Eie Boek*, XX(3); 1954)

3.6 Bower, Albertha Magdalena (16 Maart 1920–)

Alba Bower is in 1959 vir die eerste keer vir haar literêre werk vereer toe die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns aan haar die Scheepers-prys vir Jeuglektuur toegeken het. Hierdie toekenning is gemaak op grond van haar twee boeke *Stories van Rivierplaas* en *Nuwe stories van Rivierplaas*. Volledige biografiese besonderhede oor Alba Bower word in paragraaf 2.4 verstrekk.

□ *Nuwe stories van Rivierplaas*

Eweas in *Stories van Rivierplaas* het Alba Bouwer hier 'n besonder geslaagde beelding gegee van die laerskooldogter Alie. Haar ideale is nog onverander: om met pronk haarvlegsels te kan spog, om deur haar voortande te kan spoeg en om dik bene te besit as kompensasië vir haar naam Alie Spyerboud.

Alie is 'n tipiese kind van die veld en haar lewe is so spontaan soos die plaasmilieu waarin sy haar bevind. Teenoor haar staan Lulu, die stewig geboude dogter, vol avontuurlus; ou-Melitie is die simpatieke bediende met 'n besondere insig in die kinderhart; en die grootmense almal lewensgetrou en eg uitgebeeld.

Dit is 'n aangename verhaal oor jong meisies wat tegelyk 'n aanwinst vir ons letterkunde is.

Die fris dialoog doen egter nie so eg aan soos byvoorbeeld die taal en styl van Boerneef in sy *Bo-plaas* en *Teen die helling* nie. Alba Bouwer se taal is nie altyd suiwer funksioneel nie — dit skep die indruk dat sy die gesprekke afgeluister het om so-doende met raak gesegdes en ongewone wendinge die frisheid van die taal te verhoog. Die taalgebruik is soms by haar iets afsonderliks, iets wat nageaap kan word — dit is nie funksioneel onafskedelik deel van die hele vertelling soos by Boerneef nie. Die gevoel ontstaan dat die taaleienaardighede soms ter wille van effek aangewend word en nie noodwendig uit die karakter en die situasie gegroei het nie.

(M.S. du Buson, *Tydskrif vir Letterkunde*, Junie 1957)

□ *Nuwe stories van Rivierplaas*

Die Nasionale Boekhandel verdien 'n pluimpie. Party van die goeie klas boeke word smaakvol uitgegee sodat 'n mens se verwagting vir iets goeds reeds deur die uiterlike gewek word. Laat ons erkentlik staan teenoor hierdie teken van vooruitgang in smaak, hierdie bewys van trots in die handewerk van vakmanne. Ek sê dit na aanleiding van die wyse waarop *Nuwe stories van Rivierplaas* deur Alba Bouwer deur hierdie firma uitgegee is. 'n Mens hanteer die werke met genot: 'n interessante formaat, 'n goeie, ligte letter, vakkundige inrigting van die bladspieël, smaakvolle inpassing van die illustrasies, 'n netjiese band, en die Hemel sy gedank, nie die on-

ooglike advertensietitels asof dit 'n plakkaat vir die straat is nie. Alleen reeds daarvoor dat die buiteband nie beplak is soos 'n sensasiestuk uit Hollywood nie, verdien die uitgewers 'n hartlike hoera.

Dit is die eerste werk van Alba Bouwer wat ek gelees het. Haar instelling is die van iemand wat naskets. Sy soek die situasie eerder as die gebeurtenis, sodat daar betreklik min gebeur, min beweging is. Die gewone in daad en woord en omgewing trek haar aan. Sy gebruik baie karakters: kinders, die ouers, die ou aia en die outa en ander plaasmense, en in hierdie enigins geslote groep bring sy ander mense in soos 'n konstabel, 'n blikslaer en sy gesin. Sulke kontakte gee aanleiding tot humoristiese sieninge in 'n kalme, rustige situasie, waarby veral die hooffigure met innigheid geskets word. 'n Vername rol beklee die begrypende ou-Melitie met haar krom taal en warm hart; verder is die wit koppie Alie steeds die middelpunt, waarmee 'n kinderlike sfeer geskep word. Wie die intieme toneeltjie lief het, die nie-teatrale, geëts deur 'n tydsame persoon met groot gevoeligheid, sal die stukkie geniet. Katrine Harries se illustrasies pas goed in en het op sigself mooi eienskappe.

(Vulpen, *Die Taalgenoot*,
Februarie 1957)

□ *Stories van Rivierplaas*

Wat kan ek lees?

En onse Rivierplaasstories verower toe die wêreld stormenderhand! Hier lê hy, netjies in sy vaalgrysboulettertjie-baadjie, kompleet met sy beroemde kiewiet voorop — die tien stories van Rivierplaas waaraan ons Sarie-lesers die afgelope jaar of wat so lekker stuksgewys gelees het en wat nou dadelik dat hulle in boekvorm verskyn, opslae van waardering maak ver buitekant die kring van ons gereelde lesers. Die Nasionale Boekhandel het dit uitgegee. Die praguitgawe is suiweruit 'n keurige stukkie boekdrukwerk.

Ek dink dit is tekenend van die plek wat klein Alie, Ou-Melitie, en die onbeteuelbare Lulu in ons hart het, hoe groots ons almal op Rivierplaas se sukses is. Ons — dis vir my die mooiste — vir wie die stories glad nie in die eerste plek bedoel was nie! Want hierdie stories was mos vir kinders bedoel. Indien dan miskien nie soseer vir hulle om

self te lees nie, dan wel vir hul ma's en pa's, hul juffrouens, ooms en peet-tantes om vir hulle hardop te lees. En dit wil ek nou hier uit ondervinding sê: daar is geen lekkerder lees aan Rivierplaas as juis so saam-saam nie. En nog 'n ding: u sal lank, lank moet dink voor u my 'n boek kan opnoem wat so vir groot, klein en middelslag tegelykertyd kan bekoor!

Die kinders, wil ek wed, gaan vir Rivierplaas so lief word soos wat ons kleindag vir Sarah Niemeyer se makbobbejaan storie, Ougus, was. Goeie weet, dit was baie lief.

In die eerste plek dan, is Rivierplaas hulle s'n: daar waar Alie en haar boesemvriendinnetjie Lulu met die Basoetokinders speel (en nakend die as-dans dans!), waar Alie eiers uithaal, of oor die kraalmuur loer na die melkery saans, waar Alie en Lulu in die heerlike skeertyd wol trap die binne-in die donker baal; waar Alie en Lulu met hul leitjies en hul griffies en hul sent-botteltjies leiwater na die grys plaasskooltjie gaan; waar Alie langbeen vakansie-oggende met Ou-Melitie en Klein-Melitie en Sanna sit en putu-pap eet in die son en gesels ... en dan is daar nog Brakfontein, by ouma, waar Alie soms gaan kuier, en waar daar "drie lekker dinge" is: bulsakkie om snags op te slaap, 'n donkiekarretjie om bedags in skool toe te ry, en saans se sit by die mieliestronk vuur by die swart stoof in die ou kombuis.

Ou Melitie, watter een van die drie dinge sal dan nou vir my die lekkerste wees — om op 'n bulsakkie te slaap of om soggens op die donkiekarretjie skool toe te ry, of om saans in die kombuis voor die mieliestronk vuur te sit?

En dit is swerlik net Ou-Melitie wat vir daardie wit koppietjie van "nonwe Alie" 'n bevredigende antwoord sou kon uitdink!

Ou-Melitie, oom Jan en tant Lenie, Outa Hoppies, Kommetjie se kalfie, juffrou Brannard, Ouma, die Ingelsman wie se graf op Brakfontein lê — hierdie, nog so 'n paar, maak die grense van Rivierplaas se heelaltjie uit.

Die skryfster was nie verniet wie weet hoe lank die kinders se Tant Magriet op die radio nie. Sy kan 'n storie vertel soos al wat kind is wat ek ken, hom vertel wil hê. Net so. Met al die geluide (*Pirr-*

pirr, proes Doppie en Sopie, as hulle met die kapkar dorp toe draf, en *ghuier ghuier* praat die skeerders se skêre — hoe jammer is Alie nie dat ouma se breë blink goue trouing nie ook los sit en kan *triengerieng triengerieng* sê soos Ou-Melitie se armbande nie!) Met al die oorsê en weersê wat vir 'n kind so lekker is om in sy stories in te wag. Met die vermoë om dit doodnatuurlik vir 'n biesieroei-eieruithaalmandjie te maak om ook 'n edele prinses vir 'n klein-dogtertjie te wees. Kortom met die slag om alles met 'n kind se verwonderde oë te kan aanskou en met 'n kind se onbevange verbeelding gestalte te kan gee.

Dit moet wees omdat ons grootmense so mettergrootword hierdie kindergawes verloor of verslyt het — om ons so ver weg gedwaal het van die tyd toe die muur tussen werklikheid en verbeelding waarlik niks dikker as 'n melkdoek was nie dat dit vir ons so wonderlik is om, al is dit net vir 'n paar kwartiertjies, weer terug te glij in daardie paradys waaruit die vlammende swaard ons verdrywe het. Hoe tam en drooggepers 'n mens ook al is, ná 'n teugie Rivierplaas moet jy eenvoudig weer verkwik voel.

Om bietjie langer in die land te wees as die kinders vir wie die skryfster oorspronklik die stories bedoel het, het darem ook 'n paar voordele. Naas die liefde vir Ou-Melitie, wat dadelik met 'n warm vlammetjie van Alie se hartjie na joune oorsprong, het 'n mens nou ook die meer objektiewe siening wat besef hoe 'n allerwonderlikste mens hierdie Basoetovrou moes gewees het — sy wat so vat-vat na haar snuifdosie en haar oë so styf toe kan knyp "of sy wil-wil lag of wil-wil nies", as Alie met een van haar wonderbaarlike vrae voor 'n dag kom! Hoe 'n uitnemende, gebore kinderkenner die ou swart mens was kan jy tog nou eers reg waardeer. Jy word, omdat jy ietsie meer van die wêreld weet, byvoorbeeld ook meer ontroer as 'n kind deur ouma van Brakfontein, wie se hele wese vir 'n mens ooplê in haar waar sy daar voor die vuur met Alie gesels. Die manne met die voorgeskrewe boeke sal wil praat van "uitmuntende karaktertekening" en "egte humor" wat ons hier aantref: maar waarlik sulke plegtige woorde voel my by Rivierplaas so onvanpas en uit jou beurt as manel en keil by 'n riengeriengerousie-spelery. Die liefde wat ons vir Rivierplaas se mense het, moet maar dien as

ons huldebetuiging aan die skryfster se kuns. En daar is die groot woord ook nou uit waarom ons sulke wye draaie probeer loop het en tog nie kon vermy nie: Die *Stories van Rivierplaas* is m.i. so 'n stukkie suiwer, pragtige prosakuns as wat ons taal lank present gekry het. Dis vir my vanpas dat die "voorwoordjie" deur M.E.R. moet wees.

Buite alle ander dinge om, is dit vir ons ook nog van waarde vir die pragtige uitbeelding van Afrikaanse plaaslewe; en vir die prentjie van die mooie verhouding tussen Boerkind en Bantoe — daardie saak waaroor ons vandag mos so selfbewus geraak het in ons land — wat die *Stories van Rivierplaas* vir ons bied.

Ten slotte, 'n mens kan net so min aan Rivierplaas as aan Lettie Bock dink sonder om aan Katrine Harries te dink. Die rol wat haar sketsies speel om Rivierplaas vir ons te laat lewe, kan moeilik onderskat word. Wat 'n vonds was dit nie vir ons illustrasie-wêreld nie? Ons kan haar en juffrou Bouwer net toevoeg:

smaak na teer
'k lus vir meer!

en hoop dat hulle sal gehoor gee en nóg maak.
(Elizabeth Tredoux, *Sarie Marais*,
15 Junie 1955)

□ *Stories van Rivierplaas*

"Onse eie Mense"

In haar "voorwoordjie" in hierdie fraai boekie skryf M.E.R.: "Uit die gewone daelikse lewe, uit die omgang onder mense, kom onse lafenisse, onse vreugdes, en onse voordeel. Daar is van ons, wat sulke vreugdes en lafenisse weer kan ophaal uit die verlede, gekristalliseer, eg en skoon, vir almal tot voortdurende plesier." Alba Bouwer is een van die gelukkiges wat ou vreugdes opnuut kan laat leef, ook vir ander. In hierdie sketsverhaaltjies van "onse eie mense se daelikse lewe" op die oop ruimtes van die Vrystaat het sy vreugdevolle beelde uit haar eie kleindogtertjie-dae opgediep — beelde wat noodwendig in die fluidum van die herinneringsverbeelding in geïdealiseerde vorm uitkristalliseer,

en dié laat sy deur haar eenvoudige, kinderlike vertelling leef, "eg en skoon, vir almal tot voortdurende plesier".

So kom dit dat die leser (veral as hy plaaskind was) in die beeldjies van hierdie kinderidille langvergete vreugdes opnuut beleef. So word selfs daardie lastige voetewas saans voor die stoof as herinneringsbeeld iets dierbaars. "Alie staan eenkant en kyk hoe ou-Melitie se sisrok met sulke kort draaitjies om haar swaai en hoe sy die water uit die Piet-fluit-ketel met 'n lang blink boog in die badjie gooi. S-j-o-r, sjips, sê die straal water as ou-Melitie die ketel skielik weer oplik bokant die badjie en dit dan so 'klinks' op die stoof neersit." En so voort. Uit die gelukkige kinderdag kom die beelde op: doringboomgom soek, putupap eet saam met die volkies, eiers soek in die weglêneste en uithaal nog "so lekker veerwarm" onder die ou broeis "blinkoggie-hen" uit, pa en ma se bultakbed gelyk klop, stilletjies deur outa Jantjie op Prens se rug getel word, wolbaal trap, deur die kleinkalfiekoei in die melkkraal geskraap word; en ja, by Ouma stories hoor van die "Boere-oorlog" en in die groot kapkar saam dorp toe ry en die draaghout "kloppe-kloppe-kloppe" teen die disselboom hoor slaan in die groot stilte van die oop vlakke.

Dit alles en meer beleef die leser saam met en uit die standpunt van Alie, negte jaar oud, en met so 'n sterk verbeelding bedeed dat ou-Melitie, haar

trouhartige Basoeto-aia, op 'n keer ontsteld moes uitroep: "Joi! Darrie koppie van jou sy's banja klein, mar jy denk die banja storie by darrie koppie, jô-na whe!"

Alie se kindersieltjie gaan voor ons oop deur haar daaglikse doening, veral in haar omgang met die plaasdinge en -mense — haar Siriërmaatjie Lulu, die swart kinders Sanna en klein-Melitie, maar veral in haar vertroulike omgang met ou-Melitie, wat haar "nonwe Alie" beter as alle ander ken en begryp.

Deur haar indieping in die kindersiel herinner Alba Bouwer aan die groot Nederlandse uitbeeldster van die kindergemoed Ina Boudier-Bakker, net soos haar idealiserende instelling op die dierbare dinge van die plaas wat aan die verbygaan is aan Boermeef se Boplaas-sketse laat dink en haar simpatieke skepping van die menslike ou-Melitie aan Franz se Moeder Poulin.

Die wêreld van Alie en ou-Melitie en die ander mense van Rivierplaas is nie groot of groots nie, maar dit is innig en eg, en dit raak die universele omdat Alba Bouwer in haar uitbeelding iets van die algemeen-menslike raakgevat het. Daardeer het sy op die gebied van die kinderruitbeelding 'n positiewe bydrae tot ons letterkunde gelewer.

Die boekie is mooi geïllustreer en, in ooreenstemming met die inhoud, smaakvol uitgegee.

(Felix V. Lategan, *Die Huisgenoot*,
20 Junie 1955)

3.7 De Kock, Susara Susanna (10 Junie 1898–9 Mei 1987)

Vra gerus aan iemand: Wie is mev. S.S. de Kock?, en die antwoord sal heel waarskynlik wees: Ek weet nie? Uitgesonderd haar familie en kennisse is daar waarskynlik min mense wat haar as mev. S.S. de Kock ken. Daarenteen ken die meeste mense, veral Afrikaanse lesers, haar as Sita, die skryfster van 'n groot aantal Afrikaanse boeke.

Sita is op 10 Junie 1898 op die plaas Hoogekraal (vandag Hoëkraal) ongeveer dertig kilometer ten suide van Potchefstroom waar die Mooirivier in die Vaalrivier vloei, gebore. Haar vader, mnr. L.D.C. Bosman, het op die plaas gewoon tot sy dood. Hy het op die plaas 'n skool opgerig en self vir vyftien jaar lank daar as onderwyser opgetree. Met die uitbreek van die Tweede Vryheidsoorlog het hy gaan

veg, hy is later gevang en as krygsgevangene na St. Helena gestuur. Sy en haar moeder is ook tydens die oorlog gevang en aanvanklik in die konsentrasiekamp te Potchefstroom aangehou. Later is hulle na die konsentrasiekamp te Merbank in Natal oorgeplaas.

Na die oorlog is die gesin weer op die verwoeste plaas verenig. Nog vyf susters is gebore waarvan die jongste op sewejarige leeftyd oorlede is. Die tweede jongste dogter is later met die bekende beeldhouer, Coert Steynberg, getroud. In die moeilike tye na die oorlog het Sita as die oudste dogter 'n belangrike rol in die huishouding gespeel.

Haar laerskoolopleiding ontvang sy aan die plaasskool waar haar vader die hoof is met een Engelse onderwyseres. In hierdie tyd was daar nog geen Afrikaanse hoërskole nie en is sy gevolglik na haar laerskoolloopbaan na die Girls' High School op Potchefstroom. Sy moes egter die skool vroeg verlaat. As lid van 'n musikale gesin het sy haar musiekstudies aan die College of Music, Potchefstroom, voortgesit. Een keer per week het sy per perdekar vanaf die plaas dorptoe gery vir haar musiek- en sanglesse. Later het sy hoede- en kleremakery bestudeer en selfs 'n diploma in verpleging verwerf.

In 1921 tree sy in die huwelik met mnr. A.J. de Kock, 'n onderwyser aan die plaasskool. Uit hierdie huwelik is twee seuns gebore, Lourens Bosman de Kock wat ten tye van sy dood in 1967 hoof van TRUK was, en Arend Silvanus de Kock wat tans 'n boer en sakeman op Bronkhorstspuit is.

Reeds op skool het Sita se skrywerstalent na vore gekom. Toe sy omtrent tien jaar oud was het sy 'n prys gewen met 'n opstel oor "Ou Bles", hul hond wat in die oorlogsmurisie van verdriet dood is. Met verloop van tyd het sy baie boekpryse vir opstelle verower. Na haar huwelik volg sy 'n kursus in joernalistiek aan die "Vere Stent College of journalism and short story writing" in Johannesburg.

Na die sentralisasie van plaasskole aanvaar haar eggenoot 'n pos aan die Laerskool M.L. Fick in Potchefstroom waar hy vir die volgende 25 jaar skoolhou. Hulle vestig hulle in dié tyd op 'n plaas slegs agt kilometer buite Potchefstroom waar hulle deelyds met rose, hoenders en varke boer. Haar ervarings as plaasvrou en plattelandse onderwyseres het haar van veel stof vir haar verhale voorsien wat in boeke verwerk is.

As jong onderwyseres en daarby moeder van twee woelige seuntjies plus 'n groot hoenderboerdery wat haar aandag vereis het, was daar nie veel tyd vir die skryf van verhale nie. In April 1924 skryf sy 'n lustige brief aan *Die Huisvrou* in verband met haar sukses wat sy met 'n resept uit dié tydskrif behaal het. Haar brief word in sy geheel as 'n sketsverhaal geplaas en sy word versoek om verdere bydraes te lewer. Kort daarna wen sy die kortverhaalwedstryd van *Die Huisvrou*. Hierna volg kort op mekaar kortverhale en sketse, kinderverhale, jeugverhale, vervolghverhale, dramas, operettes, kindergediggies, tydskrifartikels, reekse vir die radio. Sy begin nou ook om verhale aan *Die Huisgenoot* te stuur, later ook aan *Die Boerevrou*. Haar eerste bundeltjie, *Outa Fransie en ander verhale* verskyn in 1930 by Van Schaik.

Vanaf 1936 tot 1946 was sy lid van die redaksie van *Die Brandwag* waar sy as redaktrise van die kinderafdeling, *Die touleiertjie*, werksaam was. In April 1949 het sy na Europa vertrek op 'n besoek

Sita en haar man tydens hulle goue bruilof, 26 Maart 1971.

van vyf maande. Reeds voor haar vertrek het die BBC in Londen haar versoek om deelydse werk vir die korporasie te doen. In hierdie tyd het haar seun, Bosman, juis musiek in Londen bestudeer. Sy het later dikwels oorsee gereis en elke keer teruggekom met 'n magdom indrukke wat temas vir nuwe skryfwerk geword het. Kort voor haar man se aftrede op Potchefstroom skryf sy soos volg oor haarself:

Is 'n egte ou huishen en speel nie tennis of brug nie; drink ook nie soggens tee op teepartytjies nie, maar werskaf met die tikmasjien of peuter tussen die roosbome of by die varkkampe rond, totdat die wanderlust te sterk word. Pak dan die koffers en laat spat vir 'n maand of ses oor die see om die mens en sy land in die vreemde te gaan betrag. So nie, flenter dit op eie bodem rond en gaan kyk al die mooi plekke. Altyd weer intens bly en dankbaar om veilig tuis te wees en werk rustig tuis totdat dit tyd word vir die volgende toer. Wil op die wyse nog die ganse aardbol gaan kyk. En dis maar al.

Na 40 jaar diens aan die onderwys tree Sita se eggenoot af. Hulle verhuis van Potchefstroom na Amanzimtoti waar hy weer dadelik op versoek tot die onderwys terugkeer, eers aan die Warner Beachskool en later die Kingsway High School. Na 'n verdere vyf jaar diens tree hy finaal uit. Die egpaar vestig hulle daarna in Pretoria omdat albei hulle seuns daar gewoon het. Later verhuis hulle na Bronkhorstspuit waar hulle inwoners van die ouetehuis op die dorp word. Sita is op 9 Mei 1987 oorlede en gedurende Oktober 1987 is haar man ook oorlede.

Vanaf 1959 tot 1969 werk sy aan 'n omvattende boek oor die Bosman-familie. Nadat dit afgehandel is, het sy nog 'n werk van genealogiese aard aangepak en wel oor die De Kock-familie waaruit haar man stam. Hierdie boek het sy, bygestaan deur haar man, in 1973 privaat uitgegee en self versprei.

Erkenning vir haar werk het sy van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns ontvang toe hierdie liggaam sy Scheepers-prys vir Jeuglektuur vir 1960 aan haar toegeken het op grond van al haar jeugboeke, 'n totaal van drie-en-dertig. Van die bekendste jeugboeke is onder andere die volgende: *Outa Fransie en ander verhale*, *Janette; 'n dogter wat geen dame wou word nie*, *Uit juffrou se dagboek*, *Mientjie die meisiekind* en *Bennie-Boet*.

Sita is die skryfster van onder andere die volgende boeke:

Outa Fransie en ander verhale. Pretoria: Van Schaik, 1930.

En toe die prins kom. Pretoria: Van Schaik, 1930.

Vonke; kort verhale en sketse. Pretoria: Van Schaik, 1931.

Die stiefma; of, Onbekend maak onbeminde: toneelstukkies in een bedryf. Kaapstad: HAUM, 1932.

Sy les; blyspel in een bedryf. Kaapstad: HAUM, 1932.

Bakvissies; 'n kosskoolverhaal vir dogters. Pretoria: Van Schaik, 1933.

Kleingoed van die vlaktes. Pretoria: Van Schaik, 1934.

Uit juffrou se dagboek, I. Kaapstad: Nasionale Pers, 1934.

Pokkie en Dorkas. Pretoria: Van Schaik, 1935.

Uit juffrou se dagboek, II: juffrou op reis. Kaapstad: Nasionale Pers, 1937.

Rollie-Pollie en die glimlag-feetjies. Kaapstad: Nasionale Pers, 1937.

Janette; 'n dogter wat geen dame wou word nie. Johannesburg: APB, 1937.

Ons kinder-jaarboek. Johannesburg: APB, 1937.

- Die ou Voortrekkerbordjie vertel.* Pretoria: Van Schaik, 1938.
- Ons kinder-jaarboek, No. 2.* Johannesburg: APB, 1938.
- Boetman en Fanus; verhaaltjies van twee knapies op die plaas.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1939.
- Ons kinder-jaarboek, No. 3.* Johannesburg: APB, 1939.
- Groentjies; kaskenades op 'n seunskoskool.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1941.
- Sy held en twee ander verhaaltjies.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1941.
- Miempie en haar sustertjie.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1945.
- Ons kinder-jaarboek, No. 4.* Johannesburg: APB, 1945.
- Daar was eendag.* Johannesburg: APB, 1946.
- Nig Rabie se gedoentes.* Johannesburg: APB, 1946.
- Nuwe môre.* Johannesburg: APB, 1946.
- Twee mense.* Johannesburg: APB, 1946.
- Ons kinder-jaarboek, No. 5.* Johannesburg: APB, 1946.
- Speurder Ella.* Johannesburg: APB, 1947.
- Ons kinder-jaarboek, No. 6.* Johannesburg: APB, 1947.
- Ons kinder-jaarboek, No. 7.* Johannesburg: APB, 1948.
- Loon van die sonde.* Johannesburg: APB, 1949.
- Bennie-Boet.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1951.
- In die aandkoelte.* Johannesburg: APB, 1956.
- Japie en Pietbrak gaan op reis.* Johannesburg: APB, 1951.
- Kleurig en fleurig.* Johannesburg: APB, 1951.
- Soos 'n kosbare kleinood.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1952.
- Uit die puine.* Johannesburg: Dagbreek, 1952.
- Verre horison.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1953.
- Mientjie die meisiekind.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1954.
- Mientjie en die grotman.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1954.
- Mientjie en die aapmens.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1955.
- Die hutjie in die populierbos.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1955.
- Linkie-Winkie; kleuterrympies.* Pretoria: Van Schaik, 1956.
- Mientjie en die tokkolossie.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1956.
- Die towerstaf.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1956.
- Mientjie en die geheime wapen.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1957.
- Finkel en koljander; vier klugspeletjies.* Pretoria: Van Schaik, 1957.
- Ses vroue.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1958.
- Die meisiekind.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1965.
- Die buurt.* Pretoria: Van der Walt, 1967.

Die verlore droom. Pretoria: Van der Walt, 1970.

Die De Kocks van Heilbron. Bronkhorstspuit: Die Skryfster, 1973.

Seve koppies rys. Johannesburg: Perskor, 1973.

Wekroep. Johannesburg: Perskor, 1976. (Gebaseer op die skryfster se *Uit die puine*.)

Liefste Kadie: sestien briewe aan haar kleindogter Karin 1947-1964. Kaapstad: Tafelberg, 1976.

Klipsop. Johannesburg: Perskor, 1977.

Magriet van die kindershuis. Pretoria: Daan Retief, 1985. (Oorspronklik uitgegee as *Die verlore droom*.)

'n Man van ponde en dinge. Johannesburg: DALRO, 1986.

Bronne geraadpleeg

1. Neethling-Pohl, Anna. Sita; iets oor die lewe en werk van 'n bekende Afrikaanse skryfster. *Die Huisgenoot*, 6 Julie 1945.
2. Ons stel voor: Sita. *Skoolbiblioteek*, 6(2): 34-40; Julie 1974.
3. Ons vrou: Sita — geliefde skryfster. *Die Huisvrou*, 28(16): 1; 16 Augustus 1949.
4. Skeppers van die Afrikaanse leterkunde. *Lantern*, 24(4): 42; Junie 1975.

Bennie-Boet

Bennie-Boet is 'n seunsboek wat te meisieagtig gebly het. Dis my belangrikste beswaar teen 'n werkie wat andersins nogal verdienstelik is. Die taal is deurgaans suiwer en eenvoudig, die sielkundige indringing in die puberteitsmentaliteit betreklik geslaag, die situasies soms geestig en selfs humoristies geteken.

Ongelukkig het die skryfster haar held met te veel vertedering benader, is hy té fyntjies, té kleintjies, té kinderagtig en onbeholpe vir 'n 15-jarige plaasseun. Dit gee iets sentimenteels aan sy uitbeelding en ek kan my moeilik voorstel dat die leserspubliek waarvoor hierdie werkie bedoel is, nou juis met die held sal dweep.

Die tekening van die vader en tante, onderwyser(es) en suster bly ook maar uiters vaag, trouens van werklike tipering en mensbeelding is daar deurgaans geen sprake nie. Die enigste uitsondering hierop is Outa Fieland, wie se geradbraakte Afrikaans raak beluister is, maar wat tog ook te volmaak voorgestel word.

(T). Buning, *Ons Eie Boek*, XVIII(3); 1952)

Mientjie die meisiekind

In alle regverdigheid nou iets vir die dogters. Dan noem ek *Mientjie die meisiekind* wat die eerste in 'n reeks Mientjie-boeke is. Sita is die skryfster, 'n ervare persoon met die pen, wat al gou opval as jy lees met hoeveel fyn trekkies sy haar karaktertjies kan teken, bv. as Mientjie opstuif wanneer die seuns haar as 'n meisiekind te na kom. Hierdie lewendige kuiergas is eintlik die plannemaker en aanhitser as sy vir Klaas en Spikkels oorhaal om die vreemde dinge te gaan ondersoek wat daar blykbaar plaasvind in die ou verlate goudmyn op die walle van die Vaal. Daar is vir jou spanning, asemberowend, hoor! Want hulle ontdek 'n verkuilde ingang na een van die myngange, en kies net betyds weg toe iemand met 'n lantern aankom en by hulle verbygaan. Hulle gaan weer die Sondagmiddag skelm om nader ondersoek in te stel, raak verdwaal in die labirint, val in verbrokkeldende myngange, ontdek dat daar in die speelgrond deur die geheime oortreders diamante uitgesif word, ensovoorts. Ek glo ook dat die dogters baie aangename ure met hierdie lewenslustige meisiekind se avonture sal beleef en dat hulle sal lek-

kerkry as Mientjie die seuns so rondbeveel en op 'n goeie manier oor hulle baas speel.

(Vulpen, *Die Taalgenoot*,
September 1954)

Janette — 'n dogter wat geen dame wou word nie

Aantreklike meisieboek

Dis die soort boek wat 'n mens in die hand van opgeskote dogters moet lê om van hulle lesers te maak. Hulle sal hulle nie aan letterkundige tekortkomings, onnatuurlikhede, ens., steur nie, maar die boek verslind. Dis omdat Sita die slag het om interessante boeke veral vir jongmense te skryf. Sy is byvoorbeeld ons geestigste skryfster, en die gesonde lag wat die spanning in 'n verhaal verlig, was nog altyd een van die aantreklikhede van boeiende lektuur.

Janette is 'n plaasdogter wat nie 'n "dame" wil word nie. Sy is die enigste meisie van vier kinders. Die moeder het hulle reeds vroeg verloor. Die vader is in sy versorging van die jong kinders moederlik ter sy gestaan deur die getroue aia Sabien. Nou dat Janette al groterig is en 'n beter opvoeding behoort te geniet, word sy deur die kinderlose suster van haar oorlede moeder uitgenooi om by haar in Johannesburg te kom bly. Sy is welgesteld en is met oom Melius, 'n oud-Nederlander, getroud.

Ons voel hoe swaar dit vir die natuurkind is om die aanbod van die tante, teenoor wie die hele familie bevooroordeeld is, aan te neem. Hoe sal sy wat so vry soos 'n seun grootgeword het in die stad en in die deftige huis van tant Ulrica aard? Mooi word die saamhorigheidsgevoel van die familie uitgebring; almal vind dit swaar dat die familiekring gebreek moet word. Ons leef saam met die groepie wat alles vir die vertrek klaar gemaak het. Ons voel selfs saam met aia Sabien, wat haar snaakse nonnie skaars kan mis; ons lag saam met die platjestreke van Janette wat sy op die nuuskierige en skindergrage buurvroue uithaal.

Van die staanspoor beleef Janette allerhande avonture. In die trein is hierdie moedige dogter haar tranen nie meester nie en dan voel sy so skaam. Op die stasie soen sy haar tante se "sjoffer", want sy dink dis haar familie. By haar tante begaan sy die een flater na die ander: die matte gly onder haar uit, sy dink haar tante is 'n bediende, ens., ens. Die onverwagte gebeur altyd. Met die koms van die woelwater is die vrede in tant Ulrica se huis versteur. Sy is so geskok deur die onvroulike gedrag van haar niggie dat sy die hele dag aan hoofpyn ly en dan moet haar lyfbediende, 'n kleurlingvrou in wie Janette 'n besondere hekel het, die vlugsout byderhand hê. Almal behalwe oom Melius leef op gespanne voet. Dis jammer dat die skryfster deur haar sug om geestig te

wees, verlei is om tant Ulrica so karikatuuragtig voor te stel. Sy ly gedurig aan hipokonders en Janette se onverantwoordelike gedrag is nie bereken om die boete in haar karakter te voorskyn te roep nie. Oom Melius is nes Janette, 'n mens. Tant Ulrica se optrede uit die hoogte prikkel Janette tot verset, terwyl oom Melius die mooie in haar karakter laat uitkom. Hy probeer versoen, want hy verstaan die dogter en simpatiseer met haar. Deur liefde en sagtheid probeer hy die plaasnimf te lei. Daarby het hulle gemeenskaplike belang, o.a. die mooi tuin. Die wilde Janette begin haar darem naderhand aanpas en ons hoor nie meer so baie van die botsings met die tante nie. Dis opmerklik dat dit veral die invloed van 'n skoolvriendin uit 'n gedistingeerde huis is wat veredelend op haar werk. Sy word Janette se ideaal; haar moeder se sang wek die sluimerende kunstalent in Janette.

Toe Janette die eerste vakansie weer op die plaas is, merk ons dat sy goed op pad is om 'n "dame" te word. Dit blyk uit haar soberder gedrag, haar klere, haar maniere, die behoefte om die meubels wat sedert die dood van haar moeder so staan, anders te rangskik, die metamorfose wat sy die tuin laat ondergaan, die teepartytjies met die uiters dun toebroodjies, die Nederlandsgekleurde taal, ens. Janette is wel nog die aantreklike platjie, maar daar *het* 'n verandering in haar gedrag gekom; haar vader merk dit ook.

Afgesien van die verhaal wat vertel word, vleg die skryfster ook Janette se baie briewe huis-toe in die boek in. Dis egte vrouebriewe en daarom aantreklik. Daarin teken Janette die uiterlike gebeure, maar ook die innerlike dryfvere word gegee. Ons sien sake deur haar bril en vergoelik die een en ander in haar gedrag. Deurdat sy eerlik is, veral wanneer sy ernstig gesondig het, leer ons die regte Janette uitstekend ken. Nietemin vind 'n mens dit besonder onnatuurlik dat 'n skooldogter sulke goeie en lang briewe op alle onmoontlike tye van die dag huistoe skryf. Hulle herinner dikwels aan die briewe in die briefromans van Betje Wolff en Aagje Deken.

Janette is natuurlik en dikwels oorspronklik stout. Uit die jeugdige leser se standpunt sal dit die vernaamste bekoring wees. Dis net jammer dat sy dikwels onverantwoordelik, 'n mens kan byna

sê gemeen stout is. Dit toon wel dat sy mens is, maar omdat die leser baie gou van haar hou, gee dit op sulke plekke altyd 'n onaangename skok.

Soos reeds gesê, is geestigheid 'n vername kenmerk van die boek. Baie van die snaaksigheids vloei voort uit die ongewone situasies, maar dit bly natuurlik. Dink byv. aan p. 132. Hier en daar vind ons iets geforseerds in die geestigheid. Dis of die skryfster uit haar pad gegaan het om allerhande geestige situasies te kan inbring. Dit staan dikwels in verband met die karikatuuragtige voorstelling van tant Ulrica. Snaaks vind 'n mens Janette se eerlike kritiek van die stads vroue: vir haar lyk hulle darem te maer (sy vergelyk hulle natuurlik met "dik tant Mimmie De Jaar"), hul lippe is onnatuurlik rooi en dit lyk vir haar te komieklik wanneer hulle op hul hoëhakskoene loop.

Die simpatiekste onder die minder karakters in die boek, is oom Melius en aia Sabien. Laasgenoemde praat 'n natuurlike Kleurling-Afrikaans. Sy is spraaksaam, maar 'n staatsmaker. Keer op keer sien ons hoe sy haar "oorlé nonnie" idealiseer, veral toe Janette as opgeskote en goedversorgde meisie vir die vakansie weer op die plaas kom. Oom Melius is die egte kinder- en natuurvriend. Hy voel instinkief hoe die vryheidliewende natuurkind aangepak moet word om die beste uit haar te kry. Hy is die vriend wat haar met die stadslewe met al sy taboes versoen. Mooi bring die skryfster sy wisselende gemoedstemmings in sy taal

uit. Wanneer hy gewoon praat, is dit al taamlik Afrikaans, al bekommer hy hom nie danig baie om die dubbele "nie" nie. Ook het 'n hy eie woorde-skat, veral van troetelwoordjies. Wanneer hy op-gewonde is, staan sy taal baie naby Nederlands en nou en dan slaan hy selfs in sy moedertaal oor.

Letterkundig slaan ek die boek nie hoog aan nie, maar waar by ons so 'n dringende behoefte aan gesonde en boeiende lektuur bestaan, mag ons die betekenis van dergelike werk nie onder-skat nie. Dis jammer dat die band en afwerking van die boek veel te wense laat. Die eksemplaar wat ek besit is wel in "sagte band", maar sal die "liefdevolle" hantering van jeugdige lesers nie lank oorleef nie.

(M.S.B. Kritzinger, *Die Huisgenoot*,
13 Augustus 1937)

der selfverheffing spreek haar liefdevolle diensvaar-digheid tot die leser. Die karaktertekening van die verskillende kinders tref meer as die ontboeseming van haar eie liefdesgeskiedenis. Die styl is raak, beurtlings grappig en gevoelig.

In hierdie dagboek moet geen diepte van lewens-beskouing of besondere skoonheid van bespiege-ling gesoek word. Dis klein kuns van daelikse werklikheid, maar as sodanig aangename en onderhoudende lektuur.

(Anoniem, *Ons Eie Boek*,
Januarie-Maart 1935)

□ *Outa Fransie*

Outa Fransie en Die Voortrekkerbordjie vertel, deur Sita; en *Matie en sy maats*, deur H. de Vos. Hierdie drie mooi boekies is bedoel vir jong kin-ders; die tweede een sal die kind 'n eerste voor-smaak van ons mooi geskiedenis gee. Vir die meeste kinders sal die Outa-Fransie-tipe bekend en bemind wees. *Matie en sy maats* bevat stories en versies oor diere. Die boekies is uitgewes in die *Uit Eie Bodem*-reeks.

(Anoniem, *Die Burger*,
10 Desember 1938)

□ *Uit juffrou se dagboek*

Dis 'n simpatieke relaas van Juffrou se lief en leed met haar armoedige eenmanskooltjie daar vër in die grammadoelas.

Op eenvoudige wyse gee sy haar stemminge in verband met die snaakse en patetiese voorvalle, veral van die veragterde kinders en hul ouers. Son-

3.8 Rothmann, Maria Elizabeth (28 Augustus 1875– 7 September 1975)

In 1960 verskyn 'n verwerkte heruitgawe van *Kinders van die Voortrek*, wat in 1920 die eerste keer gepubliseer is, met 'n nuwe titel, naamlik *Die tweeling trek saam*. In hierdie nuwe uitgawe is Katrine Harries verantwoordelik vir die illustrasies. In 1961 ontvang M.E.R. die Scheepers-prys vir Jeuglek-tuur op grond van hierdie heruitgawe wat as die beste jeugboek vir 1960 aangewys is. Volledige bio-grafiese besonderhede oor M.E.R. word in paragraaf 2.4 verstrekk.

□ 'n Onvergeetlike beeld

Die heruitgawe van hierdie merkwaardige boek deur een van ons beste Afrikaanse skrywers is werklik 'n verblydende gebeurtenis. Die uitgewers het ons inderdaad 'n groot diens bewys deur dié unieke beeld van die Trekkerslewe in so 'n keurige heruitgawe aan 'n jonger geslag beskikbaar te stel. Dit is 'n boek wat móét voortleef, nie net omdat dit as 'n stuk onvervangbare Africana groot kultuur-historiese waarde het nie, maar ook en veral omdat dit die onbetwisbare en outentieke stempel van kunsskepping dra.

M.E.R. beskryf die taak wat sy haar in dié werk ten doel gestel het, as volg: "Toe hierdie boekie sowat veertig jaar gelede geskryf is, was dit met 'n doel. Dit was die gewoonte destyds in onse skole om die kleintjies 'n soort aanskouelike weergawe te laat gee van bekende Engelse verhale. Hulle handel (onder leiding) bv. af wat Robinson Crusoe, die held van Daniel Defoe se stories, of Hiawatha, die Rooihuid van Longfellow se gedig, alles sou gedoen het; in dergelyke verhale word alledaagse werksaamhede beskryf, wat die kinders dan moes namaak. Wat presies vir die kind daardeur geskep sou moes word weet ek nie; maar dit was algemene gebruik en die opleiding van kleinkinder-onderwyseresse het sterk klem daarop gelê. Vir my was dit 'n jammerte om die bewoë, waaragtige geskiedenis van onse eie volk so verby te sien, en dié van 'Crusoe' en 'Hiawatha' te gebruik in die opvoeding van onse kinders. En daarom hierdie boekie."

Nou vertel sy die verhaal van één besondere Trekkergesin, die De Langes, wat van hul plaas in die Suurveld saam met 'n groep ander gesinne uit die Kaapkolonie getrek het om dieper die land in 'n nuwe tuiste te soek. Saam met dié Trekkergesin maak die leser die dramatiese gebeurtenisse van die Groot Trek mee, van die uittoeg uit die Kolonie tot by die moord op Piet Retief en die uitwissing van die Boerelaers wat op dié gebeurtenis gevolg het.

Onsaglike moeite moet die skryfster gedoen het om dié omvattende en noukeurige kennis van die Trekkerslewe te verkry.

As bron van inligting oor alle moontlike aspekte van die gewone, alledaagse lewe van die Trek-

kers is die boek enig in sy soort. M.E.R. vertel presies wat die Trekkers geëet het, waaruit hul eetgerei bestaan het en hoe hulle hul kos gaargemaak het. Sy vertel van hul kleredrag, hul naaldwerk-gereedskap en hoe hulle hul klere herstel het. Sy beskryf hoe daar vir die kinders skoolgehou is in 'n tydelike buitlug-skooltjie onder die doringbome, hoe daar ink gemaak is van waboomblare en asyn, hoe suinig daar te werk gegaan moes word met die papier. Met verbysterende presiesheid vertel sy hoe die Trekkers op hul lang pad, eers na die noorde en toe weer na Natal, van dag tot dag geleef het, hulle teen gevaar beskerm het, aanvalers afgeweer het, wreedheid en verraad ondervind het en tog nooit afgewyk het van die koers wat hulle ingeslaan het nie.

Die wonder van die boek is egter nie die kennis wat die skryfster openbaar nie, hoewel dit op sigself ontsagwekkend is, maar haar verbeeldingsvolle inlewing in die omstandighede van die Trekkerslewe, haar volkome vereenselwiging met die Trekkerfamilie wat sy beskryf en haar meesterlike herskepping van die daaglikse leefwyse op die Trekpad.

By die lees van die boek kry 'n mens ál die gevoel dat die skryfster self al die dinge moet mee-

gemaak het. Sy moet by gewees het toe die wegtrekkende grensboer sy waens gelaai het, toe die velsakke vol kruut en stafies lood so versigtig tussen die buikplanke ingepak is, toe die huisapteek, die meelkiste, die trommels met brood en beskuit, die sakke vol beesbiltonge, die slopies met stene seep, die erdepotte vol vet die een na die ander op die waens gelaai is. Sy moet daar gewees het toe daar op 'n Sondagoggend in die skaduwee van die waens godsdienst gehou is, toe oom Frans Bothma sy gesangboek op die waplank neergelê het en uit sy bruin leer-Bybel voorgelees het.

Sy moet tog oom Frans werkdik só gesien het "met sy kaal kop teen die sonstrale wat bo-oor die wa-tent die bietjie gryshare om sy ou gerimpelde gesig laat blink het soos silwer".

Reeds uit hierdie vroeë werk spreek die onmiskenbare vermoë van die skryfster wat eers in later jare as een van die beste prosaïste in Afrikaans op die Hertzog-prys aanspraak sou maak. Keer op keer slaag sy op kenmerkende wyse daarin om so sterk atmosfeer te skep dat 'n mens teen wil en dank 'n deel word daarvan. Só byvoorbeeld vertel sy van die kosmakery by die kookplek binne-in die laer: "Nou hoor jy net potdeksels klap en water-tjies opgooi, en die skerp gesis van vleis wat braai; en daar is 'n geroer en 'n gebrei in die mieliepotte, en jy sien net stoom trek, en vuur opblaas, en rooktrane afvee; en jy ruik net braai en skroei."

Treffendste bewys van die sterk beeldingsvermoë is die laaste drie hoofstukke van die boek waarin die dramatiese spanning stap vir stap oplaai van die beskrywing van die oggend toe Piet Retief en sy sewentig man wegtrek na Dingaan se stat tot by die nagtelike aanval van die Zoeloes en die aankoms van die De Langes by die verwoeste buurlaer. In hierdie hoofstukke is daar 'n dinamiese gang, 'n fyn ironie en 'n soberheid van segging wat die hoë tragiek van dié besondere brok geskiedenis waardig is.

Vir almal wat in die meedoënlose gang van die geskiedenis steeds die mens soek en selfs in 'n uur van diepe tragiek sy hart aan die algemeenmenslike kan ophaal, sal hierdie boek, nou so mooi uitgegee met die fyn tekening van Katrine Harries, iets heel kosbaars wees.

(Audrey Blignault, *Die Huisgenoot*,
18 November 1960)

□ *Brandhelder eenvoud van M.E.R.*

Wat is dit eintlik aan 'n goed geskrewe boek wat 'n mens dadelik laat voel: hier is kwaliteit? In 'n kort waardering wat Eugène Marais by die verskynning van die eerste druk van M.E.R. se boekie *Kinders van die Voortrek* in 1921 geskryf het — of soos dit nou in deeglik verwerkte en hersiene uitgawe heet: *Die tweeling trek saam* — waag hy 'n antwoord waarmee ek volle instemming wil betuig.

"Styl beteken baie," so skryf Marais, "maar dit beteken nie alles nie. Die geheim lê in iets anders; wat die skrywer nie helder voor sy gees sien nie, kan hy nooit aan sy leser oordra nie, al het hy 'n hele woordeboek in sy gedagte. Aan die ander kant, alles wat hy self helder sien, alles wat diep uit sy hart kom, besit die geheimsinnige mag om dieselfde gemoedsbeweging en gesigsverbeelding in die leser te verwek."

As 'n mens die boekie begin lees — eintlik is dit seker in die eerste plaas 'n jeug- of selfs kinderboek — dan kom jy op die eerste paar bladsye al onder die indruk van die waarheid van die uitspraak.

Omdat M.E.R. elke persoon en elke gebeurtenis in dié verhaaltjie só gesien het, volkome helder voor haar gees, maar ook met liefde en begrip, dáárom — en ondanks die feit dat sy 'n kinder-verhaal skryf en daarom doodeenvoudig, ongekompliseerd, sonder afgraaf in die gemoedslewe of die duistere motiewe van die menslike handeling — ja, dáárom slaag dit en is sy in staat om haar siening volmaak aan die leser oor te dra.

Die tweeling trek saam is die verhaal van twee boerekinders aan die Oosgrens van die ou Kolonie. Deur hulle oë sien 'n mens die spanninge van daardie tyd, die opgewonde voorbereidinge vir die groot waagstuk, die trek self en die lewe op die trekpad. Juis omdat dié gegewens op sulke bekende feite gegrond is, moes dit moeilik gewees het om "oorspronklik" te wees.

En tog is dié boek oorspronklik in dié sin dat elke oomblik daarvan die oorspronklikheid en eghheid het wat ware gebeurtenisse het op die oomblik dat hulle vir die eerste keer plaasvind!

Met 'n skerp oog vir besonderhede — dis immers die presiese gebruik daarvan wat tel! — te-

ken sy daardie lewe: die maak van die ABC op gladde stukkie hout, die gebruik van uitgerygde garedrade, die hoofreke (omdat gare en papier albei skaars was), ja, die gaarmaak van tesalletjies.

"Die styl beteken nie alles nie," het Marais geskryf. Nee, miskien nie alles nie, maar darem byna byna alles.

Dié boek is geskryf met 'n brandheldere eenvoud wat 'n mens net in sekere Franse vertellings

kry, of — en ek sê dit met die volle wete van wat dit beteken — die onopvallende diepte wat 'n mens by Arthur van Schendel of selfs die Bybel kry. Hoër lof is, glo ek, nie moontlik nie.

Die fraai uitgawe, met Katrine Harries se mooi pentekeninge, maak dit ook 'n kosbare besit.

(W.E.G.L., *Die Burger*,
21 Oktober 1960)

3.9 Du Plessis, Izak *David (25 Junie 1900 – 11 Desember 1981)*

Izak David du Plessis is op 25 Junie 1900 op Philipstown in die Kaapprovinsie gebore. Op tweejarige ouderdom verhuis sy ouers na Kaapstad waar sy vader as prokureur gaan praktiseer het. Vanaf 1905 tot 1908 is die gesin terug op Steynsburg. In 1908 is sy moeder oorlede. In die begin van 1909 vestig I.D. du Plessis se vader hom weer in Kaapstad waar hy sou bly tot sy dood in 1929.

In die Kaap het I.D. du Plessis die grootste deel van sy skoolopleiding ontvang. Hy bevind hom aan die begin van 1913 aan die Hoër Jongenskool in Wynberg. Hier het hy 'n latere Eerste Minister,

dr. H.F. Verwoerd, vir twee jaar as klasmaat gehad. Hy voltooi sy skoolloopbaan aan die einde van 1917 waarna hy sy studies aan die Suid-Afrikaanse Kollege voortsit. Later in daardie jaar is die naam verander na die Universiteit van Kaapstad.

Na die voltooiing van sy studies hou I.D. du Plessis vanaf 1922 tot 1924 skool op Worcester. In 1925 keer hy terug na die Universiteit van Kaapstad om vir die BEd-graad te studeer. In 1926 word hy die eerste sportredakteur van *Die Burger* en die volgende jaar word hy aangestel as assistent-redakteur van *Die Huisgenoot*. Vir die volgende vier jaar, 1928–1931, is hy lektor in Afrikaans aan die Kaapse Tegnieke Kollege. Intussen het hy sy studies aan die Universiteit van Kaapstad voortgesit. Aan die einde van 1931 behaal hy sy MA-graad waarna hy aangestel word as lektor in die Departement Afrikaans-Nederlands aan die Universiteit van Kaapstad. In 1935 behaal hy sy doktorsgraad met 'n proefskrif *Die bydrae van die Kaapse Maleier tot die Afrikaanse volkslied*.

Dr. I.D. du Plessis was as dosent in Afrikaans aan die Universiteit van Kaapstad tot aan die einde van 1947 verbonde. In 1948 word hy hoof van die Instituut vir Maleise Studies aan dieselfde universiteit.

Aan die begin van 1951 verruil I.D. du Plessis die akademiese lewe vir die staatsdiens. In dié jaar

is hy aangestel as Kommissaris van Kleurlingsake wat toe as 'n afdeling binne die Departement van Binnelandse Sake geskep is. In 1961 het hierdie afdeling 'n volwaardige staatsdepartement geword en is hy bevorder tot Sekretaris van Kleurlingsake. Op 30 Junie 1963 tree hy uit die Staatsdiens, maar hy bly aan as die persoonlike adviseur van die Minister van Kleurlingsake tot aan die einde van 1964. Gedurende hierdie tydperk was hy ten nouste gemoeid met die stigting van die Universiteit van Wes-Kaapland in 1961. Hy is die rektorskap van die inrigting aangebied maar hy wou dit nie aanvaar nie. Met die selfstandigwording van die Universiteit in 1970 het hy die eerste kanselier geword.

Dr. I.D. du Plessis was nooit getroud nie. Op 11 Desember 1981 is hy in Kaapstad oorlede.

Vyftien digbundels het uit sy pen gevloei. In 1937 is hy deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns met die Hertzog-prys vir Poësie vereer, nl. vir *Vreemde liefde* en *Ballades*. Daarbenewens was hy die skrywer van etlike kortverhaalbundels, sprokies en jeugverhale. Dit was juis op grond van al sy jeugverhale, dertien op daardie tydstip, dat die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns hom in 1962 met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur vereer het. Die groot aantal herdrukke wat sy jeugboeke al beleef het, is 'n bewys daarvan dat dit gretig deur die jeug gelees word.

Dr. I.D. du Plessis is die outeur van onder andere die volgende werke:

- Die lied van Ali en ander gedigte.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1931.
Die Springbok. Kaapstad: Nasionale Pers, 1931.
Legendes van alle nasies. Kaapstad: Nasionale Pers, 1932.
In die Sabie; 'n hekeldig. Kaapstad: Nasionale Pers, 1932.
Die silwervering. Kaapstad: Nasionale Pers, 1933.
Die rugby-kroon. Kaapstad: Nasionale Pers, 1934.
Stryd. Kaapstad: Nasionale Pers, 1935.
Uit die ander wêreld. Kaapstad: Nasionale Pers, 1935.
Die bydrae van die Kaapse Maleier tot die Afrikaanse volkslied. Kaapstad: Nasionale Pers, 1935.
Die wedstryd en ander verhale vir die jongspan. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1936.
Ballades. Kaapstad: Nasionale Pers, 1937.
Vreemde liefde. Kaapstad: Nasionale Pers, 1937.
Olimpiade. Kaapstad: Nasionale Pers, 1938.
Maleise liederkat: 'n sangbundel vir die Kaapse kore. Kaapstad: Nasionale Pers, 1939.
Die Maleise samelewing aan die Kaap. Kaapstad: Nasionale Pers, 1939.
Uit die Slamse buurt. Df I en II. Kaapstad: Nasionale Pers, 1939.
Die skat van Robbeneiland. Kaapstad: Nasionale Pers, 1940.
Rugby in Rio. Kaapstad: Nasionale Pers, 1941.
Goëlery. Kaapstad: Nasionale Pers, 1941.
Kwatryne. Kaapstad: Nasionale Pers, 1941.
Die hart van Java. Kaapstad: Nasionale Pers, 1942.
Die corcovado: kortverhale. Kaapstad: Nasionale Pers, 1942.
Afrikaanse goëlstories, Df I en II. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1942.

- Die geveuelde perd en ander Kaapse stories.* Pretoria: Van Schaik, 1943.
- Skermutseling en skote.* Pretoria: Van Schaik, 1943.
- Die verbode ryk: kortverhale.* Bloemfontein: Nasionale Pers, 1943.
- Die vlammende fez.* Kaapstad: Unie-volkspers, 1943.
- Die oog van Boeddha.* Port Elizabeth: Unie-volkspers, 1944.
- Land van ons vadere.* Kaapstad: Unie-volkspers, 1945.
- Gevreesde vriend.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1946.
- Bloemlesing.* Kaapstad: Nasionale Pers, 1947.
- Kom reis met my.* Johannesburg: APB, 1948.
- Ballade van die eensame seeman.* Kaapstad: Balkema, 1949.
- Lig en skaduwee.* Kaapstad: Balkema, 1952.
- Die mag van die woord: vyftig essays.* Kaapstad: Balkema, 1952.
- Verhalende ballades.* Pretoria: Van Schaik, 1952.
- Goede dood.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953.
- Die sanger, die bose en die lied.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1955.
- Versamelde prosa.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1960.
- Versamelde ballades.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1961.
- Karoo-verse.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1965.
- Vaderlandse verse.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1966.
- Hasie by die dam.* Kaapstad: Human & Rousseau, 1966.
- Terugblik.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1967.
- Doederomandro en ander Kaapse stories.* Kaapstad: Human & Rousseau, 1970.
- Drie wêreld: keur uit sy prosa.* Kaapstad: Tafelberg, 1970.
- Sjog Joesoef.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1970.
- Versamelde verse.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1970.
- Sapen Sewekop en ander Kaapse stories.* Kaapstad: Human & Rousseau, 1971.
- Ballade van Broer Blindeman.* Kaapstad: Buren, 1973.
- Aantekeninge uit Tuynstraat: herinnerings en beskouings.* Kaapstad: Tafelberg, 1975.
- Kaapse moppies.* Johannesburg: Perskor, 1977.

Bronne geraadpleeg

1. Du Plessis, I.D. *Aantekeninge uit Tuynstraat: herinnerings en beskouings.* Kaapstad: Tafelberg, 1975.
2. Lategan, F.V. Scheepers-prys vir Jeuglektuur, 1962 toegeken aan dr. I.D. du Plessis. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1962, p. 41-42.
3. Ohlhoff, H. I.D. du Plessis (1900-1981). *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 22(4): 243-252; Desember 1982.
4. Steynberg, S. I.D. du Plessis gesels. *Die Kaapse Bibliotekaris*, Mei 1974, p. 28.

□ *Die silwervaring*

Die tweede boek uit mnr. I.D. du Plessis se rugby-trilogie, *Die silwervaring*, wat as 'n vervolgreeks in *Die Huisgenoot* geloop het, het pas in boekvorm verskyn. Hierdie aankondiging sal die skoolseuns van ons land as baie goeie nuus beskou. Mnr. Du Plessis is 'n skrywer na hul wens, want nie alleen behandel hy die sport, wat naaste aan 'n Afrikanerseun se hart lê nie, maar sy boeke laat die ideale, wat elke jong seun koester, helder voor die verbeelding leef. Net so gretig, soos 'n skoolspeler die verslae van die wedstryde, waarin hyself verskyn, in die koerant nalees, so sal hy die avonture wat mnr. Du Plessis se helde van die Springbokspan op die rugbyvelde van Nu-Seeland deurmaak in *Die silwervaring* volg. Hoewel dit maar 'n denkbeeldige toer is wat Willie, Piet, Tokkie en Sigaret, ons ou vriende van *Die Springbok*, in die land van die silwervaring meemaak, slaag die skrywer daarin om die wedervaardighede van die toerspan so realities voor te stel dat elke jong leser van sy boek sal voel dat hy al die angs en spanning van die toetswedstryde, wat hy in sy verbeelding daar bywoon, met die spelers en toeskouers deurmaak. Die boek kan met alle vrymoedigheid aanbeveel word as geskikte leesstof vir seuns, en het ook hierdie groot voordeel dat dit hulle sal leer om die Afrikaanse sportterme te gebruik in hul alledaagse gesprekke. Die skrywer streef ook daarna om die regte sportgees deur sy geskrifte te help voortplant en ook hierdie doel word bereik, want wen of verloor die Springbokke, wat aan sy toer deelneem, toon die regte Springbokgees, wat alle sportliefhebbers voortgeplant wil sien. *Die*

silwervaring is 'n uitmuntende boek om 'n jong seun as 'n geskenk te gee en behoort een van die populêrste Afrikaanse boeke onder ons jongspan te wees.

(Anoniem, *Die Kerkbode*,
27 September 1933)

□ *Legendes van alle nasies*

Hierdie soort boek sal vandag met ope arms in die Afrikaanse letterkunde ontvang word. Mnr. Du Plessis is 'n baanbreker op dié gebied en voorsien hier in 'n langgevoelde behoefte aan goeie en geskikte leesstof vir die Afrikaanse kind, veral as ons maar dink hoeveel boeke van hierdie aard, hoofsaaklik oor die Griekse mitologie, op die boekrak van 'n Engelse kind staan. Die Afrikaanse kind ken nog so weinig "legendes van alle nasies", en daarom is dit verblydend dat mnr. Du Plessis hier die leiding op hom geneem het om 'n groot en heerlike land vir ons eie kinders te open.

Die meeste van dié legendes het alreeds in *Die Kleinspan* verskyn, maar is nou uitgegee in die serie "Almal se Boeke". (In die verbygaan kan ons die Nasionale Pers gelukwens met die nuwe en sterk band waarin "Almal se Boeke" nou die lig sien in stede van die vroeëre papierband.)

Mnr. Du Plessis word nes Van den Heever, een van ons mees produktiewe skrywers van vandag; ons ken hom reeds as digter en as skrywer van *Die Springbok*. In sy voorwoord sê hy: "Hierdie stories is nie vertalings van bestaande oorlewerings nie. Slegs die tema van die oorspronklike is ge-

neem en in Afrikaanse vorm gekdee ... maar in die algemeen is rekening gehou met die gedagtegang en algemene uitkyk van kinders van ongeveer ag tot twaalf jaar." Vandaar miskien die kortheid hier van die breedvoerige, lang, oorspronklike verhaale. Met snelle vooruitgang en in eenvoudige taal vertel hy van die werke van Herkules: "van 'n paar moet julle darem hoor."

Die gees van die legendes is egter nie meer dié van die oorspronklike nie. Vir die klassieke Griekse kind, sou die storie van Herkules, soos deur Du Plessis vertel, seker baie snaaks geklink het. Sy beelde is dan ook uit die Afrikaanse lewe gegryp: "kon niemand op die eiland vir hom kers vashou nie."

Ek wou dat Du Plessis minder sedelessies aan die end van byna elke verhaal vasknoop; en wens hy het sy gevolgtrekkings liefs teruggehou. Dit verbreek die stemming wat hy by jou gewek het, dit versteur die hele atmosfeer, soos dit so dikwels die geval by Hooft is wanneer hy die mooiste liefdesang bederf met sy klassieke godename en beelde! Pragtig is egter die beskrywing van hoe Thor die reus aanval; dit spreek tot 'n kind, maar dan: "Arme Thor! Die gode het hom lekker uitgelag; maar dit het hom goed gedoen, want hy het daarna nie so groot gepraat oor sy kragte en sy hamer nie."

Ons moet ook beswaar maak teen die wyse waarop die vreemde godename, veral dié van Griekeland, gespel word. Daar is wel nog geen vastheid hier bereik nie (ten spyte van prof. Haarhoff se artikels); maar waarom is dit in die een geval Narsissus en dan weer Acrisius en daarna Herkules? Waarom is die oorspronklike -os nie liewer behou in *Narsissus* nie? En is die lang name soos *Nala* en *Damayanti* nie onuitspreekbaar vir "kinders van ongeveer ag tot twaalf jaar" nie? Hulle is sekerlik nie bekend met sulke Indiese terme soos *radja* nie.

Die skrywer begin sy *Legendes van alle nasies* nie in historiese volgorde nie maar spring van Griekeland en Rome na Egipte en Indië. Mooi sou dit gewees het as hy getrag het om te laat uitkom waar die een of ander saga sy oorsprong het, want seker tog is dit dat baie van hulle deur die een volk van die ander oorgeneem, vormom en hervorm is. Dis juis bekend hoe die towerkuns, en gepaard

daarmee die towerlegendes, van die Ooste oorgekom het na Griekeland en Rome. Hier moes die skrywer die kinders meer leiding gegee het hoe hulle dieselfde drade by verskillende nasies kan naspoor. 'n Gebrek is dit dan ook dat daar geen enkel een van die baie Suid-Afrikaanse legendes, miskien vervorm deur die Boesmans in die vroeë tye, opgeneem is in dié boekie nie.

Dis werklik 'n kuns om die lang, oorspronklike verhaal van *Perseus* so bondig en kort saam te vat en dan nog die wesenlike karaktertrekke daarvan te behou. In teenstelling is die geskiedenis van *Troje* alleen 'n blote opsomming van feite. Maar die skrywer is altyd in kontak met sy jong lesertjies en hy herinner ons dan ook baie aan die aangename verteltrant van Leipoldt. Dis altyd asof hulle met oop mondjies in 'n kring rondom hom sit en luister. Dit kom miskien die beste uit in die storie van Rome. En een van die mooiste is *Die wonderlike peerboom* van China. Hier maak ons kennis met towernaars; ons hoor niks meer van die Griekse gode nie maar wel van drake: "verskriklike gedrogte ... wat allerhande vorms kan aanneem." Daar lê 'n waas van heerlike geheim-sinnigheid oor die storie van die *Reëndraak*.

Dit kom duidelik uit in hierdie boekie hoe die verskillende nasies se legendes hulle aanpas by die omgewing. Dis nie snaaks dat die Eskimo's, wat in 'n donker wêrelddeel gehuisves is, stories vertel van lig en sonskyn nie. Ysland is omring deur die see, en gevolglik die minne. In Nigerië, weer, hoor ons van olifante en skilpaaie. En dan is daar so talryke legendes wat spruit uit die mens se ontevredenheid met sy omstandighede en besittings. Gedurig is daar die sug na rykdom by die armes. Daarom die *Drie wense* in Hongarye of *Die wonderlike haar* van Serwië. Glad nie eienaardig is dat die legendes of sagas 'n sedeles inhoud nie, en 'n goue reël is hier: wees vriendelik en behulpsaam teenoor almal, en jy sal beloon word. 'n Groot rol speel die towerkuns, en so dikwels het hekses of feë arm kêrels gehelp om 'n prinses tot vrou te kry. Net soos die Grieke en ander nasies het die Russe getrag om die veranderinge in die natuur met legendes te verklaar. Daarom die pragtige verhaal by hulle van *Die sneeukind*. Die Romeniërs verklaar weer *Waarom houtkapper 'n lang snawel het*. In *Wes-Afrika* verneem ons "waarom die

koggelmander kopspeel." Na 'n lang storie konkludeer die skrywer: "Nou weet ons waarom die Eskimo's nooit daaraan sal droom om 'n kraai te skiet nie."

Daar dien nog op gewys te word dat *Willem Tell* glad nie pas in die atmosfeer van hierdie legendes nie al mag daar erken word dat die ware gebeurtenis reeds 'n legende geword het. Dit verbroek die illusie by die kind dat hy in vervloë tye, omwaas met die mistiese, hom beweeg. In verband met Egipteland volg daar 'n algemene vertelling van die piramides, die grafkelders en gebalsemde lyke, en eindelijk hoor ons van die eenvoudige verhaaltjie van die "Boer". Is dit die beste voorbeeld uit die Egiptiese mitologie wat die skrywer vir die kinders kon opdis? Waarom nie liever dié van Isis of Osiris vertel, wat tog meer verband hou met die Grieke, veral waar hy in sy inleiding self sê: "Die kinders sal gou die ooreenkoms tussen die verskillende verhale bespeur. (N.B.) Mag dit hulle aanspoor om ook van die talryke Afrikaanse oorleweringe meer kennis te neem!"

Maar in die algemeen is ons tog baie gunstig gestem teenoor die boekie, veral omdat dit baanbrekerswerk is en in 'n groot behoefte voorsien. Mag mnr. Du Plessis nog verder gaan in dié rigting.

(P.J.N., *Die Huisgenoot*,
27 Januarie 1933)

□ *Die gevleuelde perd en ander Kaapse stories*

Dr. Du Plessis verdien die dank van die kinders van Suid-Afrika dat hy hierdie neëntiental Kaapse stories uit die mond van die Maleiers opgeteken en oortel het. Party van die stories is deur die Slamse se voorouers uit die Ooste hierheen gebring; ander is stories wat hulle hier gehoor of self opgemaak het. Die verhaaltjies laat dink aan ons bekende feë-verhale, is vol van onmoontlikhede en wonderwerke, maar sal des te meer genot verskaf.

Die boek is mooi gebind en maak 'n aantreklike geskenk vir die kleinspan.

(J. de V. Heese, *Ons Eie Boek*,
Desember 1943)

□ *Die rugby-kroon*

Propaganda in baie leesbare vorm

Hierdie rugby-verhaal is die derde en laaste van die reeks wat begin het met *Die Springbok* en waarop *Die silwervaring* gevolg het. Die hoofpersone bly dieselfde in al drie die boeke, maar die Springbokke besoek in elkeen 'n ander deel van die wêreld. In *Die rugby-kroon* is hulle nie meer so jonk nie — by hul terugkeer in die vaderland raak een van die vriende al getroud. Op hierdie laaste toer van hul loopbaan bevind die Springbokke hulle in Engeland, waar hulle om die internasionale rugby-louere meeding en die dan ook verower.

Die feit dat *Die Springbok*, wat aan die einde van 1931 verskyn het, reeds 'n vierde druk beleef het, is bewys genoeg van die gretigheid waarmee hierdie vry leersame en boeiende verhale van ons rugby-kampioene gelees word.

As ek juis lees, is hierdie boekies nie opgestel met die doel om hoë literatuur te lewer nie, maar is hulle bedoel as aangename leesstof vir die jeug. In die voorwoord spreek die skrywer hom dan ook as volg uit: "Mag die werk as geheel (t.w. die hele trilogie) help om 'n gesonde sportgees by ons skoolgaande jeug te verwek, om die terminologie van ons nasionale spel te bestendig en om in die behoefte aan kinderlektuur te voorsien."

Dit is dus duidelik dat ons hier te doen het met werk van opvoedkundige en ook taalkundige propaganda, naas die verhaal-interesse, en as sodanig moet ons hulle dan ook beoordeel.

Daar is 'n gevaar — en die aanklag word soms teen ons jongmense ingebring — dat ons net, of hoofsaaklik net, veral in die rugby-seisoen, aan sport en voetbal dink. En daar is wel grond vir hierdie aanklag, want naas sport en goeie gesondheid is verryking van die gees net so broodnodig. Die voetbaljare gaan gou verby, en dan lê daar vir ons die lewe voor, waarin ons in baie van ons vrye ure en in al die lewensbeprowings aangewys is enkel op eie innerlike beskawing. En daarin en daardeur sal 'n voetbalgeheue ons nie help nie.

Maar hierdie verhale bied naas die verheerliking van sportprestasies en die onvermydelike verering van die konings van die rugby-veld ook leersame stof. En miskien kon die skrywer op hierdie sy nog

meer klem gelê het. Dit is bes denkbaar dat die rugby-helde in die vreemde te midde van die Europese beskawing ook 'n aandjie na 'n teater sou gegaan het om na goeie musiek te luister of om dramatiese talent te gaan bewonder. Ook sou hulle wel 'n namiddaggie kon geslyt het in 'n galery waar Engeland se kunsskatte byeengebring is. Of sou hierdeur die opset miskien té pedagogies geword het? Of sou die skrywer die Springbokke daardeur dinge laat doen het wat alte ver van die waarheid verwyderd is?

Nietemin het ons hierdie 'n drietal verhale wat spannend is, vlot en in goeie taal opgestel — bepaald boekies wat elke seun met plesier sal lees en met voordeel kan lees.

(Abr. H. Jonker, *Die Burger*,
2 April 1934)

□ *Die Springbok*

Bekende boek vir seuns nou herdruk

By Nasionale Boekhandel het nou 'n herdruk verskyn van I.D. du Plessis se bekende jeugboek *Die Springbok*. 'n Mens wil hoop dat die ander twee boeke in die reeks, *Die rugbyspan* en *Die silwervaring*, ook binnekort weer verkrygbaar sal wees. Dié drie was vroeër saam in een band.

Hoewel dit hier en daar in die lig van veranderende rugbyreëls aangepas moes word, het *Die Springbok*, wat die eerste keer in 1932 verskyn het en nou sy negende druk beleef, baie min met die jare verouder.

Die Springbok, die eerste deel van die "trilogie", vertel van die skool- en universiteitsdae van Willie Venter en Piet Uys, en hul maats, die vetsak Tokkie en die skraal rooikop Sigaret.

Willie en Piet is albei twee uithaler-rugbyspelers, die een senter, die ander losskakel. Die verskil tussen hulle is dat waar Willie 'n besadigde, gebalanseerde uitkyk op sake het, Piet net vir rugby lewe.

Du Plessis gee in hierdie boeke veel meer as net die blote verhaaltjie. In *Die Springbok* is dit nie so opvallend nie, hoewel die leser 'n interessante kykie in die lewe van die Kaapse Maleiergemeenskap en hul verhouding tot rugby kry. Dit is veral in *Die silwervaring*, waar die maats saam met 'n Springbokspan Nieu-Seeland besoek, dat 'n mens so 'n magdom dinge omtrent dié interessante land leer.

Vir elke reggeaarde seun is *Die Springbok* 'n goeie keuse.

(B. de K., *Die Burger*,
3 Desember 1965)

3.10 Nortjé, Peter Henry (20 Oktober 1920–)

Die bekende skrywer, P.H. Nortjé, is op 20 Oktober 1920 op die familieplaas Klipfontein in die distrik Willowmore, Kaapland, gebore. Hy is die jongste van 'n gesin van vier kinders. Klipfontein lê in die afgeleë Baviaanskloof (Bobbajaanskloof), 'n smal trog tussen die Winterhoek- en Kougaberge, ongeveer tagtig kilometer vanaf Willowmore. Die lang afstand vanaf die naaste dorp dui daarop dat dit afgeleë was met die gevolg dat die gemeenskap in daardie omgewing op sy eie aangewys was vir plesier en ontspanning.

(Fotograaf: Edrich, Stellenbosch)

Op sy vader se plaas was daar 'n plaaswinkel wat in die twintigerjare behoort het aan die vader van een van ons vorige Eerste Ministers, adv. J.G. Strydom. Naas die plaaswinkel was daar ook 'n plaasskool, die Eendracht Primêre Skool, met net een onderwyser. Hier gaan die jong P.H. Nortjé vanaf Sub. A tot aan die einde van standerd ses skool. Daarna besoek hy die hoërskool op Willowmore waar hy aan die einde van 1937 matriculeer. Die volgende twee jaar studeer hy aan die Opleidingskollege Oudtshoorn vir die Primêre Onderwysersertifikaat. In 1940 gaan hy na die Opleidingskollege Paarl waar hy aan die einde van daardie jaar die Hoër Primêre Onderwysersertifikaat in Liggaamlike Opvoeding verwerf.

In 1941 begin hy sy onderwysloopbaan. Vir die volgende agt jaar gee hy primêre onderwys asook liggaamlike opvoeding aan die hoërskole te Douglas, en Umtata asook aan Dale Kollege in Kingwilliamstown.

Aan die einde van 1948 besluit P.H. Nortjé om hom akademies beter toe te rus. Die gevolg is dat hy hom in die begin van 1949 aan die Universiteit van Stellenbosch bevind waar hy die BA-graad in 1950 en die MEd-graad in 1951 behaal. Die volgende twee jaar gee hy op Riversdal onderwys. Vanaf 1954 is hy hoof van die Hugenote Laerskool op Wellington. Vir die volgende agt jaar beklee hy dié posisie waarna hy in 1962 toetree tot die personeel van die Opleidingskollege Wellington waar hy Opvoedkunde doseer. In 1968 is hy bevorder tot vise-rector van hierdie inrigting. In 1982 neem hy waar as rektor — die hoogtepunt van 'n lang en vrugbare onderwysloopbaan. Op 31 Desember 1982 het hy met pensioen uit die diens getree.

Aan die begin van 1983, na 'n verblyf van 29 jaar op Wellington, het P.H. Nortjé en sy eggenote na die Strand verhuis.

P.H. Nortjé is in 1952 getroud met 'n onderwyseres, mej. Mikie van Zyl van Bonnievale, wat ook 'n BA-klasmaat was. Uit hulle huwelik is drie seuns gebore.

Nortjé het op 19-jarige leeftyd begin skryf en wel 'n paar verhaaltjies vir die destydse *Jongspan* om langs hierdie weg as student 'n bietjie sakgeld te verdien. Vir twintig jaar daarna het hy niks geskryf nie. Op 39-jarige leeftyd het hy 'n behoefte ervaar om ter wille van sy eie seuns, sy jeugherinneringe in verhaalvorm te bewaar. So verskyn *Pennie se vuur* in 1959. Op versoek van die uitgewer het hy die volgende jaar *Die groen ghoen* geskryf. Beide boeke was onmiddellik baie gewild en is intussen herhaaldelik herdruk. Verdere werke volg daarna. *Donkerwater*, 'n jeugverhaal wat hom afspeel op die spoeldelwerye van Griekwaland-Wes, verskyn in 1964. *In voetpad se kloof*, 'n jeugverhaal oor die redding van die laaste bergsebra in die Kougaberg, verskyn in 1970. In die 1982-jeugverhaalwedstryd wat deur *Sarie* en Tafelberg-Uitgewers uitgeskryf is, slaag P.H. Nortjé daarin om met *Die wildedruif val* die eerste prys te verower.

Benewens hierdie twee jeugverhale is sy talle sketsverhale wat gereeld in *Die Huisgenoot* verskyn het, by twee geleenthede gebundel. Hy het ook saam met twee ander skrywers 'n Afrikaanse leesreeks vir die primêre skool geskryf. Etlike van sy jeugboeke is reeds in ander tale vertaal en uitgegee. *Die groen ghoen* is ook in Engels, Nederlands en Duits vertaal. Vir sy eerste twee boeke, *Pennie se vuur*, en *Die groen ghoen* word hy in 1963 deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur vereer.

P.H. Nortjé is die skrywer van onder andere die volgende boeke waarvan sommige ook in Engels en Duits vertaal is:

Pennie se vuur. Kaapstad: Tafelberg, 1959.

Die groen ghoen. Kaapstad: Tafelberg, 1960.

Donkerwater. Kaapstad: Tafelberg, 1964.

Nuut onder die son: sketse uit die lewe van 'n gesin. Kaapstad: Tafelberg, 1967.

In voetpad se kloof. Kaapstad: Tafelberg, 1970.

- Aan die sonkant: 12 sketse.* Kaapstad: Tafelberg, 1971.
Op die sonpad: 10 sketse. Kaapstad: Tafelberg, 1973.
Mateuis se mense gaan boer. Kaapstad: Tafelberg, 1973.
Bly of gly. Kaapstad: Tafelberg, 1975.
Operasie sonskyn en ander leesavonture. Johannesburg: Perskor, 1975.
Duisendblaar. Kaapstad: Tafelberg, 1977.
Casper. Johannesburg: Perskor, 1979.
Die wildedruif val. Kaapstad: Tafelberg, 1982.
Klein Hollywood. Kaapstad: Tafelberg, 1982.
The wild grape tree. Cape Town: Tafelberg, 1984.
Korsies van growwe brood. Kaapstad: Tafelberg, 1989.

P.H. Nortjé het saam met Hester Heese 'n Afrikaanse leesreeks, *Jeugland*, vir die primêre skool geskryf. Hy beskou hierdie onderneming as die omvattendste projek ten opsigte van sy skryfwerk wat hy nog aangepak het.

Jeugland ... Johannesburg: Perskor, 1975.

- St. 1 Die geheim en ander lekkerlees-stories
 St. 2 Wielie-Walie en ander verhale
 St. 3 Die kampioen en ander verhale
 St. 4 Die monster van Wag-'n-bietjie en ander verhale

Bronne geraadpleeg

1. Mnr. P.H. Nortjé ... *Die Burger*, 31 Mei 1983, p.7.
2. Ons stel voor: P.H. Nortjé. *Skoolbiblioteek*, 4(2): 22-28; Julie 1972.
3. Persoonlik. *Die Unie*, 79(8): 214-215; Februarie 1983.

Pennie se vuur

'n Kind sal die boek nie maklik neersit nie

Die verskyning van 'n werklik goeie jeugboek is 'n verrassende en verblydende gebeurtenis. *Pennie se vuur* is een van die mooiste jeugboeke wat in die afgelope jare in Afrikaans geskryf is. As ek 'n voorspelling mag waag, wil ek sê dat dit na my mening net so gewild gaan word soos *Patrys-hulle* van E.B. Grosskopf.

Dit is eintlik 'n opwindende ondervinding om

met 'n nuwe skrywer soos P.H. Nortjé kennis te maak. Sommer op die eerste bladsy kom 'n mens al agter dat dié man darem Afrikaans kan skryf, maklik en natuurlik en lewendig, soos die meeste van ons Afrikaans praat, maar soos bitter min van ons Afrikaans skryf, veral nie in 'n boek nie. Die taal in dié boek leef weer, en 'n mens is dankbaar vir die bewys van gesonde verset teen die dwingelandy van die geykte woord en wending waaronder ons arme skryftaal, van Langenhoven dood is, so erbarmlik verskrompel.

'n Verhaal met 'n sterk ontwikkelingsgang is

daar nie in die boek nie; tog is dit deurgaans boeiend. Ek glo nie 'n hoërskoolkind wat die boek begin lees, gaan dit maklik neersit nie. Maar die trefkrag van die boek berus nie op uiterlike gebeure nie, en dáárin lê juis die groot waarde daarvan. Dit bring 'n mens eintlik warmte om die hart om 'n jeugboek te lees waarin ander lewensinhoudes as spannende avonture en noue ontkomings uitgebeeld word.

Die bekoring van die boek lê eintlik in die liefdevolle herskepping van die plaaswêreld in die vallei tussen die Winterhoek- en die Kougaberge, van die mense wat daar in die Kloof woon en die lewenspatroon wat deur dié mense gevolg word.

Die sentrale figuur in die boek is die st. IX-skoolseun, Henk, wat die kronieke van 'n onvergeetlike somervakansie op sy ouers se plaas, Sewefontein, vertel. Sy beste maat, Basie, gaan saam met hom plaas toe vir die vakansie en dáár beleef die twee groot dinge. Opwindende gebeurtenisse vind daar wel plaas, soos byvoorbeeld 'n asemnemende bobbejanejag, 'n uitbundige palingvangery, self 'n ongeluk wat amper noodlottig is, maar dis nie hierdie dinge wat die boek so lekker maak om te lees nie. Nee, dis veel eerder die *atmosfeer* van die boek, die hele werklikheid van die streek wat beskryf word en die mense wat daar woon, en, soos ek dit sien, die idealistiese lewensbeskouing wat tot uiting kom.

In oom Rooie se plaaswinkeltjie wat so raak beskryf word, kom die bruinmense van die streek hul benodighede koop:

Ek verstom my vir die eindelose geduld waarmee hy die brutale opdragte van die lekkerlywe, die knaende geteem van 'n tandelose ou gryskop en die skugtere fluisterings van die kleintjies aanhoor, en dan vlug en sekuur met sy kort, vet armpies die 'tiekie se loogtwak, pennie se vuur, en daler se semp' raakvat en links en regs oor die toonbank stoot.

Daardie *Pennie se vuur* is dié inhoude wat aan die lewe lig en warmte gee en die mens 'n beskuttinkie bied as dit begin donker word. Die *Pennie se vuur* is 'n vertroude omgewing waar 'n mens voel dat jy tuis hoort, dit is 'n goeie menslike verhouding, tussen ouer en kind, tussen die jong mens en die ou mens, tussen man en jong meisie, tus-

sen blank en nie-blank. Die *Pennie se vuur* is die mooie wat daar in die lewe is en die vreugdes waarvan 'n mens jou hart nie hoef terug te hou nie. Dit is die *Pennie se vuur* wat hierdie boek die Afrikaanslesende jeug bied.

Mag ons die hoop uitspreek dat dié skrywer nog méér sulke mooi boeke vir die jeug sal skryf. Miskien sal hy in 'n volgende werk hom daarop kan toelê om 'n hegte eenheid in die opset van sy boek te verkry, moontlik deur die persoonlikheids groei van een of meer van sy hooffigure sterker uit te bou, moontlik deur groter konsentrasie op één sentrale gebeurtenis. Ons wag met geesdrif op sy volgende boek.

(Audrey Blignault, *Die Huisgenoot*,
4 Maart 1960)

□ *Pennie se vuur*

Seuns sal dié boek met oorgawe geniet

Dis gewoonlik 'n kenmerk van die beste gehalte jeuglektuur dat die skrywer alles wat hy te vertel het, ten volle geniet. Soveel genot spreek uit P.H. Nortjé se vertelling van hoe twee seuns hul somervakansie op 'n plaas deurbring, dat dit elke seun wat hierdie boek lees, moet laat watertand.

Onder die beskikbare jeugboeke is *Pennie se vuur* iets besonder, — nie net 'n variasie op die ou tema van spanning en avontuur volgens die resep van helde en boewe nie, maar 'n kroniek van die bedrywighede van 'n klein boeregemeenskap uit die kloof tussen die Kouga- en Winterhoekberge.

Dis 'n afgesonderde gemeenskap dié, met 'n eiesoortige lewe en wêreld. "Avontuur" is daar wel, soos elke seun gedurende 'n somervakansie sou kan geniet; en die mense en hul milieu, met soveel liefde weergegee, oortuig soos selde in ons jeuglektuur.

'n Verhaal in die gewone sin van die woord is dit nie; eerder 'n beskrywing, met vermaaklike en spannende voorvalle deurspek, waardeur die leser die mense van die kloof en hul gewoontes leer ken, grotendeels deur middel van hul eie geurige boeretaal.

Van die staanspoor is die belangstelling gewek in hul verhouding tot die lewenslustige dogters, Miems en Marie.

Heerlik vermaaklik is hul rit in die "kontrepsie" — 'n eienaardige tremkaravaan, deur Henk se broer gebou. Die boeiendste episode is beslis die strategiese jag op die trop bobbejane. Dan is daar nog die spannende palingvangery, en die vrolike volkspeletjies op Oujaarsaand ... Dit alles bruis van lewenslus en vrolikheid, in 'n vlotte, opgewekte verteltrant.

Of die boek in elke opsig bevredig? Vir my is daar af en toe wel besonderhede wat onverwerk en onnoodwendig bly. Miskien ook moet die skrywer waak teen die neiging om die "boeretaal" of seunstaal té dikwels te gebruik. En hoewel ek oral die gesonde humor en goeie sin vir waardes hoog skat, kan ek tog nie die staaltjie in die eerste hoofstuk as suiwer grap beskou nie.

Tog is die slotsom dat hierdie boek 'n belangrike bydrae tot ons jeuglektuur is. "Soos die ou Kleurling '*Pennie se vuur*' gaan vra by die winkeltjie, so leef hierdie mense, gering en beskeie, maar in 'n weelde en rykdom wat geld nie kan koop nie," sê die stofomslag.

Dis 'n boek wat seuns — en sekerlik ook sommige dogters — met oorgawe sal geniet!

(A.U., *Die Burger*,
29 Januarie 1960)

□ *Die groen ghoen*

P.H. Nortjé se eerste boek, *Pennie se vuur*, het ek nie gelees nie, maar die gunstige bespreking daarvan het my daartoe gebring om nou sy tweede, *Die groen ghoen*, te lees. Hy is sonder twyfel 'n baie welkome toevoeging tot die klein aantal skrywers van goeie, knap geskrewe jeugboeke in Afrikaans!

'n Betoog oor die vereistes van goeie jeugboeke wil ek nie hier probeer afsteek nie, maar twee lyk my essensieel: ten eerste moet die stof — hoe dan ook — interessant wees, so interessant dat 'n jong mens nie maklik die boek opsy sal sit en liever iets anders gaan doen nie; ten tweede moet dit goed geskryf wees, in suiwer, en as dit moontlik is, sprankelende taal.

Die groen ghoen, hoewel die stof daarvan hoegenaamd nie sensasioneel is nie, is wêl interessant, al kon die skrywer miskien die verskillende episodes van dié verhaal nog hefter gebind het; en dit is beslis goed geskryf, met 'n verrassende hantering van die Afrikaanse boeretaal.

Interessant? Ja, ek hoop ons kinders, ook in die stede, sal dit nog interessant vind om te lees hoe Sewefontein se bende, die sg. "Spartaanse Ruiters" hulle inspan om 'n maat na die hoërskool te kry, hoe hulle douvoordag op 'n boontjeland swoeg, jag, berg klim, konsert hou e.s.m.

Ja, maar dit was nie soseer die "storie" wat vir my, gesofistikeerde leser, aan die lees gehou het nie. O nee! Veel eerder Nortjé se vonkelende boeretaal. Ek gee net één staaltjie:

Daar's ongeduld in die donker bruin oë soos hulle die wollerige maanhaar van Bosrug volg en ek weet nêr hoe ou Vroujtjie nou met Pa se bloed werk. Die teken vir elke werksman op Sewefontein is geen horlosie of klok nie, maar ou Vroujtjie, dié groot noem-noembos wat soos 'n vet naturellevroujtjie op die kruin van Bosrug staan. As sy haar eers uit die vuilswart skemer van die wildepruim- en kruisbessiebosse rondom haar losgemaak het, dan kom 'n werksman nie meer op Sewefontein se werf aangesit nie.

(W.E.G.L., *Die Volksblad*,
23 Februarie 1961)

□ *Die groen ghoen*

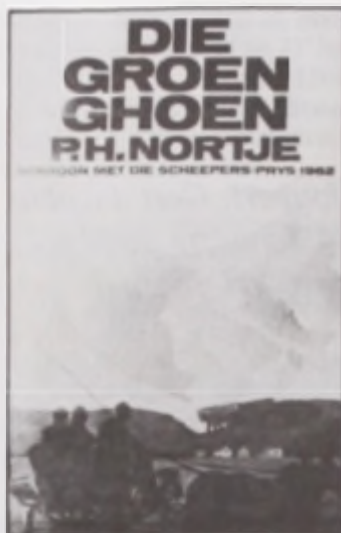
Dié tweede boek deur P.H. Nortjé is werklik nog mooier as die eerste een, *Pennie se vuur*, wat verlede jaar verskyn het en met groot geesdrif ontvang is. *Die groen ghoen* het dieselfde vonkelende lewendigheid, dieselfde warm werklikheid van 'n mens en plek wat *Pennie se vuur* tot iets besonder gemaak het. Maar daarby het dié boek nou ook iets wat nog in die eerste boek ontbreek het: die bindstof van 'n werklik boeiende verhaal wat die plek en die mense en al die lekker, interessante dinge wat hulle doen, in 'n mooi, afgeronde geheel saamvat.

Dié verhaal loop eintlik met drie drade deur die boek. Die Spartaanse Ruiters, avontuurlustige bende in die Primêre Skool Eendracht, neem hulle voor om hul behoeftige skoolmaat, Thysie, sonder sy medewete te help om genoeg geld bymekaar te kry om dorpskool toe te kan gaan. Dié geheime onderneming staan bekend onder die kodenaaam *Die groen ghoen*. Dit is die eerste en sterkste draad in die verhaal.

Die tweede draad is Die Ruiters se besluit om die tergende geheim van oom Kortetjie se Geel Deur op te los. En dan is daar nog 'n derde draad, dié van die Engelse kinders se koms na die plaasskool en die beroering wat daarmee in twee van Die Ruiters se gemoedere kom.

Die spanning wat deur dié drievoudige verhaal opgebou word, word goed volgehou tot aan die einde, wanneer die geheim van oom Kortetjie se Geel Deur op verrassende wyse opgelos word, die onderneming groen ghoen sy doel bereik en die twee Engelse kinders hulle plek as volbloed Klowers inneem.

Wat dié boek met alle goeie jeugboeke gemeen het, is die oortuigende werklikheid van die lewensbeeld wat die skrywer skep. As 'n mens die boek klaar gelees het, ken jy Die Kloof en sy mense asof jy werklik tussen hulle gewoon het. Jy het sous-boontjies geëet in die gloed van die pendoringshoutkole voor die ou Dover-stoof in die kombuis op Sewefontein. Jy het die korsie van jou bruinbrood in 'n blikkie turksvystroop geweek op die gruisplaatjie agter die koeniebosse by meester Van Rooy se skool. Jy ken die lekker winterruik van kareebos en losgeploegde kluite en fluitjiesriet en

die gesellige geluid van bleshoenders wat opvlieg uit die vleisloot se sluis. Jy weet hoe dit voel om bo-op 'n wiegende wavrag boontjies toe mied toe te ry en hoe 'n mens bitter word agter jou kiewe as jy aalwysap tap. Die skrywer herskep 'n wêreld wat hy ken en liefhet. Die loutere lewensvreugde in die boek doen weldadig aan.

Dat die skrywer aan die goeie in die mens glo, word bewys deur die menslike verhoudinge wat hy uitbeeld. Dit doen 'n mens se siel goed om te lees van ouers en kinders wat pleks van smeulende griewe en hooglopende botsings tog 'n bietjie plesier het aan mekaar. Dit ontroer 'n mens om te lees hoe 'n ou mens soos oom Poon Musikant as 'n boeiende persoonlikheid deur die kinders aanvaar word. En die skrywer se siening van rasseverhoudinge — tussen Engelsman en Afrikaner, tussen blank en nie-blank — wat ongedwonge op 'n menswaardige vlak verloop is ook iets waarvoor 'n mens in hierdie dae dankbaar kan wees.

Aan die grond van die skrywer se lewensbeskouing is die vaste geloof dat dit vir mense lekker is as hulle vir mekaar iets kan doen, soos Die Spartaanse Ruiters — ja, eintlik almal daar in Die Kloof vir Thysie gedoen het.

Elke kind wat Afrikaans ken, móet hierdie heerlike boek lees.

(Audrey Blignault, *Die Huisgenoot*,
3 Februarie 1961)

3.11 Joubert, Gert Jacobus (4 Januarie 1907 – 6 Maart 1966)

Gert Jacobus Joubert is op 4 Januarie 1907 in die Oos-Vrystaatse dorpie, Kestell, gebore. Hier het sy vader, J.J. Joubert, in die distrik geboer. Hy was die enigste kind uit 'n tweede huwelik. Op vierjarige ouderdom, in 1911, verhuis die gesin na Transvaal en vestig hulle op die plaas Onverwacht in die distrik Ermelo.

Hier op Ermelo het die jong Gert later skoolgegaan. Ongelukkig moes hy weens omstandighede die skool na die aflegging van die standerd 9-eksamen verlaat. Na sy skoolloopbaan word hy voltyds boer op Onverwacht. In die koue winters het hy met sy skape na die Laeveld in Swaziland getrek waar hy grond vir die doel gehuur het. Dit was dan dat hy saans om die kampvuur Nederlandse, Engelse en Skandinawiese jeugverhale en sprokies geles het.

In 1934 is sy eerste vrou, Anna Pienaar, met wie hy slegs elf maande getroud was, oorlede. In 1938 is hy weer getroud en wel met Isabella Cornelia Pienaar, 'n niggie van sy eerste vrou. Hierdie huwelik vind plaas tydens die Ossewatrek in 1938 en wel by 'n ossewa by die Rooiwal-skool, distrik Ermelo. Uit hierdie huwelik is twee seuns gebore. Isabella is op 1 Desember 1963 oorlede. Hierna is G.J. Joubert weer getroud en wel met Mimmie Gouws.

G.J. Joubert se eerste kortverhaal, "Oom Jannie moet verskyn", het in die uitgawe van 27 Maart 1936 van *Die Huisgenoot* verskyn. Op aanmoediging van die redakteur het hy gereeld verhale vir *Die Huisgenoot* geskryf. Twee bundels kortverhale, *Steiltes* in 1938, en *Penwortels* in 1945, het ook verskyn. Hierna het daar 'n lang tyd verloop voordat prof. F.V. Lategan en mnr. Ben Olivier, destyds hoof van die uitgewersafdeling van Nasionale Boekhandel in Bloemfontein, hom weer sover kon kry om te skryf. Na 'n persoonlike besoek deur laasgenoemde twee here aan Joubert op sy plaas, begin hy skryf aan *Oupa Landman se viool*. Hierdie boek voltooi hy binne drie weke nadat hy elke dag 'n hoofstuk geskryf het. Nadat hy die manuskrip aan prof. Lategan voorgelê het, skryf prof. Lategan op 21 November 1950 aan hom: "Joubertjie — jy het 'n mooi boek gemaak. Sê vanaand dankie dat dit jou gegun is."

Oupa Landman se viool is in 1951 gepubliseer. Hierdie boek is tot 'n groot hoogte outobiografies. Dit is die verhaal van Gert Joubert se lewe. Die hoofkarakter, Johan, is hyself. Die plaas Lankverwag is in werklikheid die Hoëveldse plaas Onverwacht. Hierdie boek is reeds herhaaldelik herdruk en is dikwels vir eksamens in al vier provinsies se skole voorgeskryf.

(Foto: Tunis Krugel Studios, Ermelo)

Dertien jaar later, in 1964, bekroon die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns hierdie boek met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur. Hierdie toekenning het G.J. Joubert op 27 Junie 1964 in Pretoria ontvang. Maar sy eie gemeenskap het hom nie vergeet nie. Op 3 September 1964 het die Afrikaanse Skakelkomitee van Ermelo hom tydens 'n geselligheid gehuldig vir sy prestasie.

Nog voor *Oupa Landman se viool* verskyn het, skryf Markus Viljoen, destyds redakteur van *Die Huisgenoot* in sy boek *'n Joernalis vertel* (p. 127-128) soos volg oor G.J. Joubert:

Hy is by uitstek die skrywer wat die wel en wee van die boerelewe in Oos-Transvaal uitbeeld — die gesukkel met die skape gedurende die bitter koue winters op die Hoëveld; die wind wat snepend oor die bruin bulte waai; die skielike mis in die oggende, wat die vogtigheid aan boomblare en draadheininge skielik tot yskeeltjies omtower, wat soms 'n rinkelende geluid in die bome laat hoor as die windjie effens stoot; hierdie harde, onvrugbare en veeleisende wêreld, met sy taai hotnotsgras en suur vleie, is die "Matôôland" waar G.J. Joubert se kunstenaarsgees op sy gelukkigste is. Want hy ken dit deur en deur, met al sy luime en grille, sy lieflike sonsondergange en in die woeste ongetemdheid van sy donderstorms in die somer. Dit is die wêreld wat in die somer vriendlik kan glimlag soos die daglumier, maar in die winter koud en kil kan wees soos die Noordelig.

Weens die, menslik gesproke, ontydige en tragiese dood van G.J. Joubert op 6 Maart 1966 het daar slegs drie boeke van hom verskyn, maar sy nagedagtenis leef voort in *Oupa Landman se viool*. Hierdie drie boeke is:

Steiltes. Kaapstad: Nasionale Pers, 1938.

Penwortels. Pretoria: Van Schaik, 1945.

Oupa Landman se viool. Kaapstad: Nasionale Pers, 1951.

Bronne geraadpleeg

1. Joubert se werk spreek spontaan tot die leser. *Die Hoëvelder*, 11 September 1964.
2. Krugel, Lily. Ek ontmoet Oupa Landman. *Radio en TV Dagboek*, 10-16 April 1978, p.10.
3. Krugel, Lily. Hoëveldse boer wen die Scheepers-prys. *Die Huisgenoot*, 42(220): 74-75; 9 Oktober 1964.
4. Nienaber, P.J. Scheepers-prys vir Jeuglektuur, 1964 toegeken aan G.J. Joubert; huldigingswoord. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1964, p. 50-51.
5. *Ons skrywers*. Johannesburg: Nasionale Boekhandel, 1955.
6. Viljoen, J.M.H. *'n Joernalis vertel*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1953.
7. *Vyftig jaar: Gedenkbundel*. Pretoria: Van Schaik, 1964.

□ Lanklaas is 'n verhaal in Afrikaans met soveel geesdrif vertel soos wat ons aantref in *Oupa Landman se viool*. Soos 'n hewige haelstorm laat op 'n somersmiddag, so is hierdie roman. Die skrywer sleep jou mee en hy los jou nie voordat jy die verhaal enduit gelees het nie. Die asemberowende vaart waarmee die kunstenaar vertel, word geskep deur 'n besondere taalgtegniek: 'n "geesdrif-

tige" sinsbou en woordgebruik waar herhaling, hervatting, parallelisme en verkorting 'n belangrike rol speel en veral die gevoels- en modale woord veelvuldig gebruik word, en dan veral sy aanwending van kennis van die plaaslewe en sy weiering om die aandag aan iets te skenk wat nie met die boerdery te doen het nie.

Dit is die vernaamste verdienstelikhede van 'n

roman wat baie gelees sal word, wat baie verdeeldheid van mening sal uitlok en wat onteenseglik verdienstelike bestanddele bevat.

Teenoor die verdienstelikes staan heelwat bestanddele wat minder verdienstelik is. Mens lees die roman met groot geesdrif, en as dit af is, nog op dieselfde middag, dan merk jy dat die boek geen nawerking in jou gees het nie, en jy begin jou rekenskap gee van hierdie verskynsel. Waar- aan is dit toe te skrywe? Wat in die roman self lei tot vervlugting van die indruk op die gees?

Die ergste is seker die konsepsie van die karakter van Johan. Hy is 'n egte romantiese held, uit die ou skool: meesterlike violspeler, uithaler- leerling, beoefenaar van die bokskuns soos we- nige, en nog meer — met die bypassende liggaams- bou. Hy kan alles en ken alles in die oortreffende trap. Dan die uiters romantiese trek van 'n oupa wat saam violspeel — wat die boek sy naam be- sorg, 'n volmaakte liefde wat sterf voor die natuur- like voltooiing daarvan, en die mistieke voorwete van die dood. Johan word beskryf as 'n geniale violis, maar daarby oefen hy nooit nie, doen aller- lei inspannende werk wat die hande moet vergrof en die vingers hulle soepelheid moet ontnem. Dat Johan onder die omstandighede wat in die roman staan, tog nog daarin slaag om goddelike musiek aan die violsnare te ontlok in pleks van aaklige kattedejammer, is blote romantiese versinsel, die saamspeel van Oupa Landman ten spyt.

Dit is jammer van Johan, want in ander gevalle, selfs oomblikke in die lewe van Johan, kry ons tog besonder geslaagde bestanddele. Dink maar aan die simpatieke April, en verder aan Johan waar hy besig is om mure te stapel of om groente uit te haal vir die pot — voorvalle waarvan die uit- beelding besonder belowend begin, en dan skie- lik verslap, maar wat nietemin daar is om ons oë oop te maak vir die verdienstelikhede van die skrywer.

Op die verdienstelikhede in die taal het ek reeds gewys. Kyk 'n mens egter dieper, dan merk jy dat alle fonkeling nie goud is nie. So is daar tallose ou beelde, wat niks meer sê nie: "Mnr. Smith se senuwees is die afgelope week rou geskaaf deur die matriek-eksamen wat vlak voor die deur staan en elke dag soos 'n skrikwekkende gestalte voor hom oprys"; "somber gedagtes trap swaar en seer

deur sy gemoed"; "en soos suiwer saad op goeie grond geval het"; "soos 'n boom wat stil en alleen op 'n hoë kop waghoe oor die velde" ...

Die heel eerste sin van die boek lees só: "Skoon en donker en vol nuwe belofte lê die grond met stuwende lewe wat weer verjongde groeikrag ge- put het uit die goeie aarde" — pragtige volsin met ritme en getower met woorde, veral met die duiste- re toespeeling op *grond* en *aarde*, maar probeer 'n mens jou dit veraanskoulik, ontdek jy die holle opgeblasenheid daarvan. Dit is verliteratuurde taal wat alle illusie van werklikheid mis en oplaas ver- velig word: "stuwende lewe, roerloos middag, die goue dag, ryk dag, suiwer saad, wagtende grond, kosbare herinnering, suiwer hart, hoë vlugte, ver- afgood" ...

Daarnaas klein taaljuweeltjies soos in die gesprekke tussen Johan en April, Johan as dry- wer, Johan met sy gedagtes waar hy mure stapel ...

Wat is die grondliggende gebrek wat hierdie ro- man in sy voeë laat los trek het? Oorhaastigheid! Ons besef dit waar ons die beskrywing van 'n don- derstorm beleef op p. 149-150. Hiervoor het die kunstenaar slegs 'n bladsy en 'n kwart nodig. As ons dit eers só insien, word die ander gebreke vir ons duidelik. Dan besef ons waarom die boek ons aan so baie ander laat dink: die appelblou skim- mel van Visser, bekende werk van ander gewilde romanskrywers. Die skrywer het hom self nie die tyd gegun om sy ingewing in hom te laat besink nie. *Oupa Landman se viool* was bestem om te word die verheerliking van die grond, en dit be- vat werklik al die bestanddele wat nodig is vir so 'n verheerliking. Maar dis bederf deur oorhaastig- heid. Joubert het nie geduldig, soos 'n man wat mure stapel, sy woorde uitgesoek, gepas en ge- meet om te kyk of dit in 'n bepaalde verband pas nie. Hy het nie sy karakters voldoende deurskou en hulle in ewewig langs mekaar opgestel nie. Sy liefde vir die grond en vir die bedryf van die boer het nie ongedwonge gevloei in woorde wat ook tot ons harte spreek nie, wat ons dwing, soos 'n pyn, om dae lank daarmee rond te loop omdat dit ons op 'n verborge manier verryk en veredel het nie.

Die oordeel klink miskien hard. Maar vir 'n man met die onbetwisbare talent van Joubert kan ons dit sê, en hy moet dit kan verdra: van ons belofte-

rykste kunstenaars verwag ons toegewyde, geduldige arbeid, want slegs langs dié weg is die hoogste te bereik. Veral ons prosaïste is in die afgelope jare verwen deur 'n oorgretige mark van tydskrif en skemaboek, met alte weinig gunstige uitsonderinge en het gewoon geraak daaraan om 'n roman binne veertien dae of ses weke af te rammel op die tikmasjien. Daarom het ons romankuns geword wat dit is. Joubert ly nie aan onmag nie, maar aan oorhaastigheid. Die grootse boereroman wat hy aan ons letterkunde wou gee, bly hy nog skuldig.

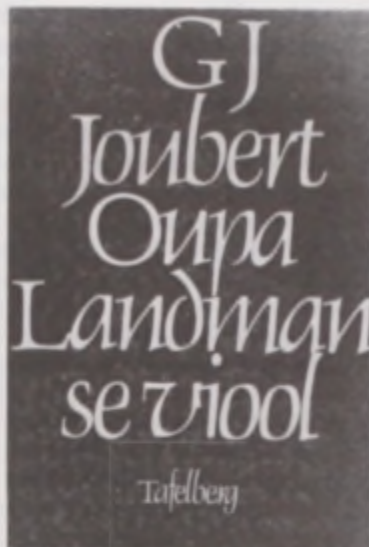
(Abel Coetzee, *Tydskrif vir Letterkunde*, Maart 1952)

□ Die twee bundels kortverhale en sketse van hierdie kunstenaar het sy groot kennis van en liefde vir die plaas betuig. In *Oupa Landman se viool* het hy na hierdie tema teruggekeer en een van die interessantste romans van die jaar gelewer. Dit blyk egter gou dat die tema met allerhande ongewone romantiese trekke verweef is.

Sommer van die begin af is ons in die verhaal en ons leef saam met die held waar hy met die kortgebakerde onderwyser bots en dit goed uitkom dat sy gedagtes, selfs in hierdie spannende eksamentyd, by die wuiwende mielielende van Oos-Transvaal is. Sy ouers het hom egter vir die predikantsamp bestem en soos hy die plaas idealiseer, idealiseer hulle die taak van 'n dominee. Hulle besluit egter om die seun 'n jaar lank op die proef te stel en hom dan finaal te laat kies.

In hierdie kort tyd het die seun getoon waartoe hy in staat is: die baie mure is weer opgestapel, die drade is reggemaak, in die Laeveld met die skape het hy in die droë winter harde bene gekou, maar by dit alles het hy moed gehou en die plaaslewe al liever gekry. Uit enkele, besonder geslaagde briewe blyk dat hy in hierdie tyd veral deur sy nooientjie, 'n skoolvriendin, besiel is. Haar dood het hom byna gebreek, maar danksy 'n jong spogperd wat hy getem het, het hy na 'n paar jaar sy ewewig teruggekry.

Hierdie deel van die verhaal is nie danig romanties nie. Met die oupa-tema kry ons die werklike romantiek. Oupa Landman na wie die kleinkind

lyk en aard, was in hart en niere boer. Die volk het van hierdie ooreenkoms gepraat, vreemde mense het hom daarop geëien en dit het sy ouers elke dag meer getref. Nes sy oupa was hy lief vir die ou viool en kon dit goed bespeel. Telkens wanneer hy speel, verbeel hy hom dat dit eintlik Oupa is wat speel. By verskillende ander geleenthede is dit of hy van die teenwoordigheid en steun van hierdie geïdealiseerde man bewus is. En dit besiel.

Die oupa-tema is 'n goeie vinding. Dis romanties, teer en suggestief. Die kontinuïteit van die plaaslewe deur die verskillende geslagte word daardeur goed gesuggereer. Idealisering pas daarby; dit word 'n bron van besieling en versterk die plaas liefde. Dit bring iets geheimsinnigs in die boek en laat aan reïnkarnasie dink.

Oor hierdie tema kan daar verskil van mening bestaan, maar nie oor die kundige en geesdriftige plaasuitbeelding en aansteeklike arbeidslus nie. Malherbe, Sam Hobson, Steyn van Rooyen, Potgieter, Pasch en Joubert het in die afgelope jare 'n ander toon in ons plaasverhale gebring. Hulle gee die plaaslewe met sy moeilikhede en sy vraagstukke, maar ook die vreugde wat die arbeid met sy oervloedige vrugte bring. Hulle is in die aarde gewortel en moet daarvan getuig. Hulle is vol nuwe planne, maar uit alles straal die piëteit

vir die oue. Dit word 'n voortsetting van 'n tradisie, maar daarby word die nuwe nie veronagsaam nie.

Ons het hier 'n boek vol geesdrif, vol daadlus. Hy word gedra deur 'n lewenslustige styl en 'n beeldryke taal wat gelaai is met tekenende beelde uit die plaaslewe. (Die lewensvreugde laat soms aan *Pallieter* van Timmermans dink.) Hoe laat hy ons nie sien wat hy gesien het nie. Daar is talle pragbrokke in die werk. Van 'n skynbare nietigheid soos die drywe van 'n span osse of donkies maak Joubert iets besonder en, wat veral van belang is, hy koppel dit aan die lesers se eie ervarings. Hy

gee dus oneindig meer as wat op die oog lyk. Naas die realisme, die romantiek en die poësie kry ons af en toe geestige afwisseling.

Die boek is vol besielende, positiewe boodskappe. Dit moet ons verwag in 'n roman waar ons met vooruitstrewende boere wat deur 'n mede-boer geskep is, te doen kry. Hinderlik is dit nooit. Ons is net dankbaar vir hierdie fris boek van Joubert wat na my oordeel deur verskillende soorte lesers geniet sal word, maar veral deur dié wat in hul hart boer is.

(M.S.B. Kritzinger, *Ons Eie Boek*, XVIII(1); 1952)

3.12 Bouver, Albertha Magdalena (16 Maart 1920–)

In 1962 ontvang Alba Bouver vir die tweede keer die Scheepers-prys vir Jeuglektuur. Drie van haar boeke, naamlik *Katrientjie van Keerweder*, *Stories van Bergplaas* en *Stories van Ruyswyck*, het vir hierdie prestasie gesorg. Volledige biografiese besonderhede oor Alba Bouver word in paragraaf 2.4 verstrekk.

□ *As 'n kind mooi soet gaan slaap*

Vir al wat kind is — en vir baie grootmense ook — sal dit die lekkerste nuus van die jaar wees dat daar pas 'n nuwe kinderboek deur Alba Bouver verskyn het: *Katrientjie van Keerweder*.

Dis 'n pragtige boek oor 'n dogtertjie, nie dié slag oor Alie van Rivierplaas nie, maar oor Katrientjie van Keerweder. Só begin dit; "Katrientjie is 'n dikketjie. Nou nie potjie-dotjie-ronde-rol nie. Sommer net 'n dikketjie."

Is dit nie om van vreeslik lekker te kry nie! Niemand anders as Alba Bouver begin 'n storie só soos 'n oonddeur wat oopgemaak word as daar klapperkoekies binne-in bak nie. En die beste is dat 'n mens wéét dis nie net daardie eerste ruikie

wat so lekker is nie. Nee, dit sal alles één groot lekkerte wees, net soos *Stories van Rivierplaas* en *Nuwe Stories van Rivierplaas* en *Abdoltjie*.

Katrientjie woon op Keerweder, 'n plaas binne-in 'n dorp. Net soos vir Alie en vir Abdoltjie is dit vir Katrientjie elke dag wonderlik om te lewe. By haar op Keerweder woon Ma en Pa, Ouboet wat al skoolgaan en Tina Tierat wat in die kombuis werk en die wasgoed was en die mooiste stories kan vertel. Maar mooier nog as die stories wat sy vertel, is die liedjie wat Tina Tierat altyd sing:

O, die bokkie met die wipstertjie
 Het 'n snoetjie wit soos room,
 En as 'n kind mooi soet gaan slaap,
 Sal hy baie dinge droom.

In die eetkamer op Keerweder staan die oupahorlosie wat lank, lank gelede uit Transvaal Vrystaat toe gegaan het en toe weer uit die Vrystaat Kolonie toe gekom het. Katrientjie weet dat daar baie, baie blink ure agter die oupahorlosie se gesig lê. Van so 'n blink uur van lank gelede vertel die oupahorlosie haar soms.

Hy vertel vir haar van die Paul Kruger-pond wat weggeraak het en weer gevind is op die lang reis toe die oupahorlosie van die Vrystaat af Kolonie toe gekom het, en van die stormnag toe die eekhorinkie uit die eikeboom voor die agterdeur gewaai is en die molle die grond sag gemaak het sodat hy nie moet seerkry nie.

Katrientjie vra vir almal om stories te vertel. Ouma Vrystaat vertel vir haar die pragtige storie van die dag toe Oupa huis toe gekom het terwyl hy op kommando was in die Anglo-Boere-oorlog, en Ouma die plan gekry het om hom in die tapyt toe te rol om hom só weg te steek vir die Engelse soldate wat kom soek het na hom. Tina Tierat vertel die storie van Kaatjie Kaaiman wat vir 'n mens op die loer sit as jy jou met onwettige dinge by diep water ophou.

En Katrientjie belewe self wonderlike stories waarvan net sy en die oupahorlosie weet: hoe dit gebeur het dat die knop van die nuwejaarsblom in die nag oopgaan, en hoe dit eintlik die oupahorlosie was wat vir Katrientjie wakker gemaak het toe die kool vuur uit die kaggel op die tapyt geval het en die huis amper afgebrand het.

Vir enige kind tussen die ouderdom van vyf en tien sal dié boek — lieflik geïllustreer deur Katriene Harries — die allermooiste Kersgeskenk wees. Soos al Alba Bouwer se kinderboeke is ook dié boek pragtig geskryf, met fyn inlewing in die verbeeldingswêreld van die kind, met 'n meesterlike hantering van fantasie en skepping van atmosfeer — en natuurlik met 'n beheer van keurige Afrikaans wat werklik aan Alba Bouwer se prosa die stempel van suiwer kuns gee.

Katrientjie van Keerweder is uitgegee deur Tafelberg-Uitgewers.

(Audrey Blignault, *Sarie Marais*,
6 Desember 1961)

□ *Katrientjie van Keerweder*

Ons moenie die indruk kry, as ons uitstekende vertalings van die beste kinderboeke uit ander lande lees, dat dit net buitelanders is wat kinderklasieke kan lewer nie. Van ons eie Alba Bouwer het so pas weer 'n boekie verskyn wat seker een van die juwele van ons kinderlektuur gaan word. Dis *Katrientjie van Keerweder* (Tafelberg-Uitgewers) wat weer eens bewys

dat mej. Bouwer vir ons kunswerke met haar penskep. Dit is werklik 'n genot om die boek te lees. Katrientjie (sy's eintlik die klein Katerina want

haar ouers het nog die goeie ou boeretradisie gevolg om die grootouers te vernoem) is 'n mollige dogtertjie wat in die Boland groot word maar wat 'n ouma Vrystaat het wat weer grootouers in Transvaal gehad het. In Katrientjie se huis op die plaas binne in 'n dorp staan die oupahorlosie wat saam met die Oom Paulpond uit Transvaal gekom het, toe haar ouma in die Vrystaat nog die klein Katerina was.

Die ou horlosie wys vir die dogtertjie 'n paar van die blink ure wat hy deur die lang jare heen agter sy gesig weggebeere het. Dit is ook hy wat met sy geslaan aan die end van die boek die dogtertjie wakkermaak sodat sy haar ouers kan roep om die brand te blus wat in die huis uitgebreek het. Die van ons wat tydgenote van Alba Bouwer is, herleef saam met Katrientjie daardie salige dae. Ons kinders, wat in stede en woonstelle groot word, moet haar verhaal lees om te besef net hoe sprokiesagtig hulle ouers en grootouers se kinderdae was.

Dis 'n mooi boek wat veral om die skryfster se verbasende taalgebruik uitstyg. Die sangerigheid van die herhalings van frases en sinne sal vir jong kinders bekoorlik wees. In Alba Bouwer se hande word die eenvoudigste Afrikaans ryk en beeldend. Die oupahorlosie staan "so en asemhaal en luister." Die eekhorning wat uit die boom val, "was 'n klein ou kleintjie." Die grond onder die boom is hard van al die afspoelwater wat daar uitgegooi word en "eekhorning se kind is wegwêreld as hy daar val, dis klaar." Ek wil nie van provinsialisme aangekla word nie maar my hart het darem lekker terugverlang toe ek op p. 96 lees:

'Onder die Bolandse grasdakke kan 'n mens geen stuk reën hoor nie' sê Ma. 'Ek wil my eendag nog 'n sink afdakke hier op Keerweder laat maak net om te staan en luister hoe die reën val. Toe ek 'n kind was in die Vrystaat, kon ek so lekker aan die slaap raak as die reën so op die sinkdak gons'.

Ek bejammer die Afrikaanse kind wat met 'n comic of 'n vertaling van Enid Blyton opgeskeep sit terwyl Alba Bouwer in ons eie taal sulke pragtige kinderboeke skryf. *Katrientjie van Keerweder* word

deur haar "ou spanmaat, Katrine" (Harries) met liefde geïllustreer.

(Louise Behrens, *Die Staatsamptenaar*, Februarie 1962)

□ *Stories van Bergplaas*

Vir mense wat nog van mooi dinge hou

Alba Bouwer se jongste boek, *Stories van Bergplaas*, is nie soseer net vir kinders bedoel nie, meen ek, as wêl vir grootmense wat nog iets van hul kinderlike verbeelding oorgehou het, of wat oud genoeg geword het om weer aan hul kinderdae terug te dink. Miskien ook — en ek formuleer dit opsetlik baie versigtig — vir mense wat nog van mooi dinge hou, want daar lê 'n waas van skoonheid oor dié boekie, ...

Grietjie, wat deur die klank van woorde getoor word, en haar meer aardse broertjie Bramie, die bruin-kinders, Klein Willem Houtmens, Jaffie en Diksiel, en Trui met Dingetjie op haar heup — dis 'n paar van die grootmense. Daarby kom Lappies, die hondjie, en die ou hoenderhaan, Steier, wat deur sy koppigheid 'n ontydige dood vind.

Maar òf dit nou ai Nonkie se verduideliking van die woord "toeflanker" ("Kom tot uw Heiland, toe flanker nie ...") òf Braampie se wakkerwoord op ou Kersdag is en die kleure en die geure in die kombuis op daardie dag — dis alles ewe heerlik en verruklik.

Só 'n bruin vrou se wysheid, waar sy van kinders sê: "Ai, ai, lank van doen en kort van dink, dis nou eenmaal kind se geregtigheid!"; waar outa Warie vir Bramie, wat skielik dink hy is lam omdat hulle gespeel het hy is lam, op hol jaag dat hulle soos waenhuiskatte onder die stukvate deurseil; ouma se resepsboek wat skuins teen die tee-goedballetjie staan en die geur van daardie kombuis, met prentjies op uit die kinderjare van naeltjies en gemmer en suurleroen en vars brood, dit roep onmiddellik die meeste van ons.

Hierin is trouens 'n poësie aanwesig, so waar en so waaragtig as dié in enige gedig waaraan 'n mens kan dink. Het Rilke in sy briewe aan 'n jong digter nie vir hom met nadruk aangeraai om die

weg na sy kinderland terug te vind nie, dié ware en onuitputlike bron van alle poësie?

Maar daar is, intiem en byna onopsigtelik met dié verruklike poësie van die aarde vervleg, ook morele standpunte aanwesig, waarmee 'n mens nie anders as rekening móét hou nie: die wedersydse vriendskap en trou tussen blank en bruin plaaskinders; die strenge en tog werklik begrypende geregtigheid in die optrede teenoor nie-blankes in die algemeen. Dit is ligpunte dié in ons menslike verhoudinge, waarvan buitestaanders gewoonlik niks begryp nie.

Terloops, 'n mens voel dié boek behoort eintlik vertaal te word. Maar wie sal dit klaarspeel?

Terwyl 'n mens *Stories van Bergplaas* lees, kry jy in toenemende mate 'n gevoel van opwinding: dis mos beter as alles wat Alba Bouwer al ooit geskryf het — nie heeltemal so naïef as die mooi *Stories* en *Nuwe Stories van Rivierplaas* nie, ryper en nader aan die werklikheid as die byna fantastiese *Abdoltjie*, nie so beperk aan tyd en plek as *Stories van Ruyswyck*.

Kortom, ek voel in hierdie stadium absoluut oortuig daarvan; dis Alba Bouwer se mooiste, mooiste boek!

Ek was jare lank jaloers op boeke soos dié van Eleanor Farjeon in Engels maar *Stories van Bergplaas* is mooier: daar is duursamer kwaliteite daarin en dis wesenlik beter geskryf!

(R.N., *Die Volksblad*,
30 Januarie 1964)

□ *Stories van Bergplaas*

'n Jeugboek uit die wingerdland, die hartland van die Boland, is *Stories van Bergplaas*. Katrine Harries se vonkelende tipering op die stofomslag dui dan ook reeds die sonskynkwaliteit van dié suiver kinderverhaal aan.

Die tienjarige tweeling: Bramie, Braam of in 'n gewigtige oomblik Abraham vir sy vader; en Grietjie, oftewel Margareet vir tant Letta se dawerende roepstem; is die klein dog kragtige dinamo's wat Sadewee (eintlike naam van die plaas; die titel is ietwat misleidend) se kleurryke inhoud in lag en droefenis openbaar.

Lojale bondgenote van dié twee energieke boerretelge is die bruinkinders van die plaas: skugter, intelligente Willem Houtmens, die pretlustige Dik-siel en die-al-in-die-een-kant-swaardra Truitjie met Dingetjie ewig wydsbeen op haar heup.

Hierdie sorgvrye, kommerlose kinderland vind met 'n prettige dosis humor natuurlike aansluiting by die ongedwongenheid van die grootmenswêreld van wit en bruin uit 'n tyd wat verby is. Dis asof sy ons stugge gekultiveerdheid en beskaafdheid wil konfronteer met die vrolike onbeheertheid van die kind, met sy drang om elke dag leeg te skep en selfs as hy in sluimer tuimel weer by die gedekte tafel van 'n nuwe dag aansit.

Die volwassenes wat hierdie wêreld van die kind gestalte gee, leef nog sonder psigiatriese spanninge en gekompliseerde resepte vir goeie menslike verhoudinge. Weliswaar skerp geïdealiseer soos die kind se sprokie verlang, dog geen eteriese wesens vry van die ban van aardse sorg nie.

Oom Koos en tant Letta is sonder baasskap-etiket begrypende voogde vir die minderes; met strenge, regverdige, Christelike maatstawwe as rigsgoere. Bramie moet vir sagsinnige klein Willem Houtmens om verskoning gaan vra toe die bullebak Giel hom uitgedaag het om die weerlose Kleurlingkind te lyf te gaan.

Die Kleurlingkarakters met hulle warm aardse drifte, valse vrese, en duister bygelowigheid en baldadige humor is in afkoms 'n integreerende deel van die historiese plaaspatroon. In hierdie toonsetting van ou, halfvergete melodieë bly hulle dan ook die dwingende ondertone; 'n essensiële aanwesigheid waarsonder die Bolandse plaaslewe van 'n paar dekades gelede net nie denkbaar is nie. Almal minlike menslike skilderytjies; elkeen duidelik volgens aard en aanleg kinders van hierdie wêreld.

In hierdie bruin-wit verhouding is daar geen bewuste aksente op die verskille in sosiale status nie; die geheel wys op 'n onbestudeerde saamwees in die dag se doenighede waarin die mens self, nie sy kleur nie, funksioneer. Die onverwikkelde milieu van die goeie ou tyd dus. Daarom dan ook dat outa Warie se praktiese, dikwels koddige kommentaar oor al wat lewe met die nodige eerbied ontvang word deur 'n ieder wat deel vorm van die plaas.

Taktvol beduie hy vir Bramie (p. 71) die manier waarop 'n mens "gloef": "Kyk", sê hy, "as 'n mens ding wil gloef, na gloef jy dit, of dit nou regtig is of nie so reg nie." En sy hoogste troef as Bramie wil weet of dit "regtig" is dat lieue Jesus op die Kersfees gebore is: "Kyk, Brampies", sê outa Warie, "nou praat ons nie meer van stories nie, gehoor. Dis dinge wat in die Groot Boek staan en dis regtig soos die doring aan die braambos en die korrel aan die tros, en dis vir almal om te gloef, my ou duusbaas, of ons nou gesien het of nie gesien het nie."

En as outa Warie so af en toe kierang met "beskaafde" woord of uitdrukking soos "meester teen meester", word die hoë woord hom blymoediglik vergewe.

Byna nog gewigtiger as outa Warie is sy gemoedelik-pruttelrige wederhelfte, ai Nonkie, die siel van die kombuis. Met kleurrike openhartigheid kommentareer sy op die dag se wel en wee en vorm terselfdertyd Bramie en Grietjie se buiteskoolse opvoeding met 'n paslike woord waar dit hoort. Soos: "ai, ai, lank van doen en kort van dink, dis nou eenmaal kind se geregtigheid."

So is daar ander kleurrike bruinmense in die boek wat bly vassteek in die herinnering: Die rymdronke Jaffie ("lig in die kop, eerste by die dop", "my ding ek is warm, maar my hart is arm"), die "toormaar" Hans Boesman, kluisenaar, menssku, "sonder vriend of maagd" en die bekkige Klaas Pens.

Dis dan ook omdat haar karakters vaste menslike vorme aanneem; die onreële wêreld telkens teruggewoer word tot realiteit en onmiddellikheid dat 'n boek soos hierdie kantel oor alle versperrings tussen jeug en ouderdom en met sy humanitêre inslag 'n tydlose karakter kry.

Daar is tematies beskou geen bepaalde motief wat die gebeure dramaties vind nie; veeleerder is dit episodies in samestelling, gesentreer rondom bepaalde feestelike hoogtepunte in die plaas- en kinderlewe. En al is dit nie heeltemal volgens voorgeskrewe verhaaltegniek nie, word dit met soveel rype, simpatieke insig en behaaglike humor waar gemaak dat opwinding nooit ontbreek nie; behal-

we miskien vir die slotepisode wat uit die toon val en 'n gevoel van onvolkomenheid laat.

Stilisties het hierdie jongste van Alba Bouwer 'n vonkelende verjongingskuur geword. Die romantiek van 'n verbygegane tydperk word in byna vrolike versmaat gerekonstrueer in die breë boere- en Kleurlingidioom. Waar daar in haar vorige werke soms tekens was van opsetlike stylkunsies het haar taal en idioom nou in spontane ongedwongenheid een geword met die karakters wat sy oproep.

Ofskoon daar nêrens bewustelik met historiese tooisels gesmous word nie, beskik die skryfster oor 'n bykans fotografiese taalgeheue — as daar so iets bestaan — ten opsigte van ou gebruike en benaminge uit die sfeer van die boereplaas. 'n Ware fees vir die taalliefhebber; kleinode uit die taalargief wat daarin slaag om die muwe reuk van kleurlose, korrekte Afrikaanse swaarwigtighede te verdryf.

Dikwels is dit sommer net name wat ruk aan die hart; trompette wat aankondig, roep en vertel; die jare wat agter lê, ryg aan vandag.

Dis die dae van bokkoms, rantsoenemmers, van kierang by die resoene, growwe brood, vet en korrelkonfy, van broodknie in die balie, vleis in die sifkas, naeltjies, anys, droë nartjieskil, gemmer en kaneel; die beeshoring-dopmaat vir die volkies wat al ewig dubbeldop wil steek; die swaeltjies, vlootjie (klein vaatjie), die stukvat. En in die kombuis die oondskop, skuimspaan en klimmeide. Sommer so 'n lekker oordaad aan dinge wat was.

Dis die taal van ons mense! So het dit eenmaal gegis, geskuim, geborrel; neutvars gehaal uit die mond van boer en kneg.

Alba Bouwer bring hiermee vir ons letterkunde 'n prestigeproduk; die uitvoermark volkome waardig; danksy ook die voortrefflike versorging van Tafelberg-Uitgewers en die "pratende" illustrasies van Katrine Harries; gevoelig vir atmosfeer en situasie.

(H.J. Truter, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Junie 1964)

□ *Stories van Ruyswyck***Nuwe boekie in bekende reeks deur Alba Bouwer**

Dié boekie is 'n vervolg op *Stories van Rivierplaas* en *Nuwe stories van Rivierplaas*. Dit is in dieselfde trant geskryf en die leser staan weer onder die bekoring van die ou bekende karakters.

Die hooffiguur is Alie met haar dun beentjies en wit kappie en haar wonderlike drome — dié keer oor die ou plaas wat sy noodgedwonge moes verlaat; ou Melitie is weer daar met haar klingelende armbande en buitengewone insig in die kinderhart; oom Jan, tant Lenie en Hennie — almal van hulle net so suiwer en eg gebeeld as in die eerste bundels.

Maar nou kom daar 'n aantal nuwe karakters by, want Alie van Rivierplaas, die vaal, skugter Vrystatertjie word nou kosskool toe gestuur, na die deftige Bolandse meisieskool Ruyswyck, waar sy op versoek van haar ouers haar onderrig deur medium van Engels sou ontvang.

Ons ontmoet haar in die kantoor van die koshuismoeder juffrou Naudé waar tant Lenie die nodige besonderhede oor haar dogter verstrek. Alie sit op die puntjie van die stoel "soos 'n meerkatjie op 'n miershoop, 'n bewerige meerkatjie op 'n vreemde miershoop."

Daarna maak ons kennis met haar nuwe maats: Hanna Louw, Minnie Bosman, Corrie Jansen en nog baie ander.

Die een hoofstuk na die ander vertel van die koshuislewe, skoolervarings, vakansies op Rivierplaas. Alie word later hoofmeisie van die skool en ontwikkel in 'n jong nooi wie se dae vorentoe "lig en helder en blink" lê.

Soos in haar vorige boeke openbaar die skryfster weer 'n fyn waarnemingsvermoë en 'n diep kennis van die kindergemoed, wat haar in staat stel tot 'n oortuigende voorstelling van haar karakters.

Alie staan voor ons as 'n suiwer kind van die veld wat skielik vreemde invloede moet ondergaan. Maar tussen al die mense weeg die jong gemoed onbewustelik die warboel van vertroude en nuwe ervaringe en vorm sy "met onfeilbare aanvoeling vir wat eg en suiwer is in menslike verhoudinge haar norme vir die lewe."

Stories van Ruyswyck is dié soort verhaal wat deur oud en jonk met genot en liefdevolle oorgawe gelees word.

(F.H., *Die Transvaler*,
22 Julie 1963)

□ *Stories van Ruyswyck*

Stories van Ruyswyck volg op *Stories van Rivierplaas* en *Nuwe stories van Rivierplaas* waarvoor Alba Bouwer van allerweë waardering, en ook letterkundige erkenning — vgl. maar die Scheepersprys vir Jeuglektuur — gekry het.

Stories van Ruyswyck dek Alie se hoërskool- en kosskooljare. Die populêre kosskoolverhaal is vlot en, onvermydelik, oppervlakkige ontspanningsleesstof. Nou wil dit egter nie sê dat die kosskooljare taboe is as letterkundige tema nie; trouens om die ryk geleentheid wat dit bied vir die uitbeelding van menslike verhoudings, kan dit 'n boeiende tema word. Maar daar is baie strikke om te vermy; die gekyke verhoudings tussen onderwyser en leerling en tussen leerlinge onderling; die gekyke situasies soos 'n heldedood, 'n middernagfees, 'n sportprestasie, en so meer.

Dat Alba Bouwer meer wou gee as net 'n kosskoolverhaal, blyk vir my hieruit dat sy geen uiterlike spanningsituasies nastreef nie, en dat sy die indruk van 'n aaneenstrengeling van kosskoolanekdotes wil vermy deur alle los voorvalle na een sentrale tema te herlei, nl. Alie se kennismaking met die raaisel van die liefde. Die bou van haar verhaal word ook deur hierdie oorweging beïnvloed: Waar die vorige twee Rivierplaas-boeke bestaan uit hoofstukke wat elke keer duidelik as 'n kortverhaal gekonsipieer is, is *Stories van Ruyswyck* 'n deurlopende vertelling om één sentrale tema. Deur die byhaal van minder belangrike voorvalletjies (vgl. o.a. p. 69 en die grootste gedeelte van hoofstuk 10), sluit die verhaal nie altyd so heg om sy tema nie — daarom praat ek opsetlik van 'n *vertelling*. Hierdeur het die boek alreeds 'n agterstand by sy twee voorgangers: dit mis hulle gekonsentreerdheid.

Wat karaktertekening betref: Hoewel mooi en suiwer, bly die onderwyser-leerling-verhoudings vir my gevoel konvensioneel; en ook Alie se verhoudings met haar vriendinne breek nie deur na 'n derde dimensie nie. Die enigste verrassing wat die *kosskool*-verhoudings oplewer, is Santa se geneetheid vir Alie. Fyn sielkundige waarneming sit agter die suggestie van Santa se ongeoorloofde liefde vir Alie. (Vgl. p. 78, 107, 113). Die oortuigendste verhoudings in die boek bly maar nog die tussen Alie en haar ouma, en Alie en Ou-Melitie.

Verder ly *Stories van Ruyswyck* m.i. aan oor-geïdealiseerdheid. Dis 'n beswaar wat ook in hoë mate teen *Jong dae* van M.E.R. en al Marie Malherbe se *kosskool*-verhale ingebring kan word. Van hierdie boeke sê sommige volwassenes dat dit "goeie" boeke vir die jeug is, maar hulle waarde bepaling is in die eerste plek moreel van aard en nie letterkundig nie. By die jeug self is waardering vir dié soort verhaal — dié, naamlik, waar die skrywer hom te veel besig hou met wat die mens behoort te wees en nie met wat hy is nie — bra beperk: hulle is kopsku vir stigting, sy dit ook in vermomming. Nou wil ek geensins beweer dat Alba Bouwer haar ooit aan growwe moralisasie skuldig maak nie, maar saam met twee van die minder deugsame meisies in die verhaal wil jy later kla: "Alie is nie bang nie, en Alie is netjies, en Alie leer so fluks, en wat moet ons nog alles van Alie hoor! ... Een van die dae sal Alie se vlerkies begin groei" (p. 60).

Met die storie-element aan die yl kant, die karaktertekening in die algemeen nogal konvensioneel, die toon té idealisties — miskien om die pastoraalrustige tyd waarin die verhaal afspeel? — het die *kosskool*-gedeeltes in *Stories van Ruyswyck* 'n gedistansieerdheid wat byna aan abstraktheid grens. Dis net wanneer Alie op Rivierplaas is (vgl. in die besonder p. 82-101), dat die vertelling daardie onmiddellikheid kry wat die ander Rivierplaasstories se groot krag is. Daar is bv. Alie

se stryd om Melitie se baba te aanvaar — 'n ont-waking van die seksbewussyn wat mooi inskakel by die liefdestema; Alie by Ouma op Brakfontein - en Alie se vrae aan Ouma dwing-dwing na die liefde se kant toe; Alie se eerste uitnodiging tot opsit. Laasgenoemde episode is vir my die hoogtepunt in die verhaal; dit verteenwoordig 'n juweel in Alba Bouwer se vertelkuns. Humor, kennis van en simpatie met die psige van die adolessent, fyn milieubeelding word hier perfek met mekaar geïntegreer.

Taalkundig is die boek deeglik versorg. Alba Bouwer se styl tref deur haar raak aanwending van die spreektaal, alhoewel ek myself soms afvra of haar gebruik van streektaal en eg volkse uitdrukkings nie soms gevaarlik ná aan effekbejag is nie. Wat die *kosskool*-gedeeltes betref, doen haar styl nie altyd volkome "natuurlik" aan nie. Die vergelyking word m.i. as stylfiguur ooreis. Dis 'n fyn sielkundige grepie om Alie se reaksies op die vreemde by wyse van vergelykings ontleen aan haar Vrystaatse plaaservaring te gee, maar al die netjiese "soos"-vergelikings — pragtig soos sommige van hulle is; vgl. maar:

"... die (trein)wiele dreun oor brug en soos 'n uit-aseem perd begin die trein swik-swik, swik-swik loop" (p. 34) — kry later 'n sweempie van opsetlikheid. Ook is daar talle voorbeelde wat 'n mens laat vrees dat inversie en klanknabootsing tot manierismes by Alba Bouwer mag ontwikkel.

Uit die voorafgaande bespreking sou afgelei kon word dat *Stories van Ruyswyck* nie op dieselfde peil as sy voorgangers is nie. Tog wil ek dit nie 'n insinking noem nie, eerder 'n "tussensang", want daar is gedeeltes in die boek wat van so 'n indringingsvermoë in die gemoed van die adolessent getuig, dat 'n mens wonder of Alba Bouwer nie op die drumpel van 'n nuwe fase in haar skryfloopbaan staan nie.

(Hennie Aucamp, *Kriterium*,
Oktober 1963)

3.13 Vermaas, Hans Jurie (7 Februarie 1922 –)

H.J. Vermaas is op 7 Februarie 1922 op Paulpietersburg gebore. Hoewel hy 'n Transvaler van geboorte is, bring hy sy skooljare in die Oranje-Vrystaat deur. Op vyfjarige ouderdom verhuis sy ouers na die erfplaas Hartebeesvlakte in die distrik Vrede. Die aangrensende plaas, Treurniet, is sedert 1863 ook in besit van die familie Vermaas. Die plaasskool was juis op hierdie plaas en daarheen het die jonge Vermaas met 'n treppie en perd gery vir sy laerskoolonderwys. Daarna gaan hy op die dorp skool waar bekendes soos wyle ds. Norval Geldenhuys en dr. Carel de Wet, later minister en ambassadeur in Londen, sy skoolmaats was. Aan die einde van 1941 behaal hy sy Senior Sertifikaat aan die Hoërskool Voortrekker te Bethlehem.

Na die voltooiing van sy skoolloopbaan vertrek hy na Pretoria waar hy by die Departement van Landbou begin werk. Hierdie betrekking het hy later verruil vir een in die afdeling vir veevoeding, van 'n groot sake-onderneming in Johannesburg. Hierdie betrekking het aan hom die geleentheid gebied om Suid-Afrika te deurreis en onskatbare kennis van boerderye en die boeremense in te win.

Aan die einde van 1953 tree Vermaas uit die sakewêreld en begin Januarie 1954 by die Afrikaanse Taal- en Kultuurvereniging (ATKV) in Johannesburg te werk. Hier was hy werksaam tot in die eerste helfte van 1958 toe die roepstem van die plaas te sterk geword het. Hy het besluit om te gaan boer en 'n plaas naby Middelburg, Transvaal, gekoop. Benewens sy melkboerdery het hy nog kans gesien om 'n voltydse betrekking in die administrasie-afdeling van die Witbank-hospitaal te aanvaar. Hier is hy werksaam tot aan die einde van 1975 toe hy deur die Departement van Hospitaaldienste na Klerksdorp verplaas is. As gevolg van sy verhuising na Klerksdorp is hy genoodsaak om sy plaas te verkoop. Aan die einde van 1981 tree hy met pensioen uit die diens. Vir die volgende drie jaar woon die egpaar steeds op Klerksdorp waarna die verlange na die Oos-Transvaal te sterk word. Aan die begin van 1985 verhuis hy weer na Middelburg waar hy en sy eggenote vandag rustig in Sipreslaan 48, Kanonkop, woon.

H.J. Vermaas is in 1948 met mej. Catharina Prinsloo van Carolina getroud. Uit die huwel'k is geen kinders gebore nie. Hy is 'n geesdriftige hengelaar en speel ook graag skaak.

Volgens die skrywer het hy begin skryf as 'n uitlaatklep vir die heimwee en verlange na die plaaslewe en die berge van sy jeug. Dit was gedurende die jare toe hy in Johannesburg gebly het. Nadat hy eendag 'n artikel in 'n koerant gelees het oor 'n beoogde wildtuin in die omgewing van Clarens

in die Oranje-Vrystaat, het hy besluit om 'n boek te skryf. Met die nodige aanmoediging van sy vrou en vriende, onder andere dr. Charles Hudson, voltooi hy die manuskrip. *Gekrenkte trots* sien in 1952 die lig. Sedertdien het hy hom onderskei as kolos onder die Afrikaanse jeugboekskrywers. Verskeie van sy werke is of was een of ander tyd voorgeskryf vir hoërskoolleerlinge en sommige selfs vir universiteitstudente. Twee van sy boeke, *Die swartwitpens* en *Present*, is in Duits vertaal en wel onder die titels *Schwarze Antilope* en *Verschworene Gefährten* onderskeidelik.

In 1966 het 'n groot eer hom te beurt geval toe hy 'n uitnodiging ontvang het na die Eerste Wêreldkongres vir Natuurskrywers wat van 30 September tot 4 Oktober 1966 in Montreal, Kanada, plaasgevind het. Hy was deur die organiseerders gekies uit vier name — W.A. de Klerk, P.J. Schoeman en F.A. Venter was die ander drie — wat deur *Die Burger* voorgelê is om Suid-Afrika op die kongres te verteenwoordig. Vanweë die eise van sy melkboerdery kon hy die uitnodiging ongelukkig nie aanvaar nie.

Op 2 Julie 1966 het die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns aan hom die Scheepers-prys vir Jeuglektuur toegeken op grond van sy volgehoue, waardevolle hidrae tot die Afrikaanse jeugverhaal. Die boeke wat aan hom hierdie toekenning besorg het, was *Gekrenkte trots*, *Sy perd staan gereed*, *Die reus van Doringberg*, *Die swartwitpens*, *Die ysterklip*, *Die nors leeu*, *Present*, *Drietoen van die Vrystaat* en *Die vallei van die skedels*.

Die volgende boeke is onder andere deur H.J. Vermaas geskryf:

- Gekrenkte trots*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1952.
- Sy perd staan gereed*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1954.
- Die reus van Doringberg*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1956.
- Die swartwitpens*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1957.
- Die ysterklip*. Johannesburg: Dagbreek, 1958.
- Die perdedief*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1960.
- Die nors leeu*. Johannesburg: Dagbreek, 1961.
- Present*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1963.
- Drietoen van die Vrystaat*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
- Vallei van die skedels*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1965.
- Oë oor die eindere*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1967.
- Die groot steiltex*. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1969.
- Sonskyn en intrekreën*. Kaapstad: Tafelberg, 1971.
- Grenswag*. Roodepoort: CUM, 1981.
- Die perdenooi*. Roodepoort: CUM, 1982.

Bronne geraadpleeg

1. Dubbele eer vir Afrikaanse skrywer. *Sondagstem*, 18 Mei 1966.
2. Hulle het vanjaar ons lesers met boeke "gevoer". *Die Huisgenoot* se Boekebylaag, 14 November 1969, p. 22.
3. Lategan, F.V. Die Scheepers-prys vir Jeuglektuur, 1966 toegeken aan H.J. Vermaas. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1966, p. 54-55.

□ *Die Reus van Doringberg*

Hier is nou 'n baie mooi boek vir die groter kinders. Ek dink egter dat volwassenes ook die boek goeie leesstof sal vind.

Dit is die verhaal van 'n vereensaamde kreupele seuntjie en sy bulkalpie. Wanneer hierdie bulkalpie later 'n vreesaanjaende, gevaarlike kolos word, is dit slegs Woutertjie wat naby hom mag kom, en by hierdie ou vriend kla Woutertjie al sy eensaamheid en verdriet uit.

Maar as hierdie bul later te gevaarlik word en verskeie mense amper doodmaak, moet hy geskiet word, en Woutertjie moet leer om die ontsetende leed te dra — die gemis van sy enigste troue vriend.

Dit is 'n verhaal wemelende van die besige lewe op 'n beesplaas in die Vrystaat. Ons sien mooi karakter flitsies van verskeie mense — Langjan Volschenk en selfs die swartes op die plaas. Die mooi beskrywings van die plaaslewe sal vir baie seuns die boek interessant maak.

Mooi is ook die verhouding tussen vader en seun. Met innige meegevoel besef die vader sy eensaame seuntjie se leed maar mooi leer hy hom dat die dood van die bul 'n verantwoordelikheid op sy skouers plaas — om te leer om met mense om te gaan en vriende te maak, om hom te versoen met sy gebreke en die lewe vol moed aan te pak.

En as hul deur die skemering stap is dit nie meer 'n patetiese Woutertjie nie, maar Wouter, die seun wat met nuwe moed sy kop omhoog hou. En die vader weet vol vreugde, dat die pyn van sy seuntjie se siel sal genees.

“Mooi is die lewe en God is goed.”

Nie 'n baie diep boek nie, maar mooi. Ek het dit self met genot gelees.

(G. McArdell, *Die Staatsamptenaar*,
April 1957)

□ *Die Swartwitpens*

Voortreflike natuurverhaal

Elkeen wat *Gekrenkte trots* van dieselfde skrywer

gelees het, sal weet dat ons hier te doen het met 'n gevoelige mens, 'n dieplewende natuur.

Vermaas is 'n skrywer wat met eerbied teenoor die woord vervul is, wat sy stof op voorbeeldige wyse beheers, wat dankbaar put uit die volheid van sy ervaring en die ekstase van sy verbeelding.

So is dit ook in hierdie voortreflike vertelling, geskryf in 'n geesdriftige, meeslepende trant. Die styl is keurig en flink, met netjiese en sorgsame onderskeidings. Dit is die verhaal van 'n meedoënlose agtervolging, van die verbete stryd tussen 'n skerpsinnige swartwitpensram en 'n jagter wat in koppige volharding sy besluit deurvoer ten spyte van die verskrikking van die bos en die ontsetting van die gevreesde koors, die slopende “bewesiekte”.

Vir Tjaart is dit 'n obsessie om die pragdier neer te trek, maar soos 'n ideaal wat jou immerlokkend ontwyk, het die edele bok met tergende uitdaging daarin geslaag om net buite die bereik van die jagter te bly, totdat die uitputting vir albei te magtig geword het en die einde 'n gevoel van wrange onvergenoegdheid laat.

Die magtige aandrang om oor die bok te seëvier, word 'n felle drif wat die jagter onweerstaanbaar meesleur. Tog vervlak die beskrywing van die agtervolging nooit in lustelose herhalinge nie. Die verbeelding, die droom en die gevoel van die skrywer het vry spel. Hy herskep die hele boswêreld. Sy intieme kennis van die natuur en die gewoontes van die diere is so merkwaardig dat hy pakende, oortuigende beskrywings lewer.

Op 'n heel ander wyse as in die geval van bv. Sangiro en Schoeman slaag Vermaas daarin om 'n besondere atmosfeer te skep. Sy kennis van die omgewing, van die diere, bome, struik en plante is verrassend. Deur gebruik te maak van interessante ou woorde, deur op doodnatuurlike wyse te verwys na die vernuf en vindingrykheid, die veldlore van vorige geslagte, verplaas hy ons meteens in 'n interessante sfeer wat vreembekoorlik is. Akkoorde van innigheid omring die musiek van die boswêreld waarin daar telkens 'n nuwe tema opklink, die liriese ruising van die weelde in die natuur, die mineurtonige passasies wanneer die spanning en die stryd om te bestaan weergegee word, die blye jubeling oor die sierlikheid van die bosbewoners.

Die Swartwitpens is 'n werkie wat betower en ontroer, veral wanneer die skrywer die bosveld en sy bewoners uitbeeld. Die tussengedeeltes wat betrekking het op Tjaart se verhouding met Lettie, haar verlange, onsekerheid en kwellinge, val soms buite die toon, maar 'n mens is baie dankbaar vir hierdie suiwere, verfrissende verhaal.

(B. Kok, *Die Huisgenoot*,
11 April 1958)

□ *Present*

H.J. Vermaas is geen onbekende en beslis ook geen onbegaafde skrywer van jeugverhale van bepaalde soort nie. Dink maar bv. aan *Die swartwitpens* en *Die reus van Doringberg*. *Present* is geen uitsondering nie.

Die titel van dié jongste jeugverhaal van Vermaas wat ek gelees het, slaan op 'n merkwaardige hond wat die jong Salie Jacobs by 'n transportryer present gekry het. Salie se pa is 'n Hoëveldse boer wat ook transport ry. Dolf Jacobs het die Groot Trek meegemaak: Vegkop, Bloukrans, Bloedrivier, en die jong Salie groei op in die vroeë jare van die Boererepublieke.

Hy en sy hond maak die harde leerskool van die transportpad in Transvaal en die Transgariëp (Oranje-Vrystaat) deur, maar die grootste gedeelte van hierdie boek handel oor Salie se tog saam met sy vader en broer na Natal. In Natal is dit daardie woelige jare van onrus veroorsaak deur ontevredenheid en ambisieuse Zoeloepinse soos Cetswayo wat nie genoë neem met Panda se onderhorigheid nie.

Op pad na Pietermaritzburg slaan Salie-hulle 'n Zoeloe-aanval af, maar in die Natalse hoofstad wag baie moeilikhede hulle in. Daar is militêre bewind in die Britse kolonie, en Salie-hulle moet transport ry en as jaggidse optree vir die offisiere. Gevolglik beleef Salie en sy vernuftige sterk hond die een avontuur na die ander. Die verhaal het egter 'n gelukkige afloop, en die geselskap keer met groot wins terug na hul plaas.

Daar het in die afgelope tyd baie jeugverhale in Afrikaans verskyn: oorspronklike en vertaalde

werk. Onder hierdie beklee *Present* myns insiens 'n voorrangposisie. Dit is 'n verhaal propvol spannende gebeurtenisse, maar altyd oortuigend, en behoort die leser van begin tot end te boei. Vergelyk byvoorbeeld die eerste geveg met die Zoeloes en later ook die byna noodlottige afloop van die jagtog in Zoeloeland. Merkwaardig maar ook goed gemotiveerd is die redding deur die hond, want van die begin van die boek af het ons gesien hoe die ingebore eienskappe van *Present* ontwikkel is.

Wat veral 'n mens se waardering uitlok, is die onopsetlike wyse waarop die skrywer sy kennis van daardie tyd, die diere en die natuur gebruik as basis vir sy verhaal. Let byvoorbeeld daarop hoe opvallend word die leser in die historiese sfeer van die verhaal gebring op die eerste paar bladsye. Dwarsdeur die verhaal word hierdie sfeer van die verlede op oortuigende wyse volgehou, hoewel die skrywer se primêre doelstelling sekerlik nie was om 'n historiese roman soos byvoorbeeld *Geknelde land* te skryf nie. Verbeel ek my dit, of hoor 'n mens hier en daar eggo's van *Geknelde land* in hierdie boek? Wat 'n mens bietjie hinder, is die toekomsideaal van één nasieskap in hierdie land by van die Engelse. Nie dat dit onmoontlik of onlofwaardig is nie — dis net so effens geforseerd en didakties (met die oog op die huidige situasie?).

Hoewel die titel van die boek die verwagting wek dat die hond die hooffiguur van die verhaal is, is dit eintlik 'n verhaal van mense met Salie in die sentrum van die aandag. Tog speel *Present* 'n baie belangrike rol. Hierdie verhaal van 'n tydperk uit die lewe van 'n pionierseun is nie alleen boeiend nie, maar ook uiters leersaam. Daar is ook volop afwisseling, byvoorbeeld intens dramatiese momente teenoor werklik kostelike humor. Vir laasgenoemde is veral die mak bobbejaan Adoons verantwoordelik.

Om sy verhaalinhoud wat gegrond is in wat eie is aan ons land en volk, wat altyd interessant is en ook om sy stilistiese gaafheid behoort H.J. Vermaas se jongste boek 'n groot leserkring te verower. Dit is trouens dié soort boek wat met vrug voorgeskryf kan word in die eerste standers van die middelbare skool, veral in die strome waar die klem val op goed geskrewe gebeurtenisse wat bewend 'n gesonde waardeskaal behels.

Die boek is uitgegee deur Nasionale Boekhandel.

(P.D. van der Walt, *Die Taalgenoot*, Maart 1964)

□ *Gekrenkte trots*

Ons het hier met 'n eerstelingroman te doen wat van 'n skrywer met meer as middelmatige talent getuig. Sy krag skuil veral in karakter-tipering: Duidelik-belynde karakters word voorgestel soos Willem, die bonkige, die bittereinder-Boer, ook Balt, die skelm wat tog nie sonder 'n tikkie menslikheid is nie, maar veral Koos met sy rooi hare, met sy lewensdrif waarin tegelykertyd lewenstragiek skuil, en Nelie, wie se lewensloop ook die tragiese inhou. Selfs die byfigure bevredig, omdat hulle helder geteken en as aparte identiteite voorgestel is. Die Boeretipes, die Boereleiers, die

moeder en die mense op die Nuwejaarsfees is duidelik vergestalt.

Treffend is die situasietekening, bv. waar Koos en die Swazi gesels, ook die stormnag wat hy, op jag na Balt, in die berge beleef. Mooi is die atmosfeer van die idilliese, patriargale boerelewe her-skep, en met groot liefde en kennis is veral die Nuwejaarsfees en die landelike lewenswyse, die sedes en gewoontes, die volksgebruike van die tyd aan die vergetelheid ontruk, sonder dat dit in hinderlike relase ontaard het.

Die tema van die boek is suiwer, omdat dit eties van inset is; die boek verdien om in die skole onder die jeug se aandag gebring te word; die atmosfeer is opbouend en leersaam, en deur en deur Afrikaans.

Mooi stylelemente kom in *Gekrenkte trots* voor. Hoofstukke een en elf bevat suiwer en aantreklike prosa; die skryftrant is oorspronklik en eie. Tekenende bywoorde is 'n uitstaande kenmerk van H.J. Vermaas se styl, bv. "hy sit huilende op loop,

ook etsende sinsnedes word aangetref soos "geharde kapaters" se "lang gesigte met die skerp-puntige kinbaard", om maar enkeles te noem.

Die skrywer het 'n gawe om handeling uit te beeld, sodat dit vol beweging, oortuigend en spannend voordoen; 'n mens dink in dié verband aan die beskrywing van die perdetrop wat van die bergkrans aftuimel, aan die geveg tussen Koos en die Swazi, die talle oorlogsinsidente en die gewone handelswyses op die plaas. Die handeling is geanimeerd.

Mnr. Vermaas se boek is nog geen suiwer kunroman nie, maar dit staan hoog bo die hedendaagse flou-lektuur uit, en omdat dit hierdie skrywer se eerste werk is, kan ons in die toekoms romans van meer letterkundig-intellektuele aard van hom verwag. Intussen is *Gekrenkte trots* 'n stuttende belofte.

(C.W. Hudson, *Ons Eie Boek*, XVIII(4); 1952)

□ *Vallei van die skedels*

Jagters teen mensvreters

H.J. Vermaas het die laaste paar jaar vir hom 'n goeie naam opgebou met sy boeke wat, hoewel hulle geen literêre pretensie het nie, geskryf is in 'n rasegte, soepel Afrikaans. Daarby is wat hy het om te vertel, byna sonder uitsondering die moeite werd om te lees.

Sy jongste boek, *Vallei van die skedels*, is eintlik 'n jeugverhaal, maar dan nie beperk tot 'n be-

paalde ouderdomsgroep nie. Volgens die skutblad berus die verhaal op historiese gegewens. Dit speel af omstreeks 1825, ver oorkant die Gariep en vertel van 'n stam mensvreters en van Rokotsoane, hy wat alleen oorgebly het.

Twee seuns, Flippie en Kosie, gaan saam met hul pa's Grootgiel en Piet, oorkant die Gariep olifante jag. Reeds die eerste dag nadat hulle kamp opgeslaan het in 'n verlate vallei, merk hulle 'n groot, lomp gestalte wat vinnig soos 'n dier beweeg maar tog die sluheid van 'n mens het — Rokotsoane.

Vermaas is 'n skrywer wat eers 'n deeglike studie maak van die tydsomstandighede waarteen sy verhale afspeel en van die leefwyse van die mense in daardie tyd. Dan, deur volgehoue aandag aan historiese detail, wat hy onopvallend in die verhaal inwerk, laat hy die wêreld van die karakters voor die leser leef.

In *Vallei van die skedels* het Vermaas daarin geslaag om die spanning ná die eerste bladsye deurentyd nie net vol te hou nie, maar ook te laat styg en om aan die onvermydelike slot die drade weer netjies saam te vat.

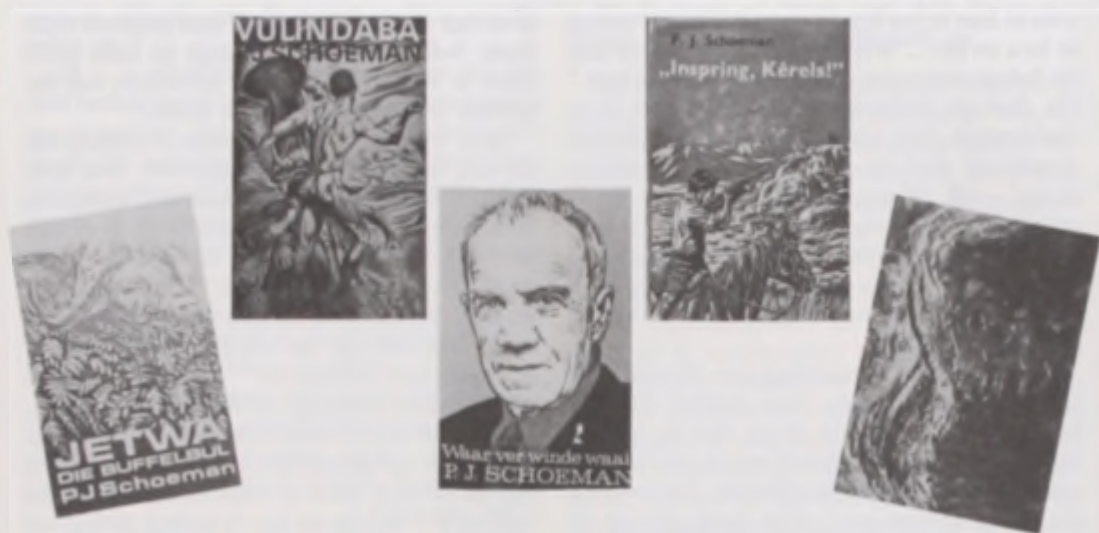
Dit is 'n baie interessante gegewe, maar het miskien nie heeltemal genoeg om die lyf vir 'n vollengte-boek nie: die moontlike getal situasies is vanweë die plasing van die verhaal beperk. Soms het 'n mens dan ook die indruk gekry dat die skrywer besig is om die situasies bietjie te rek en aan te dik om die verhaal "lyf" te gee.

Tog is dit 'n eerste klas boek en in ons dae van stygende pryse heeltemal 'n kopie.

(B. de K., *Die Burger*,
8 Oktober 1965)

3.14 Schoeman, Pieter Johannes (20 September 1904–5 Julie 1988)

In 1967 ontvang P.J. Schoeman vir die tweede keer die Scheepers-prys vir Jeuglektuur vir al sy jeugverhale wat sedert 1957 tot die einde van 1966 verskyn het. Hoewel al sy jeugverhale in meerdere of mindere mate tot die prestasie bygedra het, is daar nogtans spesiale melding gemaak van *Kampvuur wat nie uitbrand nie*. Volledige biografiese besonderhede oor P.J. Schoeman word in paragraaf 3.3 verstrek.

□ *Waar ver winde waai*

Die gebeure van *Waar ver winde waai* speel af in die noorde van Suidwes-Afrika. Die handeling is maar skraal en is eintlik opgebou uit los gebeurtenisse — ervarings op die jagveld en ander episodes. Dit is die wedervarings, gesprekke en veral filosofiese bespiegelings, waarnemings, ens., van Jack, Jeannie, Penny, Basil, Bill en Johan wat die tema van hierdie verhaal vorm. Weens gebrek aan ruimte bespreek ons slegs enkele aspekte van sy kuns in hierdie roman.

Schoeman maak gebruik van die *eerstepersoon-verhaaltegniek*, waardeur hy net soos Sangiro in *Simba* self ook 'n karakter in sy verhaal word. Dit gee die skrywer natuurlik gulde geleentheid om oor diere, karakters, ens. opmerkings te maak. Hierdeur openbaar Schoeman hom ook as *didaktikus* — hy wil aan die leser wetenswaardighede vertel. Voorbeelde hiervan is talryk in die boek, maar ons moet in gedagte hou dat hierdie kennis van die skrywer gegrond is op sy eie ervarings en dus aan sy werk 'n besondere waarde gee. Ons dink in hierdie verband aan interessanthede soos dié op bladsy 47, waar ons iets oor die lewe van die olifant te wete kom, watter dier die gevaarlikste is (p. 181), en ander besonderhede oor die veld.

Die skrywer se *romantiese instelling* teenoor die natuur blyk al uit sy vroegste werk. Hy is die swerwerjagter wat hunker na die bosse. "Die paaie van hulle wat ver kom, gaan altyd maar verder — ver oor die verste blou rante en weer terug oor die rustelose groot see. Dit blyk ook uit sy vereenselwiging met die dier en die natuur, vgl. p. 173 waar hy die olifant wat hy moes skiet, toeroep: "Dan neem ons nou maar afskeid, ou grote. Mag daar vir jou soort ook 'n land wees van ver winde waar nooit koeëls klap nie ... en mag dit 'n mooi land wees waar al die alleenlopers bymekaar kom". Selfs die titel van die boek getuig van die romantiese ingesteldheid van die skrywer!

Die intieme verhouding tussen die hoofkarakter, Johan, en sy "ou wagter" Kalimbo getuig van die skrywer se idealisering van die Bantoe in sy natuurlike omgewing. In die persoon van Kalimbo vind ons die nou-verweefdheid van die natuurmens met die veld. Hy ken die jagkuns haarfyn, vgl. die aandeel wat hy gehad het in die episode met Seerlyfie en sy hulp is onmisbaar op die jagveld. Let op na die digterlike beeld-taal wat Kalimbo gebruik, asook sy lewenswysheid as hy op p. 99 verduidelik: "Mamo! En waar moet manmens hart kry om man se taal by vrou te praat soos hy is bang vir ding soos leeu of tier? Om mooi

vrou se hart in jou kraal te bring, is groter oorlog as leeu en tier ... Wond wat vrou my gee, ek kan nie bykom met warm assegaai nie. Is by die hart." Die dier- en veldterme speel 'n groot rol in sy beeldspraak. Baie kenmerke van hierdie Bantoe spreekwyse vind ons ook in die ander karakters se taal — vgl. dié van Penny en Johan. Dit is ook opvallend dat Kalimbo altyd in die nabyheid is en dat hy gedurig kommentaar of raad lewer of sy lewenswyse laat hoor. Hieruit spreek die sterk geestesverwantskap tussen die skrywer en hierdie swart swerwerjagter.

Dit is nie slegs 'n jagverhaal nie. Hoewel daar jag gemaak word op die diere geskied dit, soos by Sangiro, met die oog en nie met die geweer nie. Eerbied en bewondering spreek uit die skrywer se uitbeelding van die wildedier. Die lewe van die dier is vir hom net "net so groot stryd as vir die mens ... vol lewensblyheid, vol tragiek, vol humor en selfs ironie." Daarom vaar hy die ruigste en eensaamste streke in: "En dit is dan dat hy so baie van die dierelwe sien wat hy nie anders sou gesien het nie, omdat hy in sulke gevalle meer sy oë gebruik as sy geweer". (*Die swerwerjagter*, p. 100-101).

Kyk na die simpatieke en waarheidsgetroue weergawe van die stryd tussen die diere — die bokkies wat tot die einde veg, die kameelperd se moederliefde (p. 159), die humoristiese verhaal van Seerlyfie, ens. Ook die byname wat die diere kry, is nie slegs raak nie, maar spreek van liefde vir die diere: Seerlyfie, ou Skewevoet, "man met die horing op die neus", ens. Hy sien die dier in die natuur dus tragies-romanties.

Die liefdeservarings van Johan en Penny word ook in nou verband met dié van die dier uitgebeeld. Die romantiek van die liefde vind ons ook in die ander werk van Schoeman, vgl. die *Famie*-reeks, *Op ver paaie*, ens. Hy gebruik die dier om die verlange in die hart van Penny te openbaar waar sy met die dooie ou Skewevoet praat op p. 78: "Ek praat met toe oë ou Skewevoet, sodat ek jou kan sien soos ek jou graag wil sien ... soos toe sy laas vir jou gesê het: my ou flenteroor ... my ou skewelip ... my ou rondloper ... En as jy miskien nie weet nie, ou Skewevoet, 'n vrou sê partymaal vir iemand wat sy vreeslik liefhet: ..." Hulle gesprekke oor die diere, die veld en hulle

ervarings saam op die jagveld dien slegs om hulle harte, hulle heimweë en verlange en hulle liefde bloot te lê. Kyk hoe gebruik Schoeman ook die sprokie om hulle liefde uit te beeld.

Op p. 30 en 31 word Schoeman se siening van die hart van die vrou mooi uitgebeeld, veral waar Kalimbo aan die woord is: "Omdat elke mansmens 'n moeder het wie se gedagtenis nooit in sy hart sterf nie, soek en soek hy na die vrou wie se gedagtenis ook nie sal sterf nie. Maar hy sal soek en soek, en net weer uitkom waar hy begin het as 'n kind, met niks wat die plek van sy moeder in sy hart kan volmaak nie." Vgl. ook sy verhaal oor Xamah se skepping van die vrou op p. 65-68.

Waar ver winde waai is 'n dier- en jagverhaal wat spreek van gevoelvolle siening en meelewing van die skrywer. Deur sy liefde en kennis van die veld het P.J. Schoeman hier 'n verhaal geskep wat inderdaad 'n verryking vir die Afrikaanse letterkunde is.

(H.F. Mellet, *Patrys*,
April 1961)

□ "Inspring kêrels!"

Die verskyning van 'n nuwe boek deur dr. P.J. Schoeman is altyd 'n hele gebeurtenis vir veral die seuns wat graag jagverhale lees. *Inspring, kêrels!* is die vervolg op *Uitspring kêrels!* wat 'n paar jaar gelede al verskyn het en keer op keer herdruk moes word. Hier sal die herdrukke ook vinnig volg. Martiens en Piet, broers en nog somer bloedjonk, is besig om vir hulle 'n plaas in die ongetemde boswêreld skoon te maak.

Hulle is nog skaars daar, hul beeskraal is nog nie eens klaar nie, dan gaan Piet al 'n allemintige groot mannetjiesleu skiet — en dadelik daarna begin hy sleg voel omdat Martiens, wat tog die ouer broer is, nog nie een geskiet het nie. Hy weet nie dat Martiens, 'n paar uur te perd van hom af, ook net toe sy eerste tier geskiet het nie.

Die oorheersende figuur is egter nie Martiens of Piet nie, maar oom Lafras, die afgetrede polisieersant wat by hulle kom bly en hulle gedurig met raad en daad bystaan. Hy het sy lewe op die voorposte en onder die Zoeloes deurgebring en

ken die gebruike van die mense en diere van die veld.

Dit is 'n wêreld wat vir altyd verdwyn het wat hier beskryf word, maar waarvan daar nog genoeg spore rondom ons is vir ons kinders, veral ons seuns, om hulle daarin tuis te voel. Die leser word wel soms moeg vir die twee seuns se oordrewe jaloesie, vir Martiens se kinderagtige swaarmoedigheid en Piet se kinderagtige opvlieëndheid wat hulle plek-plek na karikature laat lyk, en dit is ook waar dat die seuns soms soos digters met pasverwerfde universiteitsgrade praat, maar die boek vergoed op ander maniere daarvoor.

Die skrywer se kennis van wat hy beskryf en sy liefde vir die veld en sy bewoners moet 'n blywendende indruk op die jong leser maak.

(Tol de Villiers, *Sarie Marais*,
1 Februarie 1961)

□ *Vulindaba*

In die literatuur is daar plek vir groot verskeidenheid. Daarom maak nie alle boeke daarop aanspraak dat hulle groots en diep, baanbrekend en vernuwend, eksperimenteel, of vir die hoogsiggewyde geskryf is nie. Hierdie breër stroom goeie literatuur vir die gewone leser maak 'n belangrike deel van 'n volk se kultuur uit, en elke nuwe boek wat in hierdie behoefte voorsien, moet verwelkom word.

Menige leser sal *Vulindaba* 'n genotvolle boek vind. Vulindaba die ou Zoeloe, tree op as verteller wat die ou tyd oopmaak en die verhale uit sy jeugjare, die glorietydperk van die Zoeloes, aan die skrywer vertel. Saam met Vulindaba, een van die pakdraertjies van die uitsoek-vegtersregiment van die Zoeloes, maak die leser die avontuur deur van gevegte met wildediere; maak hy kennis met die veld; met Tsjaka se onderwerping van die verskillende stamme aan sy gesag; en, les bes, met Tsjaka se eie avontuurlike jeugjare. Saam met die verteller sien die leser die twee udibi (draertjies), Vulindaba en Mvubu, grootword van kind tot jongman. Veral vir die jeug sal dit 'n genotvolle boek wees.

Vir die leser wat dieper soek, duik die ou probleme in Schoeman se werk weer op.

Die werk toon 'n gebrek aan hegte struktuur en epiese noodwendigheid. Dit bestaan uit 'n aantal avontuurlike verhale wat lossies aan mekaar verbind is deur die verteller, Vulindaba. Uit sy jeugherinneringe word daar geput en gemoraliseer teen die agtergrond van die gewone romantiese deuntjie. Die verhaal kry sy epiese gang deur die gemaakte: "Hier eindig die stories vir vanaand." "Sal jy môre-aand weer vir ons vertel?" Hoeveel kragtiger en noodwendiger sou dit nie wees as die leser direk en onmiddellik met die draertjie, Vulindaba, sy kinder- en jeugjare meemaak nie; wanneer Tsjaka se jeugjare nie net 'n storie bly nie, maar 'n noodwendige en integreerende deel van die werk; wanneer die gebeure nie deur middel van langafstandbeheer deur die ou Zoeloe vertel word nie, maar die leser en skrywer direk die lewende wêreld van die Zoeloes in hulle glorietydperk meemaak; wanneer die romantiek van herinneringe oor ou en ver paaie plek maak vir onmiddellike beleving en beelding.

Op sigself is die individuele verhale en die rykdom aan volkekundige en natuurgegewe interessant en boeiend. Dit is egter nie genoegsaam verwerk en deurskou tot 'n samehangende konsepie wat meer is as losstaande episodes nie.

Met veel meer insig is die lewe van die udibi geteken. Ons maak hierin kennis met die rykgeskaarde lewe van die veewagtertjie wat mettertyd die verhoogde status kry van draers vir die umbonambi tydens hulle gevegte. Nog later sien ons hulle uitgaan om self te jag — eers met die oë en ore, maar dan kry hulle uiteindelik die kans om soos manne aan hulle eerste werklike geveg deel te neem. Die groepslewe is interessant en met fyn kennis geteken, maar die twee hooffigure, Vulindaba en Mvubu, word weinig meer as tipes in die verhaal.

Die didaktiese element is in hierdie werk beter geïntegreer as in sommige van Schoeman se vorige werke. In *Vulindaba* word die lering deel van die udibi se opvoeding. Uit die stories om die vuur, uit die natuurlawe en uit die umbonambi se gevegte is daar voortdurend lesse te haal vir die jong

knappe in hulle skoling vir die dag van môre. Daarom doen die didaktiese minder steurend aan. Tog is dit dikwels nog te opsetlik, byna onbeholpe-opsetlik aangebied. Voordat die verhaal van Tsjaka bv. vertel word, verskyn daar eers die leringstekst: "Net die seun wat deur swaarkry man word in sy hart, kan die groot en ver paaie loop wat vir ons verder bring as waar ons ouers opgehou het. Tsjaka se lewe wys dit mooi vir ons" (p. 123).

Met hierdie nuwe werk van P.J. Schoeman het die Afrikaanse literatuur weliswaar nie 'n groot kunswerk ryker geword nie, maar bepaald 'n genotvolle werk waarvoor daar 'n groot behoefte bestaan.

(C. van Heerden, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Junie 1965)

□ *Jetwa die buffelbul*

Dit is 'n jeugverhaal dié wat in die bosveld, die jagveld afgespeel word. Carel, 'n adolessent, wat 'n groot buffelbul se horings wil bekom as trofee vir sy ryk peetpa, omdat laasgenoemde hom daarvoor R1 000 sal gee wat hom in staat sal stel om universiteit toe te gaan, bevind hom naby 'n wild-reservaat. Carel gaan meld hom aan by kaptein Caldwell, die hoofwildbewaarder van die omgewing. Die kaptein se mooi dogter, Jeannie, is tuis tydens die skoolvakansie. Hulle voel aangetrokke tot mekaar.

'n Paar Zoeloes vergesel Carel, o.a. Dalindaba, vertroueling van sy vader, en sy oppasser op die jagtog.

Een van die Zoeloes wat in diens by die kaptein is, nl. Siba, word deur hom aan Carel geleen om Jetwa, die legendariese en uitgestote groot buffelbul op te spoor. Siba ken die bul, die bos en die gewoontes van buffels; ook het Siba deur die jare in sy hoedanigheid as veldwagter vir Jetwa leer liefkry. Kaptein Caldwell versoek Carel sentimenthalwe om eers 'n foto van die bul te neem voordat hy hom skiet.

Op 'n goeie dag bekruip Carel, Siba en Dalindaba dan die gevaarlike bul, dog Carel het intussen ook so lief geword vir die ou bul dat hy nie

daartoe in staat is om hom te skiet as hy hom naby en mooi onder skoot kry nie. Hy neem egter die foto.

Nou is Carel bekommerd oor die reaksies van sy peetpa, sy vader, kaptein Caldwell en veral Jeannie. As sy gedrag egter deur almal goedgekeur word, en hy boonop tog nog van sy peetpa die tjeekry, omdat laasgenoemde homself ook sien as "uitgestote ou buffelbul" in sy oujongkêrelbestaan, loop Carel se beker van blydschap oor: "Oom, ek sou daardie ou bul nie vir R2 000 kon geskiet het nie (p. 211).

Indien 'n mens 'n paar weekhede in die verhaalstruktuur kan vergewe, lees 'n mens Schoeman as 'n onderhoudende didaktikus wanneer hy oor die natuur, mense in die veldsituasie en diere filosofer. Soms is sy drang om te onderrig hinderlik opsetlik, soos bv. waar Jeannie somtyds en Carel dikwels hulle pertinente vrae oor die natuur of diere lore stel (vgl. p. 20, 28, 192 o.a.).

Een van die aantreklikste fasette van die werk is m.i. daarenteen die noukeurige beskrywing van die verrassende dierelewe in die bosveldstreek waar die verhaal hom afspeel, soos o.a. op p. 116 waar die buffelkalfie en p. 32 waar die aandgeluide beskrywe word. Hiermee vermeng, is die altydteenwoordige verlange van die mens na geluk, die "ver paaie" van die hart.

Die leser kan ook die talle verwysinge na die Zoeloe-folklore, soos o.a. op p. 192, waardeer waar 'n beskrywing voorkom van die Zoeloe-volksgeneeskunde in verband met die krokodil.

Prysenswaardig is die mooi verhouding wat telkens gestel word tussen die Blankes en die Zoeloes. Veral kaptein Caldwell, Carel, Siba en Dalindaba tree in dié verband voorbeeldig en met gestrenge houding vir die jeugdige leser op.

Talle gelukkige verwoordinge kom in die werk voor: "Hy is 'n man sonder lasplekke" (p. 18); "Die drie klein varkies, met vlagpaalstertjies omhoog ..." (p. 23); "... my veldwagters se ore is teen die wind" (p. 28); "Om te wag met hoop, hoop op vervulling, is om 'n murgbeentjie elke uur uit te stamp" (p. 40); "Soos alle ou Zoeloes wat al baie winters op die kop dra ..." (p. 45); "... die honde blaf al in my leë maag" (p. 119); "My, basie, jy moet nou ophou om kaal doringtakkies oor ons kaal rûe te trek" (p. 179). Waar sy Afrikaans ge-

drae word op die oorspronklike siening vervat in die Zoeloe-idiom, skeep Schoeman telkens iets moois.

Die mooi illustrasies van E. Halliday sorg vir die goeie indruk van die tipografiese versorging. Een van die aantreklikste sketse is sekerlik dié van die koedoebul op p. 98.

Jetwa die buffelbul is, as jeuglektuur genome, 'n mooi bydrae tot ons literatuur in dié opsig. Die opset van die werk is nie te verwickeld vir jong lesers nie. Die beskrywe mensehandeling is modern. Veel van die adolessente lewensbeskouing soos bv. die liefdesgemaakwordinge van die jeugdige, is met gemoedelike insig beskryf. Daarbenewens is die natuurmilieu waarin die handeling geplaas word met kennis en op verheffende wyse verwoord.

(C.W. Hudson, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Desember 1965)

□ *Kampvure wat nie uitbrand nie*

Dit is die verhaal van 'n jagtog per ossewa sowat veertig jaar gelede, en die tema word saamgevat op bladsy 221: "Daar is dinge in die lewe wat net een keer vir die eerste maal kan gebeur: Jou eerste ja-woord van noientjie ... jou eerste leeu ... jou eerste buffel ... Dis soos kampvure op die swerwermens se ver paaie — kampvure wat nooit heeltemal uitbrand nie, want hoe verder die swerfpaaie gaan, hoe meer kuier jy terug op die mooi plekkies wat agter lê." Met Piet, die vyftienjarige hoofpersoon van die verhaal, gebeur dié dinge wat net een keer kan voorval. Martie is die meisie; Piet se vader en moeder, Martie se ouers en susters en 'n aantal Zoeloes, onder wie Piet se gunsteling, ou Sobantu, is die jaggeselskap.

Al die bekende ingrediënte van 'n Schoeman-jeugverhaal is weer eens in dié boek bymekaar.

Daar is die talle mooi voorbeelde van beeldende taal, gestu op rype lewenswysheid soos op bladsy 159 waar daar oor die boom as natuurverskynsel geskryf word: "Die rustigheid en geduld van 'n boom is vir my iets pragtigs. Die wind waai van enige kant af deur hulle en hulle blare en takke speel altyd saam. Die voëls sit in hulle en maak neste en hulle klaag nie. Ons kap hulle af en dan stoot hulle net 'n paar gomtrane uit. Die wat ons nie afkap nie en ook nie deur veldvure verbrand nie, staan jaar na jaar tevrede op dieselfde plek en verwelkom elke nuwe lente met blydschap."

Daar is die Bosveldatmosfeer wat Schoeman as kenner én as liefhebber beskryf, sonder hinderlike foute wat so dikwels dié soort leesstof kan bederf. Vir die jong leser kan die beskrywing van handeling in die jagveld tegelyk genot en kennis bybring. Schoeman skryf met insig in die sielkundige wêreld van die vyftienjarige paartjie, en behandel die adolessente liefde asof 'n sprokie ontvou word. Die skrywer se kennis van die Zoeloe se taal, sedes en gebruike, en die dissipline van heer en mindere is op opvoedende wyse verwoord. Leersaam is verder die talle vertellinkies oor die dierelewe — al is dit soms opsetlik ingevleg in die verhaal en ook die wyer natuurlore. Elke hoofstuk het een of meer illustrasies van Flip wat die boek se waarde in die soort mark waarvoor dit bedoel is, verhoog.

Soms hinder — aan die teenkant — taalfoute en spelvorme wat inkonsekwent voordoen en die gebruik van die komma. Dikwels negeer Schoeman die by-persone, neig hy om situasies te vlotweg af te maak, te verswyg of te verbloem soos bv. Piet se leeujaag. Die skrywer is soms te geneig om opsetlik kennis op te dring aan die leser, om lewenswaarhede te stel i.p.v. dit te laat vorm kry uit gesprekke, suggestie of verwysings.

In sy geheel genome, is dié werk van Schoeman nogtans 'n boek wat waardeer kan word deur leerlinge in st. 7, 8, 9 in die hoërskool.

(C.W. Hudson, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, September 1966)

3.15 Louw, Anna Margaretha (31 Desember 1913–)

Die bekende skryfster, Anna M. Louw, is op 31 Desember 1913 op die plaas Soetwater in die distrik Calvinia gebore. Haar laerskooljare bring sy deur in die plaasskool waar haar moeder haar onderwyseres is. Hier in die Karoo het sy in haar kinderjare feitlik geen kinderboeke geken nie. Eers later in haar lewe het sy hierdie agterstand ingehaal. Na voltooiing van standerd 6 op die plaasskool gaan sy na die hoërskool op Calvinia. Aan die einde van 1929, op die jeugdige ouderdom van 15 jaar, matriculeer sy.

Na haar skoolloopbaan gaan Anna M. Louw na die Universiteit van Stellenbosch. Sy volg 'n graadkursus in die tale met Afrikaans-Nederlands en Engels as haar twee hoofvakke. Hierna kom sy in Kaapstad in die sakewêreld te lande.

Anna M. Louw is 'n mens wat haar eie gang gaan. Sy beskou haarself as iemand wat van nature 'n alleenloper is; sy het alleen op die plaas grootgeword. Na haar huwelik vertrek sy en haar eggenoot in 1938 na die Verenigde State van Amerika. Tydens hulle verblyf van twee jaar aldaar studeer sy aan die Universiteit van Columbia in New York in die skone kunste en joernalistiek. In hierdie tyd, soos ook later, reis hulle baie in die vreemde. Terug in Suid-Afrika vestig die gesin hulle in Kaapstad langs die Liesbeekekrivier. Sy sit haar studies in die sosiale wetenskappe aan die Universiteit van Kaapstad voort en in 1944 behaal sy die graad BSocSc. Intussen het sy drie kinders ryker geword.

Na haar eerste huwelik is sy weer getroud en wel met 'n ekonoom, dr. Gerhard Bassel. Uit hierdie huwelik is twee dogters, 'n tweeling, gebore. Haar belangstelling in die wysbegeerte het haar in die begin van die sewentigerjare na die Universiteit van Kaapstad terug geneem toe sy vir die buitemuurse kursus ingeskryf het.

Na die voltooiing van haar graad in die sosiale wetenskappe in die veertigerjare was sy vir tien jaar lank vryskut-joernaliste en het sy artikels, kortverhale, hoorspele en toneelstukke en novelles vir *Die Huisgenoot*, *Sarie Marais*, *Naweekpos* en die SAUK geskryf. Haar eerste gepubliseerde boek, *Die onverdeelde uur*, het juis eers as vervolghverhaal in *Sarie Marais* verskyn. Haar boek *Die koms van die komeet* is weliswaar na *Die onverdeelde uur* gepubliseer, maar dit was voltooi voordat sy laasgenoemde begin skryf het.

Erkenning vir haar skryfwerk ontvang sy in 1964 vir die eerste keer en wel vir *20 days that autumn*, haar eerste en enigste boek in Engels. Hiervoor is sy deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns met die Olive Schreiner Literary Award vereer.

(Fotograaf: Tom Burgers, Kaapstad)

In 1962 verskyn *Die voortreflike familie Smit*. Op grond van hierdie boek word Anna M. Louw in 1968 die eerste outeur aan wie die Scheepers-prys vir Jeuglektuur toegeken word op grond van 'n enkele boek. Carfo het hierdie boek verfilm — met groot sukses.

In 1968 verskyn haar groot historiese roman, *Die groot gryse*, wat allerweë as een van die beste historiese romans in Afrikaans bestempel is. Elf jaar lank het sy haar hier en oorseë verdiep in studie van die groot Afrikaner-persoonlikheid, Paul Kruger. Vir hierdie boek is sy deur Nasionale Boekhandel met die W.A. Hofmeyr-prys bekroon. In 1976 ontvang sy die CNA-prys vir *Kroniek van Perdepoort*. Met hierdie boek het sy ook die Hertzog-prys en die W.A. Hofmeyr-prys verower. Die skryfster het ook *Die voortreflike familie Smit* in 'n draaiboek verwerk en dit is deur die SAUK-TV gebeeldsend.

Die volgende boeke het onder andere uit die pen van Anna M. Louw verskyn:

Die onverdeelde uur. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1956.

Die koms van die komeet. Kaapstad: Tafelberg, 1957.

Agter my 'n albatros. Kaapstad: Tafelberg, 1959.

Die voortreflike familie Smit. Kaapstad: Tafelberg, 1962.

20 days that autumn: 21st March–9th April 1960. Cape Town: Tafelberg, 1963.

Die banneling: die lyfwag. Kaapstad: Tafelberg, 1964.

Oom Kobie gee raad. Kaapstad: Tafelberg, 1965.

Die wat met die fluite loop. Kaapstad: Tafelberg, 1967.

Die groot gryse. Kaapstad: Tafelberg, 1968.

'n Geseënde dag; nege verhale. Kaapstad: Tafelberg, 1969.

Kroniek van Perdepoort. Kaapstad: Tafelberg, 1975.

Die derde tempel: essay oor 'n besoek aan Israel. Kaapstad: Tafelberg, 1978.

Op die rug van die tier. Kaapstad: Tafelberg, 1981.

Die loop van die rivier. Kaapstad: Tafelberg, 1986.

Bronne geraadpleeg

1. Anna M. Louw. *Die Huisgenoot* se Boekebylaag, 14 November 1969, p. 17.
2. BIGNAULT, Audrey. Anna M. Louw; Calvinia se vér-kyk-skryfster. *Sarie*, 9 Desember 1981.
3. BOWER, Alba. Sy groei saam met haar boeke. *Die Volksblad*, 1 Mei 1976.

Die voortreflike familie Smit

Hierdie boek gee ons 'n greep uit die bestaan van 'n plattelandse Boeregesin wat vir hom in Kaapstad 'n staanplek probeer vind. Die gesin het

dit nie breed nie, maar dis 'n gesin wat deur sy solidariteit, trots en selfrespek staande gehou word. Die aksent val dus nie op die armoede nie, eerder op die ingebore adel en ordentlikheid wat hierdie familie, onder leiding van Oupa Smit, in

staat stel om, ondanks terugslae, sy man te staan en bo uit te kom.

Dis 'n optimistiese werk, 'n boek vol gesonde idealisme, waarin die skryfster, sonder om uitgesproke didakties te word, 'n alledaagse gesin sien as die sout van die aarde. Daarby het die skryfster haar gebied noukeurig afgebaken, sodat sy sonder pretensie of dikdoenery kan vertel. Dit alles dra by tot die lesenswaardigheid van die boek.

Hierdie familiegeskiedenis — as 'n mens dit 'n familiegeskiedenis kan noem — het geen groot boek geword nie, wil dit ook nie wees nie. Maar jy vra jou af waarom hierdie werk, ondanks sy verdienstes, nie werlik belangrik of boeiend geword het nie. Soos dit my voorkom, begin die beperkinge van die boek juis by wat hierbo as verdienstes genoem is. Dit is goed dat die skryfster haar gebied afbaken en haar hou by die bekende, maar die wêreld van die boek is darem te klein. En dit nie omdat die stof beperk sou wees nie, want dié is nie beperk nie. Ons het immers met 'n hele familie te make in 'n groot stad, 'n familie met 'n verlede. Maar die omgewing, die verlede en die mense word feitlik onontgonne gelaat. Eintlik is dit net Oupa wat ons as mens boei.

Die geheel is on-dig, en die gevolg 'n kleinheid in omvang sowel as in diepte, 'n kleinheid wat maklik in onbenulligheid kan verloop. En dan die kyk op daardie wêreldjie. Teen die idealisme is seker weinig in te bring, maar die skryfster neem haar figure te veel onder beskerming. Sy is te eensydig idealisties, die Smitte te ordentlik, die lewe te vriendelik. Alles val te mooi in patroon. Daar kom enkele situasies voor (bv. die geval van die onwillige konstabel-vryer) wat werklik 'n skrynende verloop kon neem, maar dié geleenthede gaan onbenut verby. Die slim dogter wat die familie se naam moet hoog hou, kry masels vlakvoor die eksamen. Daarmee is die verwagtings vernietig. Maar net tydelik, want rampe tref in hierdie verhaal nie diep nie. Weer kom die Smitte bo uit, en alle dinge werk ten goede mee.

So 'n instelling laat min ruimte vir ironie of humor, om van tragiek nie eens te praat nie. 'n Aangename onderhoudende boek, meer nie.

(A.P. Grové, *Die Huisgenoot*,
9 November 1962)

□ *Hierin sal baie mense hul familie herken*

Die voortreflike familie Smit van Anna M. Louw is weer eens een van dié soort boeke wat talle Afrikaanse oupas en oumas, ouers en kinders gretig sal lees, en dan waarskynlik daarin hul bloeide kleinkinders, kinders, broers en susters, pa's en ma's sal herken!

Die verhaal word in die eerste persoon vertel deur die intelligente, maar nog onbevange en daarom ook onbedorwe tienderjarige meisie — in haar Matriekjaar — van die familie Smit. Sy vertel die geskiedenis van die lief en leed van 'n min of meer gemiddelde Afrikaanse gesin, soos daar duisende moet wees, wat die plaas vaarwel gesê het om hul lewe in die stad te probeer verbeter. Dit blyk uit alles dat die eerste jare van aanpassing in hul nuwe omgewing ook weer hul eie besondere probleme meegebring het.

So tussendeur kry ons kykies in die agtergrond van 'n tipiese Afrikaanse gesin: sy politieke oordele en vooroordele, sy geestelike belangstelling, ja, sy verhoudinge tot vriende en selfs Engelssprekende kennisse.

Soos hul stoere voorgeslag op die plaas dit ook geken het, is daar 'n sterk individualistiese streep

in dié gesin. By die oupa veral kan dit nogal oordrewe vorme aanneem en dan tot komiese situasies lei.

Anna M. Louw ken haar mense en idealiseer hulle nooit nie, alhoewel sy met liefde en agting hulle duidelik, met al hul koddighede en koppighede, sien.

Ná die eerste sowat dertig bladsye, wat ek nog al stram gevind het, lees dié boek enduit vlot. Maar 'n mens voel tog, in nabetrugting, iets van 'n teurstelling; hoewel dit goed geskryf is, herken hy

daarin nouliks die skryfster wat met haar allereerste werk — die novelle *Die onverdeelde uur* — so bevredigend was. Of kom dié "belofte" tog nog eendag tot ontplooiing?

As ek sê dat *Die voortreflike familie Smit* m.i. 'n Afrikaanse teenvoeter van die gewilde Amerikaanse *Little women* van Louise M. Alcott is, bedoel ek dit hoegenaamd nie geringskattend nie. Dit is in ieder geval literêr veel stewiger.

(W.E.G. Louw, *Die Burger*,
2 November 1962)

3.16 Venter, Jacobus Philippus Benjamin (3 November 1923–)

J.P.B. Venter is alombekend as Ben Venter. Hy is op 3 November 1923 te Lichtenburg in Wes-Transvaal gebore. In hierdie tyd was sy vader predikant van die Hervormde gemeente aldaar. Hy is die oudste van drie seuns en een dogter.

Tussen 1925 en 1930 bevind die predikantsgesin hulle agtereenvolgens vir kort tydperke in Johannesburg, dan in Zeerust en daarna weer in Johannesburg. Vanaf die begin van 1930 woon die gesin in Klerksdorp. Dis dieselfde jaar waarin Ben begin skoolgaan. Vanaf graad een tot standerd vier gaan hy skool by Unie-skool en standerd vyf en ses bring hy deur by die Laerskool President. Rustig vloei die Schoonspruit tussen hierdie twee skole deur, dié spruit waar Pels, die hoofkarakter van sy latere jeugverhaal met dieselfde titel, rustig rondswem. Van die Laerskool President gaan hy na KHS, die Hoërskool Klerksdorp, waar hy aan die einde van 1941 matriculeer.

Na sy skoolloopbaan gaan Ben Venter na die Universiteit van Pretoria. Hier berei hy hom voor om in die voetspore van sy vader te volg. Aan die einde van 1948 voltooi hy sy teologiese studies.

Louis Trichardt is die eerste standplaas van die jong ds. Ben Venter. In hierdie kombinasie-gemeente wat tot teen die Limpopo gestrek het, het hy tot aan die einde van 1957 gearbei. Hier het hy die Soutpansberge goed leer ken wat later die milieu sou bied vir *Bubo*. Dan aanvaar hy 'n beroep na Elsburg waar hy twee jaar werksaam is. Vanaf die begin van 1960 is hy die predikant van die gemeente te Koster in Wes-Transvaal. Aan die einde van 1965 emeriteer hy aldaar.

(Fotograaf: Alton Berns, Pretoria)

Na sy uittrede uit die bediening werk Ben Venter vir 'n jaar as skakelbeampte vir die Datsun Motormaatskappy. Dan tree hy tot die Staatsdiens toe. Vanaf 1967 tot die einde van 1978 is hy staatsamptenaar, eers by die Departement van Werke van die Transvaalse Provinsiale Administrasie van 1967 tot 1969 en daarna by die Transvaalse Provinsiale Biblioteek- en Museumdiens. Na sy aftrede in 1978 het Ben Venter die geleentheid gekry om hom voltyds op sy skryfwerk toe te lê.

Tydens die Tweede Wêreldoorlog was Ben Venter 'n aktiewe lid van die Ossewa-Brandwag. Teen die einde van 1941, voor die matriekeksamen, is hy gevange geneem en alleen die persoonlike tussenkoms van genl. Smuts het voorkom dat hy geïnterneer word. Hy is na slegs twee dae vrygelaat. Voor die ontbinding van die OB het hy gevorder tot die rang van sersant.

Sy belangstelling in militêre aangeleenthede het hom in 1951 by die Burgermag laat aansluit. Deur die bywoning van gereelde kursusse het hy in 1962 gevorder tot die rang van majoor.

Ben Venter is in 1950 getroud. Uit die huwelik is drie seuns, vandag lede van die Weermag, en een dogter gebore.

Wanneer het Ben Venter begin skryf? Behalwe vir bydraes tot sy hoërskool se jaarblad in sy skooljare en daarna tot die studenteblyd van UP, het hy voor sy eerste boek, *Waterbobbejaan*, niks geskryf nie. Hierdie eerste boek speel af in die Zeerust-distrik. Hierdie wêreld ken hy goed. Sy oupa Venter en sy ooms het op die plaas Malmaniesoog in die distrik geboer. Hier het hulle dikwels in vakansietye kom kuier. Met die verowering van die Scheepers-prys vir Jeuglektuur vir 1969 op grond van hierdie eerste boek, sluit Venter hom aan by 'n klein groepie begaafde skrywers wat oor die jare heen bekroon is. Nog meer uitstaande is die feit dat hy die eerste skrywer is wat die eer te beurt geval het om op grond van sy heel eerste boek bekroon te word. Dit is 'n uitsonderlike prestasie. Dertien publikasies het tot dusver uit sy pen gevloei. Die manuskrip van 'n verhaal rondom die swart mensvreters van Lesotho is voltooi en wag om gepubliseer te word.

Ben Venter het naas sy bekroning deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns in 1969, verdere erkenning vir sy bydrae tot die Afrikaanse letterkunde ontvang. Op 9 Junie 1972 het die Afrikaanse Taal- en Kultuurvereniging hom met 'n oorkonde vereer vir sy belangstelling in die volksverhaal en die aanwending daarvan in sy letterkundige werk. Die Hoërskool Langenhoven in Pretoria het hom eweneens op 19 Oktober 1979 gehuldig en vereer met 'n silwerpenning.

Die volgende boeke is onder andere deur Ben Venter geskryf:

Waterbobbejaan: 'n legende uit die bosveld van Marico. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.

Pels. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1969.

Salmaklak: 'n legende van Vaalrivier. Johannesburg: Perskor, 1971.

Frik. Johannesburg: Perskor, 1973.

Stoker. Pretoria: De Jager-HAUM, 1976.

Kommie. Johannesburg: Perskor, 1977.

Lushendje. Windhoek: Die Inboorlingtaalburo, 1977.

Random-lelik. Pretoria: HAUM, 1978.

Pòana en sy ratel. Johannesburg: Perskor, 1979.

Malgas: oorlogspêrd. Pretoria: HAUM, 1979.

Merzuk: rebellepêrd. Pretoria: HAUM, 1980.

Die haelstorm. Pretoria: HAUM, 1981.

Bronne geraadpleeg

Lategan, F.V. Scheepers-prys vir Jeuglektuur 1969 toegeken aan Ben Venter. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1969, p. 66–67.

□ Soos die titel van Ben Venter se bekroonde boek *Waterbobbejaan* aandui, gaan dit in dié roman om die geheimsinnige waterbobbejaan, wat in Marico se omstreke 'n legendariese figuur geword het.

Die skrywer wat 'n legende wil verwerk, kom voor 'n moeilike keuse te staan. Hy kan die legende enersyds aanbied as 'n stuk geskiedenis wat gebaseer is op die herinneringe van "getuies". Andersyds kan hy met behoud van die essensiële "oerstof", 'n verhaal skep met sy eie tyd- en ruimtesisteem. Deurdat die skrywer dramatiserend te werk gegaan het, kon die legende nuwe geloofwaardigheid verwerf.

Die betrokkenes word lewende karakters, met die waterbobbejaan self as die hoofakteur. Die vraag ontstaan nooit of daar in der waarheid 'n dier soos die Waterbobbejaan bestaan het nie. Hy word eenvoudig deur die leser aanvaar, en net sy doen en late binne die wêreld-van-die-boek bly ter sake. Dit maak die boek soveel meer boeiend as wat dit as blote feitegeskiedenis sou gewees het.

Waterbobbejaan verplaas die leser na die voorlaaste jaar van die vorige eeu. 'n Boer — hy dra die Bantoebynaam Sakematlakobata ("Hy wat jou met krag teen die grond gooi") — se groot ideaal word verweselik. Hy en sy gesin betrek die plaas van sy drome.

Tog begin sy probleme reeds die eerste nag. Die tent waarin sy kinders slaap, word omgeruk, en die takkraal van die vee oopgebreek. Dit was egter net die begin van 'n reeks skrikwekkende wedervaringe wat die boer en sy gesin sou deurmaak, want hulle droomplaas is die woonplek van dié geheimsinnige Waterbobbejaan.

En miskien is dit juis die geheimsinnigheid wat die leser en boer se nuuskierigheid prikkel, want, soos die indoena aan die boer gesê het, "as jy hom soek, sal jy hom nooit kry nie. Maar as jy hom

nie soek nie, sal jy op hom afkom. En jy moet hom tog nie skiet nie: dit sal dan jare lank nie reën nie" (p. 12).

By die dag neem die boer se probleme met die Waterbobbejaan toe en dryf dit hom tot op die rand van wanhoop. Van 'n vriend moet hy selfs hoor dat hy net ontsteld is omdat hy 'n bywoner op die plaas van die oorspronklike eienaar, die Waterbobbejaan, is!

Maar is dit werklik die Waterbobbejaan wat vir al die moleste op die plaas verantwoordelik is? Is hy nie dalk 'n soort beskermengel nie?

Onderwyl die Waterbobbejaan 'n ruk weg was, nadat Sakematlakobata hom in die lemoenboord met 'n sweep bygekom het, tree algemene verval op die plaas in. Bantoes begin steel en plunder, terwyl roofdiere, bobbejane, meerkatte, muishonde, ens., die wêreld feitlik oorneem. So erg word

dit dat Waterbobbejaan se afwesigheid as 'n leemte aangevoel word.

Was die boer nie dalk reg toe hy, ylende na 'n malaria-aanval, voortdurend 'n vriendskaplike "gesprek" met die Waterbobbejaan gevoer het nie? Of is dit die Waterbobbejaan wat feitlik elke nag 'n skaap uit die kraal steel, wat die gruwelike dood van Trappies veroorsaak, vir wie die boer en sy gesin een aand moes vlug in 'n kar waarvan een wiel aan die ingee was? Of is daar dalk 'n ander dier op die plaas wat al sy misdade op Waterbobbejaan se rekening geplaas kry? Want waarop maak Waterbobbejaan anders so moeisam jag? Van een spannende gebeurtenis na die ander word die leser nader aan die antwoord gebring.

In die werk speel die Waterbobbejaan 'n aktiewe rol — nie net deur wat 'n mens van hom hoor nie, maar oor deur wat hy self beleef, aangesien die vertelhoek van die roman dikwels na hom verskuif en 'n mens dan die gebeure deur sy oë sien en sy gedagtelewe leer ken.

Aanvanklik het hierdie vertelhoek my gehinder, aangesien dit afbreuk kan doen aan die misterie van die Waterbobbejaan. Dit kan ook die geloofwaardigheid van die vertelling vrydel, omdat niemand in werklikheid tog die gedagtelewe van die Waterbobbejaan kan ken nie. Maar 'n mens moet onthou dat dit nie 'n feitegeskiedenis is nie, maar 'n roman wat sy eie werklikheid en waarheid moet verower. Kry hierdie vertelhoek dus geloofwaardigheid binne die boekwerklikheid, is dit geslaag. En dit is wat hier gebeur. Boonop dien dit as perspektiefverbreiding en laat dit die Waterbobbejaan 'n lewendige werklikheid word.

Tog word hierdie vertellersrol soms te ver gevoer. En dink aan die toneel waar die Waterbobbejaan sy grot netjies maak. Hy dink dan terug: "Hy was eenkeer in 'n leë naturellehut. Die inwoners het die vorige dag weggetrek. Waterbobbejaan wil nie hê sy grot moet so van die as lyk nie" (p. 113).

In hierdie roman vind ons basies twee kragte wat botsend teenoor mekaar staan. Aan die een kant is daar die vurige boer, die baanbreker en landskoonmaker, dus die beskawing, met die vrees, wat telkens ter sprake kom, dat die "bos" (natuur) weer kan oorneem. Aan die ander kant

het ons die natuur met sy roofdiere en sy onkruid, wat vernietigend op die beskawing inwerk wanneer dit die kans gegun word.

Tussen hierdie twee kragte staan die Waterbobbejaan, half-mens, half-dier — mens in sy rudimentêre vorm en dier in sy hoogste vorm. Hy is tussen die beskawing en die natuur, "tussen die bos en die mens, in die skemering tussen die lamp en die donker hoeke" (p. 42). Nie by een van die twee hoort hy tuis nie, maar tog is hy inherent deel van albei. Word hy weggeneem, word die balans tussen die twee kragte versteur, wat lei tot die ondergang van een van hulle. Keer hy terug, word die balans herstel.

Die boer en die Waterbobbejaan se wêreld kruis op een kardinale punt: die beskerming en die beveiliging van hulle woonplek — en by albei is dit dieselfde plaas. Op hierdie punt vind hulle botsing plaas, maar dis ook hier waar hulle nader aanmekaar beweeg en mekaar (eintlik onbewus) te hulp kom. Hieruit ontspruit en ontknoop die verhaal.

Die belangrike rol wat die boer se jong seuns speel en die spannende situasies waarin hulle betrokke raak, verseker die boek se geslaagdheid as jeugverhaal.

Tog is daar ook fynere uitbeeldings, wat heel waarskynlik die jeugdige leser verby sal gaan, maar die boek vir die volwassene ook genotvol sal maak. Ek dink aan die toneel waar die seuns met klei-osse en waens van skape se onderkake, Voortrekker speel. Elkeen lug sy besware teen die Engelse bewind aan die Kaap en motiveer so die "trek na vryheid". Nadat hulle 'n ruk saam getrek het, kry hulle stry oor die uiteindelijke bestemming. Piet wys hulle daarop dat hulle hom as leier gekies het en dus moet maak soos hy sê.

"Wie is jy miskien? Ons is nou vry en ons kan maak soos ons wil," sê Willem. "Ek trek waarheen ek wil."

Die gevolg is: "Die drie trekke verdeel en elkeen het voor sonder sy eie republiek gestig; so ver van mekaar af dat hulle mekaar se skoorstene nie kon sien rook nie" (p. 34).

Waterbobbejaan is 'n boek waaraan 'n mens lekker lees, hoewel uitdrukkings soos: "hy het sy bes probeer" (p. 33, ens.), "gewig verloor" (p. 95), "kyk vir vreemde spore" (in die sin van soek, p. 57), "tien ure" (o.a. p. 51), ens., hinder.

Die boek kan beskou word as 'n belangrike bydrae tot die Afrikaanse jeuglektuur (waarvoor dit reeds besondere erkenning gekry het) en folklore. Dit is 'n boeiende werk, maar tog geen grootse werk nie.

Die karakters bly staties. Die grootste ontwikkeling in die boek is ten opsigte van die vermeerdering van die leser se kennis oor die Waterbobbejaan. Hy kan op die ou end gesien word as die mag wat die balans handhaaf tussen natuur en kultuur, maar dit is geen grootse vergestaltung soos bv. 'n *Raka* nie.

'n Mens moet egter duidelik in gedagte hou dat dit ook nie die opset van die boek is om so iets tot stand te bring nie. Dit gaan hier om die ontmaskering van die aard van 'n vreemde en legendariese wese, wat 'n boeiende roman oplewer en een wat verheve lê bo die gemiddelde leesstof.

(Herman Engelbrecht, *Klasgids*, Augustus 1969)

□ Soos ons land en ons lewe al hoe meer 'n verstedelike aansyn kry, openbaar ons Afrikaners, nes ouer volke, ook 'n groter waardering en liefde vir die verdwynende landelike dinge, onder meer ons eie folklore, en dan ook wel as boustof vir literatuur. Om sulke verhale, liedjies, ens., wat dikwels aan die legendariese en fantastiese raak, literêr te ontgin, is natuurlik reeds sporadies aan te wys in ons vroeë letterkunde, maar dit is veral woordkunstenaars soos Boerneef, Van Wyk Louw en C.G.S. de Villiers wat hierdie ryk goudaar van volksoorlewering raakgeboor het. Hierdie soort kuns sal dan ook myns insiens in die toekoms 'n steeds groter plek in ons kultuurlewe inneem.

'n Mooi resente voorbeeld van die literêre benutting van 'n stuk folklore uit eie bodem is Ben Venter se *Waterbobbejaan*, 'n besonder kunstige en keurige publikasie, wat blyk dat die uitgewer

deur die uiterlike voorkoms van die boek reg wou laat geskied aan die aard en gehalte van die inhoud. As ondertitel het die roman "'n Legende uit die bosveld van Marico", en in die Voorwoord vertel die skrywer een en ander oor die agtergrond van die verhaal — "'n storie wat van ver af kom, 'n storie wat ek winteraande voor die es in Lichtenburg gehoor het as die uitgespitte turf van die vlei rooi gegloei het".

Liefdevolle herinnering van 'n verbygegane geslag van landskoonmakers met hulle swaarkry, vreugde, avontuur en humor — dit het die skepende verbeelding van hierdie begaafde skrywer gestalte laat aanneem in beslis een van die heel gaafste verhale van hierdie aard wat ons het. Venter skryf 'n skoon prosa, eenvoudig en suggestief; hy skep 'n verhaalwerklikheid waarin oortuigende mensbeelding, dramatiese gebeure maar ook die kostelike ontspannende humor in 'n netjies gestruktureerde geheel voorkom. Miskien die heel belangrikste verdienste van hierdie woordkunstige vormgewing van die legende is die feit dat die skrywer die geheim van Waterbobbejaan nooit probeer verklaar nie; hoe 'n werklikheid hierdie goedige maar ook kwajongagtige en selfs gevreesde wese, met sy buitengewone krag en geslpenheid, ook al word in sy besondere verhouding tot sy "bywoners" (die eenaar van die plaas en sy gesin), word die waas van geheimsinnigheid wat hom omring, steeds behou.

Konkrete beelding, werklikheidsuggestie, maar basies en wesenlik legende — hierin lê die bekoring en boeiendheid van Ben Venter se rekonstruksie van die Waterbobbejaanoorlewering. Dis pretensielose woordkuns hierdie van 'n fyn tekstuur en met 'n wye trefkrag. Verhalende leesstof van dié soort is 'n welkome verryking van ons karakteristieke letterkunde; daarby ideale studiemateriaal in ons skole.

(P.D. van der Walt, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Junie 1969)

3.17 Kielblock, Karl (23 Oktober 1907 –)

Karl Kielblock is 'n Karoo-seun. Hy is op 23 Oktober 1907 op Beaufort-Wes gebore. Daar het hy ook grootgeword. As seun het hy dikwels in die droë rivierlope op sy maag gelê en water uit 'n gora gedrink. In veral sanderige streke lyk dit dikwels of 'n rivier droog is omdat die rivier nie vloei soos ons dit verwag nie. In baie gevalle vloei die water onder die sandoppervlakte. Deur net 'n gat in die sand te krap vloei die water daarin. 'n Riet kan ook in die sand gedruk word en water kan deur die riet gesuig word. Hier het Karl Kielblock skoolgegaan. Sy skoolloopbaan het hy aan die "Boys High" voltooi. Daarna is hy na die Boland waar hy aan die Opleidingskollege Paarl hom as onderwyser gaan bekwaam het.

Aan die einde van 1927 voltooi hy sy studies. Vanaf die begin van 1928 begin hy skoolhou aan die Laerskool Hendrik Louw in die Strand. Met slegs 'n onderbreking van ses maande toe hy gemoeid was met die stigting van die Laerskool Lochnerhof, hou hy tydens sy hele onderwysloopbaan skool by dieselfde skool. Aan die einde van 1967 tree hy met pensioen uit die onderwys. Na sy aftrede het hy in die Strand bly woon en hom voltyds aan sy skryfwerk gewy.

Karl Kielblock is met mej. Vera Abel van Hopefield getroud. Uit hierdie huwelik is twee kinders, 'n seun en 'n dogter, gebore.

Vanaf sy kinderjare was Karl Kielblock lief om te lees. In sy ouerhuis was dan ook baie boeke wat sy belangstelling voortdurend geprikkel het. As seun het hy tot drie boeke per dag ge lees. Dit is dan ook nie verbasend dat hy gou die begeerte begin koester het om self te skryf nie. Latere jare nadat verskeie gedigte en kortverhale van hom gepubliseer is, het hy met Mikro kennis gemaak wat ook 'n onderwyser, en wel in Kulsrivier, was. Dit was dan ook deur die aanmoediging van hierdie kollega van hom dat sy eerste boek, *Die skat van Java*, in 1936 verskyn. Die belangstelling, aanmoediging, kritiek en vriendskap van Mikro is altyd deur hom hoog op prys gestel.

Karl Kielblock was die eerste skrywer wat hom doelbewus toegespits het op die skryf van ligte, maar gesonde nasionaal-gerigte lektuur in Afrikaans. Hy is 'n besonder vrugbare skrywer en daar het 'n groot aantal avontuurverhale, romantiese en geskiedkundige werke van hom verskyn. Hy het sy stof uit ons nasionale romantiek van die Hollandse periode aan die Kaap geput. Sy boeke is by sowel jonk as oud gewild. Van sy boeke soos onder andere *Die vreemdeling* en *Jasper le Feuvre*, word nog gereeld herdruk.

Op 18 September 1970 is hy in Kaapstad deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur vereer op grond van sy avontuurverhaal, *Rebel*, wat die vorige jaar by Nasionale Boekhandel verskyn het.

(Fotograaf: Edrich, Stellenbosch)

Trots op hul Karoo-seun wat met sy skrywerstalent soveel bekendheid verwerf het, wou die Kultuurraad van Beaufort-Wes hom so graag op sy sewentigste verjaardag gehuldig het. Karl Kielblock het egter nie sy weg oopgesien om die geleentheid by te woon nie. Wat 'n mooi geleentheid wat onbenut verby gegaan het.

Die volgende boeke het onder andere uit sy pen verskyn:

- Die skat van Java.* Bloemfontein: Nasionale Pers, 1936.
Die vreemdeling. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1938.
Jasper le Feuure. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1942.
Moord op Eendevlei. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1943.
Die avontuur van die goewerneur se dogter. Johannesburg: Publicite, 1944.
Die avonture van kapt. Elias Sonnenschein. Johannesburg: Publicite, 1944.
Moord in Arkadia. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1944.
Soos water op die grond. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1944.
Guillam Woudberg. Bloemfontein: Nasionale Pers, 1945.
Moord op Kroonbaai. Johannesburg: APB, 1945.
Adriaan Deneys. Kaapstad: Nasionale Pers, 1947.
Moord op Alles Verloren. Kaapstad: Nasionale Pers, 1948.
Moord op Geitjieskop. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1950.
Die swaard verteer. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1950.
Ek, die moordenaar. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1951.
Nooi uit die vreemde. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1955.
Die wraak van Jasper le Feuure. Kaapstad: Via Afrika, 1958.
Die skaam man. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1959.
Rivier van drome. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1960.
Sonia Clercq. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1960.
Mooier as die blomme. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1961.
Die vete. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1962.
Omrus op Rusdal. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1963.
Lafras Cuyper — kanonnier. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
Moord op Eendevlei. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
Onder die stil waters. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
Die verlore skat. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1964.
Guillam Woudberg keer terug. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1965.
Luitenant Lafras Cuyper. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1965.
Skuil in die skaduwees. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1965.
Vaandrig Freyn. Johannesburg: Voortrekkerpers, 1966.

- Die lafaard.* Johannesburg: Voortrekkerpers, 1968.
- Lafras Cuyper en die Hirondele.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1968.
- Rebel.* Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1969.
- Die skaam man.* Kaapstad: Nasou, 1969.
- Die raaisel in die spieël.* Kaapstad: Tafelberg, 1970.
- Lodewyk Alleman se soektog.* Kaapstad: Tafelberg, 1971.
- Weerlig slaan twee maal.* Kaapstad: Tafelberg, 1972.
- Lafras Cuyper in die Britse lokval.* Kaapstad: Tafelberg, 1973.
- Die helder stad.* Kaapstad: Tafelberg, 1974.
- Lafras Cuyper in Frankryk.* Kaapstad: Tafelberg, 1975.
- Lafras Cuyper in Venesië.* Kaapstad: Tafelberg, 1977.
- Verhale uit Herodotos.* Kaapstad: Tafelberg, 1977.
- Lafras Cuyper en die gravin.* Kaapstad: Tafelberg, 1979.
- Daar het 'n ster verskyn.* Kaapstad: Human & Rousseau, 1984.

Bronne geraadpleeg

1. Karl Kielblock weier Beaufort se huldiging. *Die Courier*, 28 Oktober 1977.
2. Lategan, F.V. Scheepers-prys vir Jeuglektuur 1970. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1970, p. 76.
3. Nienaber, P.J. *Hier is ons skrywers.* Johannesburg: APB, 1950.
4. *Ons skrywers.* Johannesburg: Nasionale Boekhandel, 1955.

□ *Hier's interessante geskiedenis*

Karl Kielblock verbreek 'n lang stilswye om ons in *Rebel* 'n oorlogverhaal so uit die boonste rake te gee. Vaardig en onderhoudend soos altyd, beskryf hy in die boek die stryd van jong Kaapse rebelle teen die Britse magte in 1901. Omdat min romans oor die oorlog die inval van genl. Hertzog en later van genl. Smuts in Noordwestelike Kaapland as agtergrond gebruik, breek die skrywer hier vir ons betreklik onbekende grond.

Die gegewens in die verhaal is tot groot mate op werklike gebeurtenisse, veral in die loopbaan van genl. Manie Maritz, gegrond ofskoon die hoof-

figuur die jong Gustav Lubeck, wat van sy ouerhuis af wegloop om by die rebelle aan te sluit, denkbeeldig is.

Hierdie vermenging van fantasie en die geskiedenis is goed geslaagd en ons kry veral 'n oortuigende beeld van die destydse kommandant Maritz en van die bewondering wat hy van sy jong burgers geniet het.

Die beskrywing van die gevoel op die Kaaplandse dorpe tussen die mense wat getrou aan die koningin en haar verteenwoordigers bly, en dié wat weer die Republiek in hul strewe om vryheid en reg gesteun het, is veral goed. Die tweespalk en verdriet wat hierdie verdeelde loyaliteit tussen

vriende en familie veroorsaak, verleen 'n tragiese ondertoon aan 'n verhaal van avontuur en moed.

Die liefdesverhaal van Gustav en sy verhouding met die twee susters wie se jong broer eers saam met hom rebelleer en later by die vyand aansluit en swaar gewond word, is goed gehanteer en is verantwoordelik vir die tikseltye romanse waarvan leseresse hou.

Vir die man is daar meer as genoeg avontuur en waaghalsige ondernemings wat met al Kielblock se gewone durf beskryf word. Die boek gaan beslis bydra om die belangstelling by ons jeug vir die geskiedenis van die Driejarige Oorlog en veral die veldtogte in Kaapland te verskerp.

(Louise Behrens, *Die Vaderland*,
6 Februarie 1970)

□ Gegewens uit die Kaapse Rebellestryd in die Noordweste in 1902 vorm die raamwerk vir 'n roman deur die ou bekende Karl Kielblock. In *Rebel* vertel hy die verhaal van Gustaf Lubeck, seun van 'n gesete boer in die Noordweste wat by 'n kommando aansluit. Onder aanvoering van kmdt. en later genl. Manie Maritz veg hulle die oorlog deur.

'n Vlot trant word gehandhaaf en allerlei episodes ingevleg om die verloop van 'n tipiese kommando-operasie te illustreer.

Die kommandolewe word ewenwel nie in diepte verken nie, maar outentisiteit word verleen aan die omgewing. Op knap wyse — d.w.s. onopvallend — het Kielblock die spanning in die Kolonie ten opsigte van die oorlog in die algemeen en die posisie van die rebelle in die besonder ingewerk deur Gustaf Lubeck in aanraking te bring met alle tipes.

Hy is oorspronklik verlief op 'n mooi nooi, Lenore Duist, wie se ouers lojale Kolonianers is. Haar

suster, Delia, hoewel gehoorsaam aan haar ouers, is hom en die rebelle baie goedgesind. Die broer, Jantjie, gaan oorspronklik saam met hom op kommando, maar word gewond en keer terug. Dan sluit hy by die Engelse aan. 'n Ander kêrel, Lothar, is 'n boelie met 'n klein hartjie en saam met sy vader 'n soort oorlogsuitbouter. Delia lei hom in 'n lokval en hy moet ook by die Engelse aansluit.

In die loop van die stryd ontmoet Gustaf beide Jantjie en Lothar in verskeie situasies. Die verhaal, soos te verwagte, eindig met Delia in Gustaf se arms.

(Anoniem, *Die Nataller*,
19 Desember 1969)

3.18 Van Reenen, Rykie van der Byl (31 Desember 1923–)

Rykie van der Byl van Reenen is op 31 Desember 1923 in Darling gebore waar haar ouers in die distrik geboer het. Haar laerskoolonderwys ontvang sy in Darling. Haar hoërskooljare bring sy in Malmesbury deur waar sy matrikuleer.

Hierna gaan sy na die Universiteit van Stellenbosch vir haar universiteitsopleiding. Aan die einde van 1946 voltooi sy haar studies. Reeds gedurende haar universiteitsjare tree sy op as sosiale korrespondent vir *Die Burger*. Dit volg dus bykans as vanselfsprekend dat sy aan die begin van 1947 voltyds lid word van die personeel van *Die Burger*.

Na 'n tyd onderbreek sy haar joernalistieke loopbaan by Nasionale Pers toe sy besluit het om op die familieplaas by Darling te gaan boer. In hierdie tyd kry sy die geleentheid om skool te hou. 'n Oud-onderwyser van haar op Malmesbury wou oorsee gaan en sy was die enigste plaasvervanger wat hulle kon kry. In die tyd gee sy onderrig in Afrikaans en Latyn. Na meer as vyf jaar op die plaas, besluit sy om self oorsee te gaan. Sy bring ongeveer twee jaar in die buiteland deur.

Met haar terugkeer na Suid-Afrika tree sy weer in diens van Nasionale Pers en wel by *Die Burger*. Sy kry die geleentheid om 'n verskeidenheid joernalistieke werk te doen. Tydens die Van Riebeeckfees in 1952 behartig sy 'n daaglikse rubriek oor al die aktiwiteite in verband daarmee. Later is sy verantwoordelik vir die ontstaan van *Die Klein Burger*. Dit word opgevolg met die rubriek "Van alle kante" in *Die Burger*. In 1965 word sy oorgeplaas na *Die Beeld*, 'n Sondagblad wat Nasionale Pers in daardie jaar in Johannesburg gestig het. Benewens haar werk as verslaggewer behartig sy vir dertien jaar lank ook die weeklikse rubriek "Op die Randakker" vir *Die Beeld* en later *Rapport*. 'n Keur uit hierdie rubriek, uitgesoek deur Tobie Boshoff, het in 1980 in boekvorm verskyn en het reeds in 1981 'n tweede druk belewe.

Op 2 Desember 1971 ontvang sy tydens 'n Stadsraadsonthaal in Johannesburg die Scheepers-prys vir Jeuglektuur vir haar eerste omvangryke publikasie *Heldin uit die vreemde*. Hierdie boek is die

Mej. Rykie van Reenen ontvang haar Scheepers-prys van regter V.G. Hiemstra, 1971

(Fotograaf: Geoff Paxton)

resultaat van deeglike navorsing in Suid-Afrika en die buiteland. In sy huldigingswoord het prof. Nienaber onder andere die volgende gesê:

Dink 'n mens aan Rykie van Reenen, dan dink jy direk aan 'n sprankelende skryfstyl. ... Wat dood was, wek sy tot lewe. Aan wat verby was, verleen sy duursaamheid. Die eintlike kragtoets in hierdie liefdevolle lewensbeskrywing is juis die volgehoue uitwan van derduisende gerwe geskiedenis. Daar is vragtevol aangery, uit verskillende oorde: binnelands én buitelands.

Sonder om enigsins afbreuk te doen aan *Heldin uit die vreemde*, is die terrein waarop Rykie van Reenen presteer het by uitstek die joernalistiek. Haar joernalistieke prestasies is dan ook deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns erken toe die Markus Viljoen-medalje vir joernalistieke prestasie op 23 Desember 1982 aan haar toegeken is.

Naas vertaalwerk en 'n inleiding tot 'n publikasie oor Jantjie Wissema, is die volgende boeke onder andere die vrug van Rykie van Reenen se arbeid:

Heldin uit die vreemde; die verhaal van Emily Hobhouse. Kaapstad: Tafelberg, 1970.

Op die Randakker; saamgestel uit die Randakker-rubrieke in *Die Beeld* en *Rapport* deur Tobie Boshoff. Kaapstad: Tafelberg, 1980.

Emily Hobhouse: Boer War letters, edited by Rykie van Reenen. Cape Town: Human & Rousseau, 1984.

Bronne geraadpleeg

1. Cillie, P.J. Markus Viljoenmedalje aan mej. Rykie van Reenen. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, *Jaarboek*, 1982, p.35, 48.
2. Hoë prys vir Van Reenen. *Die Burger*, 26 April 1982, p.3.
3. Nienaber, C.J.M. Scheepers-prys vir Jeuglektuur 1971 toegeken aan Rykie van Reenen; huldigingswoord. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, *Jaarboek*, 1971, p. 67.
4. Rykie van Reenen. *Fair Lady*, 3 September 1969, p. 74-75.

□ By die Vrouemonument in Bloemfontein, reg onder die sentrale groep van die Boervrou met haar kind wat pas oorlede is op haar skoot, is 'n blink granietsteen. Hierop is die volgende woorde gebeitel: "Hier rus Emily Hobhouse".

Wie was dié Emily Hobhouse van wie generaal Smuts skryf: "We buried her like a princess?" Wie was dié "Meisie van Engeland" aan wie die Afrikanervolk die groot eer betoon het deur haar by die volksheiligheid in Bloemfontein ter ruste te lê. Op haar kenmerkende en bekoorlike wyse en in die sprankelend-vloeiende geselstrant wat haar

enig maak onder ons vroue-joernaliste, vertel Rykie van Reenen hierdie verhaal van die predikantsdogter uit Cornwallis wat onsterflikheid onder die Afrikanervolk verwerf het. Die werk is boeiend en interessant geskryf en die onderwerp word met diepe piëteit gehanteer. 'n Mens staan dus nie verbaas daaroor dat hierdie werk 'n deurslaggewende rol gespeel het by die Akademie se toekenning van die Scheepers-prys aan Rykie van Reenen nie.

Veel is reeds geskryf oor die lewe en werk van Emily Hobhouse. 'n Mens dink hier aan die werke van Annette Terblanché, *Emily Hobhouse* (Jo-

hannesburg, 1948); aan R.A. Fry se boek *Emily Hobhouse, a memoir* (Londen, 1929); dr. J.D. Kriel se proefskrif oor *Emily Hobhouse en die naweë van die Anglo-Boere-oorlog* (Bloemfontein, 1956), asook korter sketse oor haar wat in verskeie werke oor Suid-Afrikaanse vrouefigure verskyn het. Emily Hobhouse het natuurlik self 'n werk nagelaat wat in Afrikaans vertaal is as *Die smarte van die oorlog en wie dit gely het* (Kaapstad, 1941). Dis duidelik dat Rykie van Reenen uit al hierdie werke moes geput het, maar dan het sy ook waardevolle argivale navorsing gedoen, onder andere die raadpleging van die *Hobhouse memoirs* in die President Steyn-versameling van die Vrystaatse Argiefbewaarplek waarsonder Emily se rol onder die Afrikaners onmiddellik ná die Anglo-Boereoorlog nie beskryf sou kon word nie. Anders as alle vorige skrywers bied Rykie van Reenen ons 'n aaneenlopende verhaal aan in boeiende verteltrant. Dis asof Emily, die Boervroue, president M.T. Steyn, generaal Hertzog en De Wet hier by ons is terwyl hulle praat.

Vir die Afrikanervolk was Emily Hobhouse "n engel van vertroosting ... ons voorspraak voor dié wêreld, die versorger van ons hongeregtes, die heler van ons wonde ..." (Dr. D.F. Malan). Dit was haar hand, "n klein hand, die hand van 'n vrou" wat in die woorde van generaal Smuts na ons uitgesteek is.

Na die dood van haar vader vir wie sy lank moes versorg en verpleeg, het Emily Hobhouse onder die Cornwalliese mynwerkers in die Wilde Weste van Amerika gaan werk. Hierdie ruwe elemente het haar spoedig gewaardeer "as 'n engel uit die hemel".

Later keer sy terug na Engeland, waar sy wel dra onder diegene tel wat die Boere steun in hul tragiese worstelstryd teen 'n wêreldmag. Berigte oor die ellendige toestand in die konsentrasiekampe laat haar besluit om, ten spyte van sterk teenkanting, persoonlik te kom ondersoek instel. Weliswaar word sy net toegelaat om die kampe besuide Bloemfontein te besoek. Haar verslae oor haar wedervaringe, haar briewe en haar toesprake het 'n groot bohaai veroorsaak.

Toe sy in Oktober 1901 weer in Tafelbaai aankom, word sy toegang geweier en hardhandig na Engeland teruggestuur. Maar weer keer sy terug,

HELDIN UIT DIE VREEMDE

*Die verhaal van Emily Hobhouse
deur Rykie van Reenen*

want daar is nog soveel wat sy moet doen om 'n verslane volk te help oprig.

Ons vergesel Emily op haar reise deur die verwoeste eertydse Boererepublieke, ons is saam met haar waar sy haar padkos deel met die verarmde aristokrate van die Afrikaanse veld, ons staan by waar sy die moeders en dogters met spin- en weefskole aanhelp.

Geen wonder dat sy as een van ons aanvaar is nie. Sy moes die Vrouemonument kom onthul, maar siekte het haar halfpad laat omdraai. Toe sy sterf, het die Afrikanerdom aangedring dat sy sou kom rus tussen hulle vir wie sy soveel opgeoffer het. Daarom dat haar asse in die Vrouemonument ingemessel is.

Hierdie boek behoeft geen aanbeveling. Dit hoort in die huis van elkeen wat homself Afrikaner noem. Dan betaal ons 'n ereskuil.

(A.P.J. van Rensburg, *Die Taalgenoot*,
September 1971)

□ Dit gebeur nie dikwels dat daar 'n boek verskyn waarvan ek sonder voorbehoud kan sê: Hier is nou 'n boek wat elke vrou in die land behoort te lees nie, maar nou hét daar so 'n boek verskyn. Dit is Rykie van Reenen se boek oor Emily Hobhouse: *Heldin uit die vreemde — Die verhaal van Emily Hobhouse* wat as nommer twee in die reeks *S.A. Galery* teen die end van verlede jaar deur Tafelberg-Uitgewers uitgegee is.

Waarom sê ek dat elke vrou in die land hierdie boek behoort te lees? Ek sê dit om drie redes: Eerstens omdat die boek 'n merkwaardige verhaal en — let wel — 'n ware verhaal uit ons land se geskiedenis bied wat op 'n besondere manier tot elke vrou móét spreek; tweedens omdat die boek 'n histories-juiste beeld gee van 'n brok geskiedenis wat veral die vrou geraak het; derdens omdat die boek 'n onbetwisbare trefkrag het juis vir die vrou van dié tyd wat gekenmerk word deur 'n wêreldwye verskuiwing van waardes en 'n geringskatting van individuele optrede in die lotgevalle van mense.

In elf hoofstukke word daar in hierdie boek die verhaal van Emily Hobhouse vertel, die verhaal van die Engelse vrou wat tydens die Anglo-Boereoorlog deur haar onverskrokke optrede die Britse volk se gewete oor die lyding van die vroue en kinders in die Britse konsentrasiekampe wakker geskud het.

Oppervlakkig beskou, is dit 'n beskeie aanbieding wat geen volledige biografie, diep-delwende vertolking van persoonlikheid of ontleding van motiewe wil wees nie, maar in werklikheid is dit 'n uitmuntende monografie, histories verantwoord en so boeiend geskryf dat 'n mens die boek net nie kan neersit as jy eers begin lees het nie.

Rykie van Reenen begin die verhaal met 'n aangrypende beskrywing van Emily Hobhouse se herbegrafnis uit die Tweekoringkerk van Bloemfontein gevolg deur die indrukwekkende optog na die Vrouemonument waar die vierkantige kisse in 'n opening in die gedenksuil weggeleë is. Uit die woorde wat ds. J.D. Kestell dié oggend in sy begrafnisrede oor Emily Hobhouse gesê het en uit die toesprake wat daar by die Vrouemonument gehou is deur dr. D.F. Malan, generaal Kemp, dr. N.J. van der Merwe en generaal Smuts, kry 'n mens heel aan die begin van die boek 'n indruk van die

groot betekenis wat die Engelse vrou vir die Boerevolk van Suid-Afrika gehad het.

"Emily Hobhouse was een van ons in die diepste en volste sin van die woord", sê dr. D.F. Malan, op daardie tydstip minister van buitelandse sake. "Daarom kan sy wees soos niemand anders nie, 'n mag tot versoening, 'n skakel van verbinding, 'n hoeksteen in die gebou van 'n groot en verenigde Suid-Afrikaanse nasie." Generaal Kemp, die Unie se minister van landbou, roep die tonele van verwoesting op wat hy self beleef het, met vroue en kinders herbergloos uitgedryf op die vlakke. Maar aan die ander kant onthou hy Emily Hobhouse en "as Suid-Afrika nie dankbaar is vir 'n vrou soos Emily Hobhouse nie, dan is Suid-Afrika werklik nie werd om 'n groot volk te word nie," sê hy.

Dr. N.J. van der Merwe, president Steyn se skoonseun, praat as 'n seun wat self in die konsentrasiekampe was. "As herinnering aan daardie dae 'n wrok teen Engeland in my hart laat opkom, dan is daar een naam wat dit weer laat sak: Emily Hobhouse," sê hy.

Generaal Smuts, jarelange vriend van Emily Hobhouse, beklemtoon in sy toespraak die mag en verreikende invloed van die vrou op die verloop van wêreldgebeure. "Die lewe van Emily Hobhouse is 'n treffende getuigenis van hierdie mag," sê hy. "Ons het alleen gestaan in die wêreld, verstote tussen die volkere, die kleinste nasie teenoor die magtigste ryk op aarde. En toe is 'n klein hand, die hand van 'n vrou, na ons uitgesteek. In daardie donkerste uur, toe dit gelyk het of ons nasie gedoem was tot uitwissing, het sy soos 'n engel verskyn, soos 'n gesant uit die hemel — en die vreemdste was dat sy 'n Engelse vrou was." Aan die slot van hierdie treffende beskrywing stel die skryfster die vraag: "Dié Emily Hobhouse, wie was sy?" En dan begin sy vertel wie Emily Hobhouse was, hoe sy grootgeword het as predikantdogter in Cornwallis, hoe dit gebeur het dat sy as jong vrou in Londen bewus geword het van die Anglo-Boereoorlog, skerp in opstand gekom het teen Brittanje se optrede en later besluit het om self na Suid-Afrika te kom om die toestande hier te ondersoek. Dramaties ontvou die verhaal van Emily Hobhouse se besoeke aan die konsentrasiekampe, haar reaksies op wat sy daar beleef het en haar

praktiese planne om onmiddellik hulp aan te bied. Met toenemende verwondering lees 'n mens hoe sy na Engeland teruggegaan het om geld en goedere in te samel, hoe sy in 1901 weer na Suid-Afrika kom, maar nie toegelaat word om aan land te gaan nie, hoe sy tog volhou met haar verbete voorneme om die Boeremense te help en na die oorlog terugkeer om die verarmde Boerevroue te leer spin en weef. Die verhaal bereik sy hoogtepunt wanneer sy deur president Steyn gevra word om op 16 Desember 1913 die Vrouemonument in Bloemfontein te onthul. Sy neem die uitnodiging aan, maar haar gesondheid is teen hierdie tyd so swak dat sy by Beaufort-Wes moet omdraai. Haar ontroerende rede word deur haar vriend Charlie Fichardt aan die skare by die Vrouemonument voorgelees:

Jul afgestorwenes se dapper eenvoud spreek tot die vroue van die wêreld en is van nou af ingeweef in die weg van elke vrou se lewe ...

Tot die vroue veral, sal hierdie monument spreek: jul land vra jul lewe en jul kragte nou in 'n ander rigting. Ingewikkelde vraagstukke verrys ... wat ernstige gevolge inhou vir die welvaart van jul seuns en dogters. Dit is julle taak om hierdie probleme in jul huise deur te dink, julle taak om 'n reinigende invloed uit te oefen op die politiek, julle taak om leiding te gee in die staat ...

My vriende, dwarsdeur die wêreld kom die dag van die vrou nader, haar eeu breek aan.

Só goed vertel Rykie van Reenen dié wonderbaarlike verhaal dat die mens Emily Hobhouse vir die leser werklik leef teen die agtergrond van die dramatiese en dikwels vreeslike verloop van die geskiedkundige gebeure.

Onvergeetlik is die beeld wat sy van die oorlogse verwoesting soos deur Emily Hobhouse gesien, in haar verhaal gee.

Dit is naby Lindley dat hulle op 'n oggend 'n meisietjie in 'n blou sisrokkie op 'n brandmaer ou perd teenkom, op pad dorp toe agter haar vader aan, wat vooruit stap om werk te gaan soek. Hulle hou by haar stil om pad te vra, en gesels 'n paar woorde:

'Hoe gaan dit met julle?'

'Dit gaan goed, antie.'

'Het julle dan kos?'

'Nee, antie, ons het nie kos nie.'

'Jy bedoel seker: Julle het nie vleiskos nie?'

'Nee, antie, ons het nie vleis nie.'

'Maar darem aartappels of groente?'

'Nee, antie, ons het nie groente nie.'

'Tog darem seker brood.'

'Nee, antie, ons het nie brood nie.'

'Wat! niks brood of meel nie! Wat eet julle dan?'

'Mielies, antie.'

'Het julle darem genoeg dáárvan?'

Die kind se oë word klam, 'Dis amper op, antie,' fluister sy. Emily gee haar die halwe broodjie wat sy by haar het. Vir die eerste keer kom so 'n amper-glimlaggie oor die maer gesiggetjie. 'Ma sal baie bly wees,' sê sy, ruk die ou perd se leisels op en ry op 'n haastige skommeldraffie terug huis toe.

Meer as een keer verlustig die skryfster haar ook in die humor wat daar onuitwisbaar selfs in die teenspoedigste omstandighede kan skuil.

Sy beskryf die modelkamp by Norvalspont:

Mense mag bedags kom en gaan; hulle gaan selfs pickniek maak langs die rivier. 'n Groentetuin is aangelê, en, deels om die mans besig te hou, het die kamp-kommandant hulle laat tennisbane maak vir die ontspanning van die kampmense.

Daar was drie tennisourte, sê mev. Jacoba Christina von Moltke, gebore Boshoff, meer as 'n halfeeu later (sy was saam met haar suster en broertjie, die latere professor S.P.E. Boshoff in die kamp.) Daar was die blanko-court nou vir die

effens hoëres, daar was die hospitaalcourt en dan nog 'n derde court so vir die mixture class — want u moet verstaan, sê sy, daar was in so 'n kamp allerhande klaste mense.

Baie mooi is ook Rykie van Reenen se beskrywing van Emily Hobhouse se noodoproep om meer kle-
re wat sy aan haar komitee in Engeland rig.

"En terloops," laat weet Emily Hobhouse aan die Distress-Fund-komitee tuis, "die bloeses wat julle aanstuur as bedoel vir volwassenes, pas net meisies so van twaalf, dertien — dis gans te klein vir 'the well-developed Boer maiden, who is really a fine creature. Could an out, out, out woman's size be procured'."

Ek het gemeen dat ek redelik goed vertrou is met die Suid-Afrikaanse geskiedenis, maar na die lees van die boek moet ek beken dat ek baie dinge nooit geweet het nie. Ek het byvoorbeeld nie geweet nie dat daar in die tyd van die Anglo-Boereoorlog ook vir nie-Blankes konsentrasiekampe was.

Rykie van Reenen vertel dat Emily Hobhouse herhaaldelik ander vrou-verenigings, ander liggamme, soos Bloemfontein se *Loyal Ladies* smeek om terwyl sy dit hoegenaamd nie ook nog kan bybring nie, ondersoek in te stel na die verskriklike nood dáár.

Ek het nie geweet dat bekende Suid-Afrikaanse politici vir hulle pakke klere laat maak het van Emily Hobhouse-hulle se geweefde stowwe nie. Baie mooi was dit vir my om te lees:

'Genade, mev. Poultney, maar ek ly vir my land' swets die Johannesburgse prokureur Harry Hofmeyr in sy pak. Generaal Smuts sê hy voel 'soos 'n volstruiswyfie' in syne. Maar selfs die redakteur van die *Cape Times* in Kaapstad loop trots in 'n pak van tuisgeweef.

Ek het ook nie geweet dat Emily Hobhouse die beeldhouer Anton van Wouw raad gegee het met die ontwerp van die beeldegroep vir die Vrouemonument nie, dat sy die jong kunstenaar Hugo Naudé persoonlik geken en aangemoedig het nie en dat sy president Paul Kruger in sy ballingskap ná die oorlog in die buiteland opgesoek het en voor sy dood nog 'n spesiale brief van groot waardering van hom ontvang het nie.

Terwyl ek dié boek oor Emily Hobhouse gelees het, het die gedagte by my opgekom: wat sou die oordeel van historici buite Suid-Afrika vandag oor dié Engelse vrou wees? Ek het Winston Churchill se *History of the English-speaking peoples* geraadpleeg. In sy hoofstuk *The South African War* erken hy sonder voorbehoud dat Emily Hobhouse die verskriklike feite oor die konsentrasiekampe blootgelê het, dat Chamberlain daarna die kampe onder burgelike beheer geplaas het en dat die toestande gevolglik verbeter het. In die *History of the Twentieth Century* onder redaksie van A.J.P. Taylor wat verlede jaar verskyn het, sê die historikus G.H. le May prontuit dat die feite oor die skandalige toestande in die konsentrasiekampe deur Emily Hobhouse se toedoen aan die lig gekom het en dat die onthulling ongetwyfeld bygedra het tot die ongunstige wêreldmening oor Brittanje se rol in die Anglo-Boereoorlog. Die verloop van die geskiedenis word altyd weer opnuut vertolk en herwaardeer.

Hoe die geskiedenis van die Anglo-Boereoorlog ook al in die toekoms benader gaan word, glo ek nie dat die lewe en strewe van dié Engelse vrou wat die Boerevolk in hul donkerste uur bygestaan het, ooit anders gesien kan word as wat Rykie van Reenen dit in haar boek *Heldin uit die vreemde* sien nie.

(Audrey Blignault, SAUK, Afrikaanse Diens, *Vrouerubriek*, 29 Januarie 1971)

3.19 Rothmann, Anna Wilhelmina (11 Julie 1904–)

Mej. Anna Rothmann is op 11 Julie 1904 in Grahamstad gebore. Sy is die jongste van twee kinders van die baie bekende skryfster Miemie Rothmann en mnr. H.C.G. Oakshott. Nadat haar ouers in 1911 geskei is, het haar moeder weer haar nooiensvan vir haar en haar twee kinders, Jacobus en Anna, teruggeneem. In dié tyd keer hulle na Swellendam waar haar moeder grootgeword het, terug. Hier hou haar moeder skool tot 1917 terwyl sy en haar broer ook daar skoolgaan. Wanneer M.E.R. aan die begin van 1918 na Transvaal verhuis om tydelik by haar broer in te woon, bly Anna op Worcester agter. Sy bring 'n deel van haar hoërskooljare daar deur terwyl sy in die koshuis woon. Later volg sy haar moeder na die noorde waar sy aan die einde van 1921 aan die Pretoria High School for Girls matriculeer.

Aan die begin van 1922 is Anna na die Universiteit van Stellenbosch waar sy 'n BSc-graad met dierkunde en plantkunde as haar hoofvakke voltooi. Daarna bekwaam sy haar as onderwyseres met die voltooiing van die Senior Onderwysdiploma.

Anna Rothmann begin haar onderwysloopbaan in 1926 aan die Paarlse Opleidingskollege waar sy as 22-jarige dosent voor 'n klas aspirant-onderwysers staan. Saam met haar op die personeel is die bekende natuurkundige, dr. S.H. Skaife, wat ook haar departementshoof was. In 1931 keer Anna terug na die Universiteit van Stellenbosch vir 'n MSc-graad in insektekunde wat sy met onderskeiding verwerf het. In hierdie tyd doen sy ook die treffende swart illustrasies in haar moeder se boekie *Karlien en Kandas*.

In 1935 breek 'n nuwe tydvak in die lewe van Anna Rothmann aan. Sy word aangestel as hoof van die museum-skooledienste van die Albanie-museum in Grahamstad. Hierdie diens het glaskaste met voorbeelde van voëls, diere, insekte en so meer, onder die skole van Oos-Kaapland gesirkuleer. Sy het die kaste opgestel en by elkeen 'n stel notas vir die gebruik van die onderwyser gemaak. Toe sy na twintig jaar, aan die einde van 1954, uit die diens tree, het sy afskrifte van die meeste van die notas saamgeneem. Hulle sou later 'n belangrike bron vir die skryf van haar boeke wees.

In 1938 het haar moeder, M.E.R., 'n reisbeurs van die Carnegie-korporasie van New York ontvang. Aangesien ma en dogter soos twee vriendinne was, is hulle met die gedeelde beurs oorsee. Terwyl M.E.R. maatskaplike werk in Kentucky in die VSA bestudeer het, het Anna die Amerikaanse museums en veral die wonderlike skoolediens van die Field-museum in Chicago, gaan besigtig. Op die terugreis deur Europa het hulle twee weke in Venisië vertoef. In dié tyd het Anna 'n reeks artikels vir *Die Jongspan* geskryf. Hierdie artikels is later in 'n bundel, *Venisië, die stad in die see*, uitgegee. Daarbenewens het sy ook 'n boekie, *Museum school services in South Africa and in the USA*, geskryf.

(Fotograaf: John Warner, Robertson)

In 1948 het mej. Rothmann 'n belangrike besluit geneem. Sy het in daardie stadium aanvaar dat sy nie sou trou en geen eie kind sou hê nie. En tog wou sy graag 'n kind hê. So het dit gekom dat sy besluit het om 'n kind aan te neem, 'n baba van 'n paar weke oud. Wat kon haar naam anders wees as Miemie Rothmann. Later verklaar Anna dat sy weet dit was die beste ding wat sy in haar hele lewe gedoen het.

Anna Rothmann se uittrede uit die diens van die Albanie-museum is verhaas deur die sorg wat haar bejaarde moeder te Swellendam nodig gehad het. Vir die volgende bykans een-en-twintig jaar het sy haar moeder tot die einde van haar lewe in 1975 versorg.

Terug op Swellendam kon Anna nie tuis by "Kom nader" stilsit nie. Dadelik het sy by die historiese museum, die Drostyd van Swellendam, begin werk. Aan die begin van 1976 het sy die tuig neergelê. In hierdie jare het sy saam met haar moeder 'n mooi brosjure oor die Drostyd opgestel, getiteld: *Die Drostyd op Swellendam*. Daarbenewens was sy die sekretaresse van die Musiekkklub, lid van die skoolraad en van die biblioteekkomitee.

Dit was eers aan die begin van die sestigerjare dat Anna Rothmann begin het om haar interessante ervaringe in die Albanie-museum met dooie en lewendige diere, voëls en insekte neer te skryf. So verskyn *Klaasneus-hulle* in 1964 en 'n jaar later *Kraai-hulle*. Beide boeke het sy self in Engels vertaal en hulle is gelyktydig met die Afrikaanse uitgawe uitgegee. Eergenoemde is uitgegee onder die titel *The elephant shrew and company* terwyl laasgenoemde verskyn het met die titel *Crow and company*. Beide publikasies is geïllustreer deur C.T. Astley Maberly, 'n persoon wat Anna self aan die uitgewers voorgestel het. Die feit dat Maberly later wreed vermoor is, het Anna Rothmann baie diep geraak. Die lang stilte na die verskyning van *Kraai-hulle* in 1965 tot met die verskyning van *Kriek-hulle* in 1979 moet dan ook aan die skokkende gebeure toegeskryf word. Sy het self by geleentheid verklaar dat na Maberly se dood sy glad nie verder kans gesien het vir boeke maak nie. Die sukses van die twee boeke het sy toegeskryf aan sy illustrasies. Tussendeur het Anna aandag gegee aan die vertaling van boeke.

Anna Rothmann se boeke is nie net jeuglektuur nie, dis daarby ook vakliteratuur wat letterkunde geword het. Dit is asof hierdie waarheid eers duidelik na vore gekom het met die latere herdruk van *Klaasneus-hulle*, want in 1972 ontvang sy die Scheepers-prys vir Jeuglektuur van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns vir hierdie werk.

Op 12 September 1980 is Anna Rothmann deur die Albanie-museum vereer vir haar dienste as die eerste organiseerder van die Museum-skooldiens. Die fisiese fasiliteite vir die museum-skooldiens het sedert haar aftrede ontoereikend geword. 'n Nuwe vleuel is gevolglik by die Albanie-museum aangebou om die skooldiens te huisves. Hierdie vleuel is tydens dié geleentheid heel gepas na haar vernoem.

Behalwe verskeie ander boeke wat Anna Rothmann vertaal het, is sy die skryfster van onder andere die volgende boeke:

Venisië, die stad in die see. Johannesburg: APB, (s.j.)

Museum school services in South Africa and in the USA. Pretoria: Van Schaik, (s.j.)

Klaasneus-hulle. Kaapstad: Tafelberg, 1964.

The elephant shrew and company. Cape Town: Tafelberg, 1964.

Kraai-hulle. Kaapstad: Tafelberg, 1965.

Crow and company. Cape Town: Tafelberg, 1965.

Kriek-hulle. Kaapstad: Tafelberg, 1979.

Bronne geraadpleeg

1. Botha, Elize. Ons stel voor: M.E.R. *Skoolbiblioteek*, 7(2): 18-24; Julie 1975.
2. De Villiers, Audrey. Scheepers-prys vir Jeuglektuur 1972 toegeken aan Anna Rothmann. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1972, p. 52-53.
3. Du Toit, Estelle. Ontmoet Anna Rothmann, skryfster van natuurboeke vir kinders. *Landbouweekblad*, 17 Augustus 1979, p. 102-103.
4. Die mense praat oor ... *Sarie Marais*, 18 Julie 1962, p. 46.
5. Mocke, Adriaan. Ons stel voor: Anna Rothmann. *Skoolmediasentrum*, 12(2): 14-17; Desember 1980.
6. Werker uit die veld. *Sarie Marais*, 22 September 1976, p. 36-37.

□ *Klaasneus-hulle*

Anna Rothmann (dogter van die bekende skryfster M.E.R.) het negentien jaar gewerk by die Albanie-museum op Grahamstad, een van die oudste en bekendste museums in ons land. So het sy oor die jare kennis gemaak met allerhande interessante diere en dit is van hulle wat sy vertel. Haar hartstogtelike liefde en belangstelling vir die diere van die veld spreek duidelik uit elke skets.

Die boekie bevat 'n groot verskeidenheid interessante feite oor die voorkoms en gewoontes van ystervarke, skilpaaie, rooikatte, krimpvarkies, klaasneuse, meerkatte, vlermuise, geitjies, broekmannetjies en nog ander diere. Alles is gebaseer op werklike ondervindinge en waarnemings wat boeiend aan die leser oorgedra word. Die gegewens word so subtiel in die vertellings ingewerk dat die leser eintlik eers nadat hy die skets klaar gelees het agterkom dat hy sommer 'n hele aantal interessantheide van diere geleer het.

Die aangename verteltrant en effektiewe beskrywings van die diere maak die boekie 'n genot om te lees — en dit is geskryf vir alle lede van die huisgesin: "Dit is baie snaaks om 'n lewendige krimpvarkie die eerste keer te sien — amper net so snaaks asof 'n mens 'n hareborsel sou sien asemhaal. Want minder na 'n dier kan geen dier seker lyk nie" (p. 59). En oor die veldmuise se nes wat sy dopgehou het skryf sy: "Ek het lank gesit. Alles was doodstil. Ver onder lê die kalm blou see, en die veld lê so rustig in die môreson dat dit lyk of alles aan die slaap is. Maar alles was hoege-

naamd nie aan die slaap nie, want skielik spring daar vier muise gelyk by verskillende gate van die nes uit. Terwyl ek nog wonder of dit nou 'n soort spelletjie is, verskyn daar op die agterste muise se hakke 'n gedaante in die opening en ek kyk in 'n *gesig* vas: van 'n geelslang! Versteek kyk ons mekaar tien tellings lank aan — ek roerloos op die klipbank, hy halflyf uit die gat, so naby dat ek hom met 'n stok sou kon aanraak. Toe verdwyn hy weer soos 'n skaduwee in die gang" (p. 86). Van die broekmannetjies (ruspes van sekere motte) vertel die skryfster bv.: "Partykeer sien 'n mens 'n bondeltjie gras of stokkies van so 'n duim lank, wat lyk asof dit loop, met rukkerige bewegings. Dit loop regtig, en dit is 'n broekmannetjie" (p. 119). "In ons museum was daar die wonderlikste klipbroekmannetjie. Sy huisie was 'n duim lank, maar onder die vergrootglas kon 'n mens sien dat daar niks minder as sewehonderd klippies in was nie. En alles was net met die fynste sydraadje vasgeheg" (p. 121). Die hele boek is deurspek met hierdie tipe van eie waarnemings wat op 'n meervoerende wyse oorvertel word.

Hierdie boek is 'n baie welkome bydrae tot die Afrikaanse literatuur oor die doen en late van Suid-Afrikaanse diere. Daar bestaan 'n groot skat van hierdie soort werkies in die Europese lande. Die meeste is geskryf deur amateur waarnemers en hier by ons lê die veld nog braak vir sulke persone om die groot verskeidenheid in ons natuur aan die leserspubliek bekend te stel. *Klaasneus-hulle* is 'n boek wat ten sterkste aanbeveel kan word en waarmee die skryfster gelukkigewens moet word.

Dit is ook in Engels beskikbaar onder die titel *The elephant shrew and company*.

(P.A.J. Ryke, Koers,
Mei 1965)

□ Mens sien hulle, die klein diertjies van die veld, maar jy neem hulle nie waar nie en hulle ontglip jou aandag net so vinnig as wat 'n muis by jou voete verby glip, of 'n vlermuis oor jou kop woerts of 'n geitjie in sy gaatjie verdwyn, en dan besef 'n mens nie watter interessante goedjies almal is nie.

Eers as jy saam met 'n kenner soos Anna Rothmann 'n verkenningstog onderneem, word jy beïndruk deur die wonder van die skepping, ook in die klein: 'n broekmannetjie in sy stokkieshuisie, 'n klaasneus met sy "pikswart slurpie" wat lyk soos "'n stukkie gomlastiek wat op 'n slap veer gestel is". Die instinkte en gewoontes van diere soos die skilpaaie, krimpvarkies, ag, elke dier wat 'n wonderwerk op sy eie is, word in die boek 'n aangrypende en boeiende begrip.

Wat hier vertel word, is gebaseer op werklike ondervindinge en waarneming deur die skryfster wat vir negentien jaar aan 'n museum verbonde was waar sy noue kontak met die diere gehad het en uit liefde en belangstelling self speurwerk gedoen het.

Haar los, gemaklike, beeldende verteltrant bring mee dat die kind die boek as leesstof sal geniet en dit nie sal beskou as 'n droë feiteboek nie. Die beskrywing van die diere lees soos verhaaltjies. Hoe suksesvol *Klaasneus-hulle* is, het ek gesien toe ek die boek aan 'n negejarige nefie gegee het om te lees en hy vir 'n dag doof en stom was, verlore in Anna Rothmann se dierewêreld.

Die boek bevat baie feite wat vir my nuut is en wat vir baie lesers sekere bygelowe omtrent dié diere sal opklaar, soos dat koggelmanders en geitjies en die broekmannetjie giftig is. 'n Broekmannetjie is dan maar net 'n gewone rusper! Ek het meteens onthou hoe ek as kind met 'n hart wat in my keel klop oor dié onskadelike goedjies gespring het omdat ek gehoor het hulle is giftig. En die bloukoppkoggelmander. Die boekie het my laat dink aan die konsternasie die dag toe ek so 'n ou

koggelmander opgetel het menende dat dit 'n klip was. En al die tyd is hy so onskadelik soos 'n kuintjie en is sy kop maar net met paringstyd so blou.

Die boek sal vir sowel kinders as grootmense 'n openbaring wees, soos bv. die verhaal van Barnie die skilpad wat so mak geword het dat hy sy nooi se stem onthou het; hoe spelerig olifante is, bv. dat hulle vir hulle 'n glybaan by die watergat maak om op hulle sitplekke teen af te seil, of die mak rooikatte se kapperjolle of die vlermuis met sy radar-apparaat wat hom selfs deur 'n gonsende elektriese waaier stuur sonder dat hy hom beseer.

Die boek het terselfdertyd in Engels en Afrikaans verskyn. Dit kom my voor asof die Afrikaanse boek uit die Engels vertaal is, want hier en daar tref 'n mens taallompighede aan, bv. "hulle sal nooit op hul togte by enige ding in die pad verbyloop sonder om dit met die slurp te ondersoek nie" (p. 37) of "dit was 'n aardigheid om hulle met mekaar te sien speel, of met 'n papierballetjie" (p. 44). Die sinne in Afrikaans is soms te stomp en kortaf vir my smaak.

Maar die boek is heeltemal leesbaar, uiters boeiend en interessant en 'n mens wil dit veral onder kinders se aandag bring, omdat daar so weinig kinders op plase grootword waar hulle eerstehandse

kennis van die diere kan opdoen en omdat so baie van die diere aan die verdwyn is en dus later nie meer geken sal kan word nie, behalwe deur middel van boeke. Selfs volwassenes sal met minder afkeer en meer begrip van die nut van sommige van die diere, soos die vlermuis, met hulle kan saamleef nadat hulle die boek gelees het.

Foto's en die lewendige en veelseggende tekeninge deur die kunstenaar C.T. Ashley, vul die teks pragtig aan. Deur die tekeninge word die skryfster se beskrywings van die diere nog helderder en kan

'n mens die diere só beter van mekaar onderskei soos die verskillende soorte muise, of die koggelmanders, akkedisse en hul verwante.

Dit is 'n lofwaardige werk hierdie wat 'n mens op 'n interessante verkenningstog neem en wat jou ook 'n insae gee in die bedrywighede by 'n museum. Hoewel die boek volgens die styl vir kinders geskryf is, sal volwassenes dit eweneens leerzaam vind.

(Anna van Zyl, *Kriterium*,
Oktober 1965)

3.20 Linde, Christovira Frederika (12 Desember 1915–)

Die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns het Freda Linde in 1974 vereer met die toekening van die Scheepers-prys vir Jeuglektuur aan haar vir haar boek *Die singende gras*. Hierdie boek is as die beste Afrikaanse jeugboek aangewys wat in die drie jaar, 1971–1973, verskyn het. Met hierdie prestasie word sy die eerste, en tot dusver die enigste, persoon wat sowel die Tienie Holloway-medalje vir Kleuterlektuur, die C.P. Hoogenhout-toekening vir die beste Afrikaanse kinderboek en die Scheepers-prys vir Jeuglektuur kon ontvang. Volledige biografiese besonderhede oor Freda Linde word in paragraaf 1.5 verstrek.

□ *Hier is een van heel bestes!*

Freda Linde se nuwe jeugboek, een van die bestes in Afrikaans, speel af in Suidwes — 'n landstreek wat so beskryf word dat 'n mens voel asof jy self daar is. Lans, 'n seun van sowat 12 of 13 jaar, werk by 'n hotel langs die nasionale pad, naby die Hardap-reservaat. Deur die bemiddeling van eerswaarde Morgenrood het hy van die sendingskool af hiernatoe gekom. Dis Lans se werk om Jeshu, die kameel, op te pas. Eers was die dier vir almal 'n aardigheid, maar nou staan sy verwaarloos, jaar in en jaar uit, in die bloedige son — ingehok in 'n kampie. Niemand gee vir haar om nie, net Lans.

Die grootste deel van die gebeure het te doen met Lans en die kameel. Uiteindelik word sy verkoop. Lans verkry vergunning om haar self na haar nuwe baas, Kurt Adelbert, se plaas te neem. Dié tog bring vir die seun avontuur, en ook 'n groot hartseer. Die hoteleienaar, Weissfeld, het eendag aan Lans gesê: "Onnosel ... dit help nie om lief te wees vir 'n kameel nie!" Maar hy was tog verkeerd, want Lans se hartseer bring vir hom 'n nuwe werkgewer wat sy besondere natuurlike gawes na waarde skat en nuwe vergesigte vir hom open.

Buiten die hoof-intrige is daar verskeie newe-intriges wat almal met mekaar verweef is en deurentyd karakters, handeling en onderliggende betekenisse belig.

In dit alles bly die kameel die middelpunt. Ook die karakters staan teen wil en dank in verband met die kameel: die hoteleienaar en sy vrou, Frau Gisa; die besoeker, mev. Bergen; een van die kliente, Alsoon Potgieter; sy vriend, Kurt Adelbert; die werknemers, Skeppman en Ma-Séra; en selfs eerw. Morgenrood.

Alles het om die een of ander rede om die kameel begin draai — dit was nie meer net hy en Jesha nie — hoewel niemand regtig iets vir haar oor gehad het nie, behalwe hy en, op haar eie manier, Ma-Séra. Frau Gisa wou haar nie meer sien nie, omdat sy haar aan haar eie ingehokte bestaan laat dink het. Vir Weissfeld was Jesha net sonde en ergernis, en hy was bly oor die kans om haar saam met die saal te verkoop teen 'n goeie prys. Vir mev. Bergen was die kameel iets vir 'n foto — wat sy nou het. Skeppman — hy kon Jesha nie veel nie. Alsoon Potgieter het gesê die vernaamste vir 'n ou kameel is dat haar vel skoongehou moet word ... Eerw. Morgenrood het gesê: 'Glo en doen. Jy is die wagter, nie die slagter nie.'

Ook die eintlike hooftema van die werk word uitgebou met die kameel as middelpunt, nl. *swaardra*. "Swaardra" staan natuurlik in verband met die kameel as lasdier, maar dit word ook nog regstreeks in verband gebring met "glo" en "hoop" — "hoop" word in dié verband vertolk as "doen". Wanneer eerw. Morgenrood praat van "geloof, hoop en liefde, dié drie", kom die woorde vir Lans soos 'n "bekende weerklank", want die geoloog Alsoon Potgieter het vir hom tevore geterg met "ryloop, goeiehoop en swaardra, dié drie" en Lans het toe maar saam gelag, al kon hy glad nie die grappie verstaan nie.

Dis eers na die ondervinding in die Visrivierbedding toe hy in die vroeë ure moet toekyk hoe Jesha sterf, dat Lans besef waaraan 'n mens die swaarste dra — aan liefde vir iets of iemand. As hy later wegstap met die ongemaklike kameelsaal, en dit van die een na die ander skouer versit, kom hy tot die slotsom: "Hongerly, goeiehoop en swaardra ... dis die beste swaardra wat daar is."

Die karakters se persoonlikhede word in groot mate geopenbaar deur hulle gesindheid en optrede teenoor die kameel, net soos in hul optrede

teenoor mekaar. Dit word ook deurgevoer t.o.v. ander aspekte van hul daaglikse bestaan — soos die gras, wat kenmerkend vir daardie landstreek is. Vir Weissfeld beteken dit 'n goeie karakoeljaar, by Frau Gisa roep dit die herinnering aan witblonde hare op, en dis wit grasstingels wat Skeppman verraai.

En vir Lans? Vir hom is die graspluime "sag soos pluus; sy bene skuif tussen die polle deur sonder dat sy velskoene hulle plattrap, want hoewel die halms wyd uitsprei boontoe, staan die polle nie so naby mekaar as wat 'n mens sou dink nie. Net bo sluit die lang pluime inmekaar soos vere, nie groen nie maar groenwit, en rooierig, en effens pers. Hier aan die voet van die tafelkop waar die gras al droog is, skuur dit 'n dowwe snarespel teen die leer van sy skoene terwyl hy stadig aanstryk ..."

Vir Lans "sing" die gras. Hy is 'n natuurkind met mensevrees en ook nog 'n kommunikasieprobleem, want hy hakkell. Die enigste met wie hy ooit onbelemmerd gesels het, was Jesha.

Die volwassenes met wie hy in aanraking kom, hul verhoudinge en die gebeure, word deur Lans ervaar en aanvaar. Die ongeënde jong leser, wie se belewenisveld grootliks met dié van Lans sal ooreenstem, sal dit moontlik ook so ondervind. Maar op 'n besonder bedrewe manier laat die skryfster die leser egter baie méér begryp as wat

Lans self begryp. Die jong leser wat ryper as Lans is, sal meer begryp, maar die volle implikasies lê eers in die belewenisveld van die volwassene.

Byvoorbeeld, vir Lans is Skeppman net sy "vyand", maar vir die leser word hy méns: onderduims, ja, maar ook 'n mens met 'n sin vir humor, met 'n vermoë om ander te vermaak, met 'n sterk begeerte om aanvaar te word in 'n kring wat hy hoër ag as sy eie; 'n mens met goeie maniere wat sy woord goed doen, maar wat ook niks sal ont sien om sy doel te bereik nie. Dan weer, is daar 'n subtile uitbeelding van 'n bepaalde psigiese gesteldheid tussen Frau Gisa en mev. Bergen. Dit is eers die volvasse leser wat die situasie ten volle sal begryp. Lans kry hierin self nooit insig nie. Hy aanvaar die twee se optrede eenvoudig — soos die jong leser dit hoogs waarskynlik ook sal doen. Vir Lans — en die jong leser — is die wêreld van die volwassenes om hom nie altyd verstaanbaar of verklaarbaar nie.

Die karakters is in die eerste plaas mense, maar ook besonder individuele mense — verskeie van hulle is selfs daar "verplant"; van elders, soos die bome. Frau Gisa kom bv. van 'n stad naby die see, soos 'n mens aflei van die plaat wat sy dikwels speel. Sy is romantikus en is rusteloos, maar gebonde aan 'n agtergrond waaruit sy tog nie kan of wil loskom nie.

Weissfeld is 'n selfgemaakte mens met suiwer materialistiese waardes. Vir eerw. Morgenrood, daarenteen, het die materiële geen waarde nie. Mev. Bergen is wêreldwys en selfsugtig in haar metodes om haar eie begeertes te bevredig. Ma-Sêra is 'n moederlike, lojale karakter wat 'n primitiewe wysheid besit — sy is die enigste wat al die karakters werklik as mense verstaan. Alsoon Potgieter is wetenskaplike. Hy het waardering vir die natuur — as wetenskaplike. Adelbert is 'n idealis en hervormer; 'n man wat nie sy voete op die aarde het nie, maar tog presies weet wat hy doen.

Die karakters se verhoudinge teenoor mekaar is nooit staties nie, maar vloeibaar, soos dit in die gewone lewe ook is. Byvoorbeeld, Lans en Weissfeld het niks gemeen nie, maar tog maak hulle met mekaar kontak wanneer hulle saam lag toe die kameel 'n "stinkende groenbruin braaksel" oor Skeppman uitspoeg. In dié verhaal lê humor en erns dikwels baie na aan mekaar.

Die karakters is egter benewens mense en individue ook die draers van uiteenlopende waardes. Hulle is verteenwoordigend van die groot menslike gemeenskap; veral van die botsende waardes in die beskaafde wêreld. Lans alleen is natuurkind, en in dié opsig staan hy téénoor almal. Vir hom is die beskawing 'n verwarrende wêreld, en hy voel hom verbonde aan Jeshu, die kameel, wat die versinnebeelding van die oeroue natuur word.

Die singende gras is 'n geskakeerde literêre werk — en terselfdertyd 'n boeiende, genotvolle jeugverhaal.

(Lydia Pienaar, *Die Burger*,
29 November 1973)

□ *Vir die jeug nog 'n treffer*

Dit is wel so dat wat leesstof vir volwassenes betref, die Afrikaanse letterkunde nie juis besondere hoogtepunte in 1973 opgelewer het nie. Wat die kinder en jeuglektuur aangaan, is sake gelukkig anders gesteld.

En dan is daar Freda Linde se jeugroman, *Die singende gras*. Die agtergrond van die verhaal is die boeiende landskap van Suidwes-Afrika, die hooffiguur is die Rehoboth-Basterseun Lans, en die gebeure draai om die heel ongewone avontuur met 'n kameel.

Lans werk as kameel-oppasser en algemene hulp by die Steinhaus, 'n hotel langs die grootpad. Die kameel was eers die rydier van Frau Gisa en ook 'n toeriste-atraksie, maar deesdae staan dit verlate in 'n kampie. Tussen die seun en die kameel ontwikkel 'n besondere verhouding, en die kern van die verhaal is die tog wat Lans en die kameel aflê na die diereplaas. Dit word 'n hele avontuur en keerpunt in Lans se lewe, en dan eindig die verhaal met 'n mooi verrassende hoogtepunt.

Wat 'n mens veral waardeer, is die oortuigingskrag waarmee die seun gebeeld word in sy liefde vir die dier en die landskap, sy verhouding tot die ander mense van die Steinhaus. Die skryfster laat alles 'n boeiende werklikheid word deur die sin tuie en gees van die seun, en so kom die titel van die singende gras tot sy volle reg.

Met ekonomie van middele word 'n landstreek en 'n klein gemeenskap opgeroep — die natuurlike en gesonde verhoudinge tussen wit, gekleurde en swart. Want daar is die Duitse hotel-eienaar en sy vrou, die sendeling, die Afrikanergeoloog, die dierebewaarder van Zuflucht, die Hererovrou en die Kleurlingbediendes van die hotel. En in die sentrum, as binding en belewenisperspektief: Lans.

Dis 'n verhaal met 'n ryke duiding, met beelden- krag en feitelike interessantheid wat die sukses daarvan by die jeug waarborg. Jonger lesers

sal gepak word deur die oppervlak-elemente, maar dis 'n stuk woordkuns so vol subtiliteite van stof en struktuur dat dit eintlik ryper lesers sal wees wat die roman na regte kan waardeer. Indien die werk vertaal word, sal dit bepaald 'n treffer in wyer kring wees, want ek het min jeugverhale in die hedendaagse wêreldliteratuur gelees wat met *Die singende gras* vergelyk kan word.

(P.D. van der Walt, *Die Transvaler*,
18 Februarie 1974)

3.21 Rabie, Jan Sebastiaan (14 November 1920–)

Jan Sebastiaan Rabie is op 14 November 1920 in die distrik George gebore. Hy is uit 'n gesin van vyf seuns en twee dogters die oudste seun van sy ouers, Johannes Wilhelm Rabie en Susanna Maria Rabie. In die eerste vyf jaar van sy lewe verhuis sy ouers eers na Stellenbosch, daarna na die Paarl en vandaar na Riethuiskraal in die distrik Riversdal. Sy vader was 'n onderwyser.

Op vyfjarige ouderdom begin hy skoolgaan en van sy twaalfde tot sestiende jaar bevind hy hom aan die Hoërskool Riversdal waar hy aan die einde van 1936 matrikuleer. Hierna studeer hy aan die Universiteit van Stellenbosch waar hy aan die einde van 1939 sy BA-graad behaal. In 1940 volg hy 'n onderwyskursus en behaal sy SOD aan die einde van daardie jaar. Vir die volgende paar jaar hou hy skool. In 1945 skryf hy weer by die Universiteit van Stellenbosch in en behaal aan die einde van daardie jaar sy MA in Nederlands.

Na die verkryging van sy MA-graad in Desember 1945 gaan woon hy in Simonstad om hom voltyds aan sy skryfwerk te wy. Hierdie verblyf was egter van korte duur want aan die einde van Julie 1946 verhuis hy na Johannesburg.

Na 'n kort verblyf vanaf Augustus 1946 in Johannesburg, vertrek hy in 1948 na Europa.

Hy bevind hom hoofsaaklik in Frankryk waar hy ook aan die Sorbonne Universiteit studeer. Hier kom hy ook in noue aanraking met die angste, verwarring en geestelike nood van die na-oorlogse mens wat sy skryfwerk nie onveranderd sou laat nie. In 1955 keer hy terug na Suid-Afrika. Vanaf 1955 tot 1960 is hy omroeper by die SAUK in Kaapstad waarna hy hom voltyds wy aan sy skryfwerk en hom veral toelê op 'n studie van die kortverhaal.

(Foto: Rapport)

Hy en sy vrou, die skilderes Marjorie Wallace, is op 4 Januarie 1955 getroud. Hulle het nie kinders nie en woon tans op Onrusrivier waar hy voltyds skrywer is. Saam het hulle baie in die buiteland gereis, deur Amerika, Europa en Griekeland. Hulle het egter nie net as toeriste gereis nie. Hulle het onder andere 'n tydlang op Kreta gewoon as werkers. Dit het hom in staat gestel om 'n indringende kennis van die eiland te verwerf. 'n *Haan vir Eloúnda* is die vrug van hierdie verblyf.

In 1975 verskyn *Die seeboek van die Sonderkossers*. In 1977 word hy op grond van hierdie boek bekroon met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur.

Jan Rabie is die skrywer van onder andere die volgende boeke:

- Daan Donsies en Hendrik Horrelpoot*. Pretoria: Jeugland, 1947.
Nog skyn die sterre. Kaapstad: Nasionale Pers, 1943.
Geen somer. Kaapstad: Nasionale Pers, 1944.
Vertrou op môre. Johannesburg: APB, 1946.
Die pad na mekaar. Johannesburg: APB, 1947.
Groen reise. Johannesburg: APB, 1950.
Een-en-twintig. Kaapstad: Balkema, 1956.
Swart ster oor die Karoo; 'n toekoms fantasie. Kaapstad: Balkema, 1957.
Dakkamer en agterplaas; verhale 1947-1957. Kaapstad: Balkema, 1957.
Ons, die afgod. Kaapstad: Balkema, 1958.
Twee strandlopers. Kaapstad: Human & Rousseau, 1960.
Die evolusie van nasionalisme. Kaapstad: Mishoringpers, 1960.
Die groen planeet. Kaapstad: Balkema, 1961.
Mens-alleen. Johannesburg: APB, 1963.
Eiland voor Afrika. Kaapstad: Human & Rousseau, 1964.
Die groot anders-maak. Kaapstad: Human & Rousseau, 1964.
Die roos aan die pels. Kaapstad: John Malherbe, 1966.
Polemika 1957-1965. Kaapstad: John Malherbe, 1966.
In memoriam Ingrid Jonker. Kaapstad: Human & Rousseau, 1966.
Waar jy sterwe. Kaapstad: Human & Rousseau, 1966.
Klipwieg. Kaapstad: Human & Rousseau, 1970.
'n Haan vir Eloúnda: hulde aan 'n Kretense dorpie. Kaapstad: Human & Rousseau, 1971.
Die hemelblom. Kaapstad: Tafelberg, 1971.
Die seeboek van die Sonderkossers. Kaapstad: Tafelberg, 1975.
Ark. Kaapstad: Human & Rousseau, 1977.
Jan Rabie: versamelverhale. Kaapstad: Human & Rousseau, 1980.
Johanna se storie. Kaapstad: Human & Rousseau, 1981.
'n Boek vir Onrus. Kaapstad: Human & Rousseau, 1982.

Droomberge – Sederberge. Kaapstad: Saayman & Weber, 1985.

En oseaan. Kaapstad: Human & Rousseau, 1985.

Bronne geraadpleeg

1. Cloete, T.T. *Die Afrikaanse literatuur sedert sestig.* Kaapstad: Nasou, 1980.
2. Nienaber, P.J. *Hier is ons skrywers.* Johannesburg: APB, 1949.
3. Nienaber, P.J. *Perspektief en profiel.* Johannesburg: Perskor, 1982.
4. *Vyftig Afrikaanse skrywers.* Johannesburg: Africana-pers, 1981.

□ Die Akademie se Scheepersprys vir Jeuglektuur, dit wil sê vir die beste jeugboek wat die afgelope drie jaar verskyn het, is vanjaar toegeken aan Jan Rabie vir sy *Die seeboek van die Sonderkossers*. Ek wil hom graag daarmee gelukwens.

Die seeboek van die Sonderkossers is 'n titel wat lekker op die tong lê. Die verhaal gaan oor 'n unieke tog langs die see deur 'n kundige en onderneme vader, sy veertienjarige dogter en twee vyftienjarige seuns: 'n buurkind en 'n nefie uit Johannesburg. Hulle val in die pad met net 'n paar noodsaaklikhede in 'n rugsak en met hoegenaamd geen winkelkos nie, nie eens sout nie. Die doel van die hele onderneming is om soos die Strandlopers vanouds net van die see en van die duineveld se veldkosse te lewe — beskermde plante en vleisdere is ook taboe, en vuurhoutjies ook.

Op so 'n tog, met sy "gesonde" ontberings, as 'n mens dit so kan noem, en die "op-mekaar-aangewesenheid" van die deelnemers, is dit onvermydelik dat hulle mekaar beter sal leer ken, en 'n mate van karakterontwikkeling is ook nie onvanpas nie.

Die twee seuns is uiteenlopende karakters, elkeen met sy eie probleme. Die nefie Bennie se ouers is aan die skei en dit het hom senuweeagtig en onseker van homself gemaak en hy het op 'n keer selfs van die huis weggeloop. Jan Theron, oftewel Kraai, is vet en hy gaan saam "omdat ek nikswerd in rugby is. Met stap en swem is ek beter, en in die see sal ek my man kan staan."

Bennie en Kraai word op die ou end maats, grootliks as gevolg van Leentjie se ietwat oordrewe bemoeienis. Telkens is daar by haar 'n onna-

tuurlike insig en verwoording van gedagtes en emosies. Ook die ander karakters en die menseverhoudings oortuig nie altyd nie. 'n Mens mis soms 'n mate van soberheid en ingetoënheid en 'n kinderlike of tienerjarige perspektief wat dit waardevol sou gemaak het.

Die boek se groot verdienste lê in die bekendstelling van die natuur — deur beskrywing, verduideliking deur pa Daniël en veral deur ontdekking en beleving deur die drie kinders. Uit die aard van die saak is dit in 'n werk soos *Die seeboek van die Sonderkossers* noodsaaklik dat veel inligting oorgedra moet word: hoe die see en die strandveld lyk, hoe 'n mens seekos kan bekom en kan voorberei, watter plante geëet kan word, hoe 'n mens weet waar jy vir water moet grawe, ensomeer. Nêrens word die aanbieding egter 'n koue katalogus van feite of 'n skoolles nie. So leer

Leentjie byvoorbeeld 'n seehaas ken: "Sy sien onder aan 'n skuinsklip 'n groot koek seelewer wat lyk soos 'n rooi speldekussing versier met wit rosies, en onverwags ook 'n dik bruin dierasie met twee ore nes 'n hasie. Toe sy verheug daarnaas buk, sien sy dit is 'n snaakse soort slak so groot soos 'n mens se voet wat daar in die vlak water dryf. Sy druk aan die pap lyf, en onmiddellik skiet die seehaas 'n wolk rooipers vloeistof uit en begin sy flappe roer."

Gaandeweg bekom die kinders meer kennis, 'n skerper waarnemingsvermoë en bowe-al 'n waarderding vir die wonder van natuurdinge — selfs van oënskynlik alledaagse vaal sand: "Almal kyk na die fyn korrels sand wat tesame sandvaal lyk, en tog elkeen met talle ander innerlike kleure glim. 'Kyk hoe rond is dit deur die see geslyp,' sê Daniël weer so dromerig. So rond en omring soos dit nou is deur 'n onsigbare valletjie water, kan selfs die woeste branders dit nie verder vrywe nie."

Die tragiek van besoedeling, die teenstelling tussen die ongerepte natuur en die nabyheid van beskawing met sy hierblikies, plastiekbottels en skerp stukke glas, en die sterk en gemotiveerde pleidooi vir bewaring word op 'n natuurlike en oortuigende manier deel van die verhaal en van die karakters se belewenisse.

Aan die einde van die ekspedisie sien en ervaar die kinders die see en die strandveld heel anders as aan die begin. As Leentjie na hul avontuur gevra word, kan sy dan met sekerheid antwoord: "... ons is hier omdat ons nog 'n wilde plekkie in ons hart wil hê." *Die seeboek van die Sonderkossers* laat 'n nuwe wêreld oopgaan — 'n wilde plekkie wat die jong leser lank sal onthou.

(Lydia Pienaar, SAUK, Afrikaanse Diens, *Oor skrywers en boeke*, 28 April 1977)

□ Dit is altyd vir my 'n groot vreugde as daar 'n jeugboek verskyn wat ek met geesdrif by luisteraars kan aanbeveel. Ek weet dat die meeste ouers baie graag vir hul kinders goeie leesstof wil gee en ook werklik belangstel in die boeke wat hul kinders lees. Dit is ook 'n diep bevredigende ervaring om saam met 'n mens se kinders 'n boek te lees en te bespreek. Van die gelukkigste herinne-

rings wat ek het, is die boeke wat ek en my ma saam gelees en bespreek het. Een van die grootste plesiere van ma-wees was vir my om weer op my beurt saam met my dogter die heerlikste uitsoekboeke te lees en te bespreek.

Só 'n heerlike, regtig héerlike uitsoekboek wil ek vanoggend by luisteraars aanbeveel: dit is *Die seeboek van die Sonderkossers* deur Jan Rabie. Ja, dit is 'n jeugboek, maar soos al die heel beste jeugboeke, is dit ook 'n boek vir die volwasse leser wat in 'n goeie boek behae het. Ek moet dadelik beken: ek het twee tydlose dae van suiver geluk met hierdie boek: *Die seeboek van die Sonderkossers* deurgebring. En nou wil ek vir elkeen by wie ek kom, sê: Kyk tog hierdie pragtige boek oor die see en die veld en die bome en die bosse. Dis so iets moois, so iets anders, so iets salwens vir 'n mens se gees in hierdie tyd dat 'n mens dit móét lees. As daar kinders in die huis is van twaalf jaar en ouer, is dit nou hulle boek, maar elke grootmens wat nog bewus is van die natuurlewe en nog 'n hunkering het na die oerdinge van die bestaan, kan gerus ook maar die boek aanskaaf. Die boek is met die fynste inlewing en verbeelding geïllustreer deur Marjorie Wallace — een-en-twintig swart en wit illustrasies en 'n kleurrike stofomslag wat elke kunsliefhebber se hart sal verbly.

In die boek word die verhaal vertel van 'n stap-tog langs die kus, maar dis geen gewone stap-tog nie — nee, dis 'n uitdagende onderneming wat deur vier mense aangedurf word: 'n tog om die kus sonder kos wat saamgeneem word, sonder vuurhoutjies of flitse of iets beskaafds soos sjokolade in die rugsak. Leentjie Olivier, 'n skooldogter van veertien, stel hul doel só aan haar pa, Daniël: "Maar onthou Pappa nie verlede somer toe Pappa so geskimp het op vandag se kinders nie? Wat so sag en bederf grootword en niks van swaarkry soos die ouer geslag weet nie? Pappa't gesê: aag hulle sal nikswerd bly lê as 'n mens hul ou motorfietse en dra-radio's afvat, en hulle ver van kafees en bioskope af neem en sê toe, loop kry swaar, loop oorleef soos 'n Voortrekker of 'n terrorist in die wildernis. Toe't Bennie, hy was mos verlede somer hier, toe't hy vir Pappa gedaag om saam met Pappa om ons kus te gaan oorleef. En toe't Pappa gesê tog, eendag kan ons dalk, en sonder om 'n druppel kos saam te neem."

Dit is die uitdaging wat die ekspedisie aanvaar: twee weke lank gaan hulle langs die kus probeer oorlewe. Wie gaan die beste uithou? Om eenuur in die môre laai Leentjie se ma die vier lede van die ekspedisie langs die see af, ver weg van enige beskawing. Die vier is: Leentjie en haar pa, Daniël, haar neef, Bennie wat van Johannesburg af kom en 'n maat, Kraai Theron, wat niks werd in rugby is, maar beter met stap en swem. Die twee seuns is albei vyftien.

Die Sonderkossers loop langs die kus, maar hulle vermy die stranddorpie. Snags slaap hulle in die sterlig teen 'n duin. Soms vind hulle 'n gerieflike grot en bly 'n paar dae daar. Kos kry hulle uit die see of van veldplante. Wonderlik boeiend word die verhaal van hul daaglikse soektog na kos: arikreukels, perlemoen, strandpampoene, Strandveldse bessies en ander plantkosse, wilde groentes soos misbredie, wilderaap, molslaai, veldkool, klawersuring, vinkelwortel, tolbosheuning. Om vuur te maak met tontelbossies, vuurklip en stokiesdraai word 'n daaglikse uitdaging. Die verkryging van lewensnoodsaaklike water vereis voortdurende opmerkzaamheid en kundigheid.

As die boer Groot-Theuns de Bruyn eendag die Sonderkossers vra of hulle dan bang is dat die bom dalk op Kaapstad sal val en nou al vooraf loop en oefen hoe om te oorleef, antwoord Leentjie hom met helder sekerheid: "Nee, oom, ons is hier omdat ons nog 'n wilde plekkie in ons hart wil hê."

Dié antwoord herinner mens dadelik aan die beroemde uitspraak van die Amerikaanse natuurkundige en skrywer, Henry Thoreau, wat in sy onsterflike werk oor die natuurlewe *Walden* dié uitspraak gee: In wildheid is die behoud van die wêreld.

Die seeboek van die Sonderkossers is in die eerste plek 'n verhaal van 'n opwindende avontuur en van die vier mense wat aan dié avontuur deelgeneem het, maar dit is ook baie méér as 'n boeiende verhaal: Dit is 'n hartstogtelike pleidooi vir die behoud van ons natuurlewe. In 'n gesprek met die drie jongmense sê Leentjie se pa, Daniël: "Die wetenskaplikes vertel dat die see die moeder van alle lewe op hierdie planeet is. Ons bloed onthou dit."

Die mens se diepe verbondenheid met die see is 'n deurlopende tema in die boek. Die see in al sy stemminge en in die wonderbaarlike openba-

ring van sy veelsydige lewe is die oorheersende teenwoordigheid in die boek. Die gevaar van die besoedeling van die see en die bedreiging van die lewe in die see spreek onvergeetlik uit die verhaal van die pikkewyn, die ernstige ouderlinkie van die see, wat Bennie aandra, besmeer met ru-olie en té uitgeput om self te eet. Die Sonderkossers skraap die olie met sand en fyngemaalde kalkklip af en voer die pikkewyn met klipvissies wat hulle vang. Later, as hy weer skoon is van die olie, swem hulle in die see in en los hom op 'n wrak, sodat hy daarvandaan weer sy lewe kan hervat.

Soos die vakansiedae verbygaan, word die uitdaging van oorlewing vir elkeen van die Sonderkossers 'n werklikheid, 'n onvergeetlike ervaring. Stadigaan ryp hulle ook tot belangrike en beslissende insigte. Oorlewing is nie net 'n kwessie van kos nie; dis ook dissipline en stamina. Mense wat saam die uitdaging aanvaar, raak noodgedwonge op mekaar ingestel en leer om saam te leef ten spyte van verskille. 'n Sterk spanningslyn in die verhaal is die ontwikkeling van die verhouding tussen die twee seuns wat aanvanklik nie met mekaar kan klaarkom nie.

Vir elkeen van die vier Sonderkossers bring die verbintenis met die see sy eie besondere verryking:

So kom dit dus dat Daniël in die bloue môre langs die see eerder loop en besin oor homself. Wat is sy hoogste? Hoe loof hy die Skepper? Deur skoonheid te soek? Of waarheid? En wat is waarheid in 'n alikreukel of 'n makriel? Sy vorm, sy kleur? Of ewigheid? Hy kan tog nie die onveranderbaarste dinge, 'n korreltjie sand of 'n druppel water, saamdra as toonstukke van God nie?

Nee, dit moet iets wees wat vir hom, Daniël, aangryp omdat dit namens hom van al dié dinge kan praat. Iets eenvoudigs en tog seldsaam. Iets simbolies van wat hy oor die teenstrydige paradoks van lewe en dood voel. Iets so broos 'n oorwinning van vorm en orde oor die jaloerse chaos van materie soos ... soos.

En dan, in 'n sloep van die see, vind hy wat hy soek: een van die fynste, skaarsste skulpe aan ons suidkus: 'n wenteltrap. 'n Brose wit spiraal met iets van die ewigheid daarin opgekrul.

(Audrey Blignault, SAUK, Afrikaanse Diens, *Vrouerubriek*, 13 Februarie 1976)

3.22 Rupert, Carolina Wilhelmina (7 Februarie 1934–)

Drie jaar nadat Rona Rupert die C.P. Hoogenhout-toekening ontvang het, slaag sy daarin om in 1980 bekroon te word met die Scheepers-prys vir Jeuglektuur. Hierdie bekroning is gedoen op grond van twee van haar publikasies, naamlik *Wegloopwinter* wat in 1978 verskyn het, en *Woorde is soos woors* wat in 1979 gepubliseer is. Volledige biografiese besonderhede oor Rona Rupert word in paragraaf 1.10 verstrekk.

□ *Wegloopwinter*

Met haar begrip vir en kennis van die kind se gevoelens kruip Rona Rupert met *Wegloopwinter* weer diep in elke kinderhart.

Fat-Clown Manuel is bitter ongelukkig en eensaam tuis en op skool. Hy haat homself weens sy vetheid. Hy het geen vriende nie en draai stokkies. Toevallig maak hy vriende met 'n vriendelike stert-swaaiende hondjie, en dié vriend laat hom in die moeilikheid beland en só maak hy kennis met sers. Kroukamp. Dan kom hy in aanraking met die sirkus, wat sy hele lewe verander.

Dis 'n boeiende verhaal vol verrassings. Die skryfster se aanvoeling van die kind se gedagte-wêreld, haar raak beskrywings van die omgewing en gebeurtenisse en 'n snelle ontwikkeling in die verhaal tref en boei.

Sy het in 1977 die C.P. Hoogenhout-prys geëen met *Wat maak jy, Hektor?* In hierdie boekie gaan sy in daardie trant voort. As gevestigde Afrikaanse skryfster het sy geen bekendstelling nodig nie en is ook hierdie boekie een wat op elke boekrak hoort.

(H.B., *Die Burger*,
1 Februarie 1979)

□ In hierdie boek is dit 'n krisis wat 'n nuwe lewe laat begin. Rona Rupert se Manuel Fernandez woon nog waar hy altyd gewoon het, en tog kan hy aan die einde van die boek nie wag "vir volgende week, volgende jaar, vir die wêreld om van vóór af oor nuut te begin nie."

Manuel woon in Observatory, 'n arm deel van Kaapstad. Sy huis lyk soos baie ander: "... die ou bruin verf skilfer af van die houtpilare wat moeg lyk van die las van die ewe afgeskilferde holrug-sink-veranda. Die balkies van die houthortjies het lank gelede al begin uitval, en die hortjies hang skeef. En die stoep lê vol stukkende blare. 'n Gat in een van die vensterruite is toegeplak met karton, en die pienk gordyn aan die binnekant is gevlek van die klammigheid wat tóg ingekom het. Dit is meneer Morgenbesser se kamer."

Meneer Morgenbesser (letterlik vertaal: "môre beter") is die loseerder. Van hom weet Manuel eintlik niks. Die ander mense wat saam met hom daar woon, is sy ma, wat by droogskoonmakers werk, en sy ouer broer Carlos. Lank gelede het sy pa en sy suster Jenny ook daar gebly. Maar hy weet nie regtig wat van sy pa geword het nie, en Jenny het weggegaan omdat sy met sy ma baklei het.

Manuel se verhaal word in die derde persoon vertel, maar die verteller bly deurgaans na aan die

seun. Dit word dus eintlik 'n derde-persoon-ek-verteller.

Op 'n baie natuurlike manier word die eensaamheid van die karakters en hulle gebrek aan kommunikasie met mekaar beskryf en gesuggereer. Dit word ook duidelik dat hulle almal hulle eie hartseer en kwellings het. Manuel is vet en word daaroor gespot. Hy verlang na Jenny, bewonder sy broer Carlos, wat hom ignoreer, soek sy ma se vriendelikheid. Sy ma het die hartseer oor haar man en dogter, die bekommernis oor geld en die twee seuns wat sy vermoed stoutigheid aanvang. Carlos wil weg uit Observatory en meen hy het 'n misoes van 'n broer. Meneer Morgenbesser het 'n foto "van 'n seun wat met skrefiesoë teen die son in na iets kyk en wat glimlag onder die bars van die raam."

Die karakters sou ook graag hulle lewe met mekaar wou deel, maar kán nie, soos Manuel by geleentheid dink: "... hy sou trane in sy oë kon kry, en haar van alles vertel, as hy homself dit toegelaat het. Maar hy het nie. Sy verstand het sy tong uit gewoonte gekeer, en hy het net gesê — maar vriendelik: 'Oraait, dankie, Ma.'"

Vir Manuel is eet iets wat help, maar as hy daarmee klaar is, "haal die eensaamheid hard asem in sy nek." Alexander help ook. Hy is 'n herdershond vir wie Manuel elke Woensdag by 'n deftige huis gaan kuier, wanneer die eienaars rolbal speel. Een oggend draai hy stokkies en gaan na Alexander, maar niemand is tuis nie. Hy klim oor die hek, beseer sy enkel en word daar betrap deur twee polisiemanne en twee skollies wat hulle skuld op hom probeer pak.

Maar een van die geregsdienaars het ook 'n seun gehad, en te midde van dit alles "ontmoet die man hom met sy oë, grys oë, agter 'n bril." Manuel moet saam polisiekantoor toe, en dit is hierdie krisis en die gevolge daarvan wat geleidelik sy hele lewe begin verander.

Sersant Kroukamp neem hom na 'n herdershondvertoning en die volgende dag na 'n repetisie van die Osler-sirkus in Plumstead. Hy staan en kyk en skrik so groot toe hy sy broer as een van die sweefstokartieste herken, dat hy op die verhoog hardloop en soos 'n egte hanswors val. Hy word toe 'n hanswors in die sirkus. Dit gee hom al klaar meer selfvertroue, sodat hy die

gespot in die skool beter kan verdra. Hy en Carlos deel nou 'n belangstelling en Carlos sê: "Manuel Fernandez, hy is my broer" op so 'n manier asof hy wil hê hulle moet weet!

'n Paar dae later vind Manuel die dame wat die kostuums in orde hou waar sy bewusteloos geslaan is deur 'n inbreker. Eers kan hy die situasie nie hanteer nie en hardloop weg, maar dan bel hy vir sersant Kroukamp.

Anders as aan die begin, kom hy in hierdie krisis met die volle waarheid uit, sodat die sersant kan sê: "Luister, jy kan maar vergeet van die weghardloop. Wat jy moet onthou, is dat jy teruggekom het."

Na hierdie gebeure word sy ma in die dame se plek by die sirkus betrek. Hulle gaan haar haal om verstelwerk te doen, en dié aand kom hulle baie laat tuis. Van meneer Morgenbesser en sy aandete het hulle heeltemal vergeet. Vir hom was dit 'n krisis: "Ek was bekommerd," sê hy, "ek was bang iets is verkeerd — as mens onrustig is moet jy iets dóén," en toe maak hy maar vir hulle sop warm.

So het al die karakters dan in sekere sin vir mekaar "léwend" geword. Weliswaar is dit maar nog net die "wakker word", die begin, en daarom

sê sersant Kroukamp ook: "Jy en ek het nog baie om te leer, maar ons het al ver gekom."

In hierdie jeugboek word Manuel se probleme en die hele kwessie van menslike verhoudinge in 'n boeiende verhaal ingeklee: sy botsing met die gereg, en dan natuurlik die opwindende wêreld van die sirkus, waar hy ook vir die eerste keer vriende het.

Na my wete is dit die eerste Afrikaanse jeugboek van gehalte wat in 'n stadsmilieu afspeel. Die stad en in die besonder die voorstad Observatory word vir die leser werklikheid, en so ook die sirkus met sy helder ligte, glinsterende kostuums en polsende musiek, maar ook die hele lewe en werk agter die skerms.

Dit is egter nie die sirkus wat mens onthou nie — hoe interessant hierdie ongewone wêreld ook al is — maar wel die karakters, en dit is die groot verdienste van hierdie werk. Manuel word met besondere insig en diepte uitgebeeld, met 'n seker hand wat 'n fyn balans tussen die gebeure, gedagtes, dialoog, gevoel, direkte mededeling en suggestie handhaaf. Die ander karakters word minder volledig uitgewerk, maar ook hulle is méns.

Hulle gebrek aan kommunikasie en die ontwikkeling in hierdie verband word eweneens sonder aarseling op natuurlike en oortuigende wyse gehanteer.

Soos reeds blyk uit die aanhalings wat in hierdie bespreking gebruik is, skryf Rona Rupert hier met suiwer aanvoeling vir woord en atmosfeer in 'n vlot verteltrant. Daar is 'n natuurlikheid in die dialoog uit Observatory en die sirkus en 'n kinderlike vermoë om emosies te konkretiseer, bv.: "En toe stap hy met sy groot skoene aan by Colm se kantoor uit, groot treë, lang treë, ver treë, verby Blakestraat 3a, bo-oor die berg, oor die reën, tot waar Carlos hoog in die lug vlieg van een gespanne koord na die ander, en waar hy en Kasper grappe maak, en daaroor lag!" Hierdie aanskoulikheid vind mens ook in gewone beskrywings soos "haar stem peul deur die windskepies om die deur," of, "Wat van al die asems, dink hy, in en uit, miljoene asems in miljoene huise, wat nooit ophou nie."

Van die ouer kind se probleme is menseverhoudinge, kommunikasie en 'n ontdekking van

homself — elemente wat hy in *Wegloopwinter* sal terugvind. Maar die belangrikste bly die mens Manuel. In hierdie verband sluit die illustrasies besonder goed by die teks aan. Manuel word in verskillende situasies uitgebeeld, en sy goedstemming word besonder sensitief geïnterpreteer — 'n vet seun wat potsierlik sou kon lyk, maar nooit lagwekkend word nie omdat die illustreerder ook verby die vet na die méns gekyk het.

Kritiek wat moontlik geopper kan word, is dat die aanranding by die sirkus een krisis te véél is, dat dit baie gerieflik gebeur om Manuel se ma in haar seuns se belangstelling te laat deel. Of miskien dat ietwat meer aandag aan die ander karakters gegee moet word om van 'n mate van enkellynigheid weg te kom en die boek 'n volwaardige jeugromán te maak.

Maar feit bly dat *Wegloopwinter* een van die beste jeugboeke is wat nog oorspronklik in Afrikaans verskyn het. Afgesien daarvan is dit ook 'n belangrike werk omdat dit sekere ongewone aspekte bevat: agtergrond wat tot dusver nog nie ontgin is nie en 'n diepte van karakterbeelding wat op 'n baie besondere wyse m.b.t. verteller en aanbieding verkry word.

(Lydia Pienaar, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Maart 1980)

□ *Woorde is soos wors*

Fyn insig en kennis in kinderboek

Veral in haar jonger boeke konsentreer Rona Rupert op die uitbeelding van armrige kinders wat daarby met besondere probleme te kampe het. In hierdie boek is daar verdere "gemene delers"; soos in *Wegloopwinter*, speel 'n jeugsirkus 'n belangrike rol. Die skryfster se liefde vir musiek, wat byvoorbeeld in *Die musiek wat die koning wou hoor* die tema gevorm het kom in die verhaal tot uiting in die feit dat die hoofkarakter se beste maat 'n pa het wat in die stadsorkes speel, en 'n suster wat lewe vir haar klavier. Soos byvoorbeeld in *Brandkloof se kinders* is hier ook weer 'n ek-verteller aan die woord.

Maar dan noem ek dit "gemene delers" in die beste sin van die woord. Dié boek is ook iets geheel op sy eie, met 'n atmosfeer en wêreld eie aan homself — 'n werk van gehalte.

Wat 'n mens opval, is die deeglike kennis wat die skryfster openbaar van die ruimte waarin sy haar karakters plaas: Kaapstad met sy wind en berg en dreigende winterreën in laat-April, 'n woonstel in 'n gebou wat ironies Brighton House heet, 'n hospitaal: in die besonder ook die jeugsirkus wat die spil vorm waarom die hoofkarakter Josias se lewe wentel. Niks is vaag of lukraak nie; elke ding word beskryf asof dit werklik en lewend is.

Tydaanwending is interessant en tog nie verwarrend vir die kinderleser nie. Die geheel word meegedeel as iets wat klaar gebeur het: oorkoepelend word dus van die verlede tydsvorm gebruik gemaak, hoewel daar onopsigtelike oorskakeling is na die historiese praesens wat in Afrikaans die normale manier van vertel is.

Die verhaal begin in April, skakel na 'n ruk terug na Februarie om te verduidelik hoe Josias en sy boetie en sussies in die kindershuis beland het, en neem die storie dan weer op waar dit in April gelaat is. Net die heel laaste kort hoofstuk word in latere hede geplaas.

Hierdie manier van terugskouing bring wel bepaalde distansiering mee tussen verhaal en leser, gee laasgenoemde minder kans om direk betrokke te voel by die gebeurde, maar in 'n mate word hiervoor vergoed deur die gebruik van die eerste-persoonverteller, wat juis weer 'n nouer betrokkenheid impliseer.

Hoewel die klem nie val op oppervlakkige uiterlike gebeurde nie, is die gang van die verhaal van die eerste bladsy af spannend. Elke handeling spruit gemotiveerd uit die vorige of uit die karakter van die hoofpersoon: dit geld ook die krisis as Josias se boetie berg op verdwyn. Hy het voorheen al weggeloop, en Josias se leuen dat hy self teen die berg gaan draf, maak so 'n optrede heeltemal oortuigend. Net so aanvaarbaar is die klimaks, waarin Georgie lewend gevind word en waarin Josias se maat Meyer sy spraak terugkry.

Elke skyn van sensasie of 'n te maklike oplossing word vermy: Meyer het begin hakkel toe sy ma dood is, nou laat nog 'n skok, maar 'n seun-

tjie wat lewe, hom die sielkundige belemmering afskud. Daarby kom die mooi ontwikkeling dat die spraakverlies die gevolg was van eie skok en smart; die terugwen word moontlik omdat hy hom verheug oor 'n 'n ander mens se gesinslid wat lewend uit 'n ongeluk gekom het.

Omdat alle probleme nie opgelos word nie — Josias se pa kom nie terug nie en hy en die ander moet in die gehate kindershuis bly — kry die kinderleser ook die waardevolle indruk dat alle moeilikhede nie oornag verdwyn nie, maar dat die personasies leer om dit te verwerk.

Daar word van baie personasies gebruik gemaak in die boek — dis moontlik dat lesers hier en daar verwar sal word. Die hoofkarakter staan egter baie sterk sentraal en word 'n volledige seun met goeie en swak punte. Sy verhouding met volwassenes is meestal positief en word nie beklemtoon nie. Sy sussies bly vae figure, maar die boetie speel 'n belangriker rol. Sy wegloperij uit die kindershuis, die begeerte om ook na die jeugsirkus te gaan, vorm 'n nuwetema wat die werk verryk.

Met fyn insig en bietjie humor word verwys na Josias se bewondering vir June, die leidster van die dogtersakrobate by die sirkus, wat later verflou en dan vervang word deur sy groot verering vir Meyer se mooi suster Lana. Die sterkste word Josias se verhouding met sy maat — eers vyand

— Meyer geteken; dis deur hierdie verhouding wat hy groei wat eie insig betref.

Die illustrasies in hierdie boek is met smaak gedoen en verhoog die waarde van 'n werk wat ons kinderliteratuur ten goede kom.

(Elsabé Steenberg, *Die Burger*,
14 Februarie 1980)

□ *Woorde is soos wors*

In hierdie boek het 'n mens te doen met 'n karakter wat om die een of ander rede 'n besondere alleenheid ken: dié van 'n kind wat van sy ouerhuis weggeneem word, van 'n seun wat erg hikkell.

Rona Rupert se *Woorde is soos wors* speel in dieselfde omgewing af as haar *Wegloopwinter*: 'n arm woonbuurt in Kaapstad en die jeugsirkus. Die hoofkarakters in albei boeke is buitestaanders: Manuel in *Wegloopwinter*, omdat hy vet is en uitgelag word en die twee seuns Josias en Meyer in *Woorde is soos wors*, om ánder as fisieke redes. En albei boeke handel oor kommunikasie, maar nie vanuit dieselfde uitgangspunt nie. In *Wegloopwinter* kan die gesinslede nie met mekaar praat nie, nie wêrklik nie; in *Woorde is soos wors* bestaan daar wel kommunikasie — maar sonder woorde, omdat Meyer so erg hikkell dat hy letterlik nie kan praat nie.

Josias is 'n twaalfjarige met 'n bepaalde volwassenheid wat die omstandighede op hom afdwing het. Hy is die oudste van vyf kinders. Sy pa het die gesin twee jaar gelede verlaat. Sy ma werk smiddags en saans in 'n viswinkel en moet so sukkel dat sy nie behoorlik na die kinders kan omsien nie. En as sy siek word, is dit Josias wat moet besluit om te gaan hulp soek, want, "het Mita gesoebat, 'jy's die oudste, jy moet wêét wat om te doen!" Só kom 'die hele situasie onder die aandag van die Kinderwelsyn, en die vier oudste kinders word na St. Andrew's gestuur. "Dit is 'n koshuis vir kinders wie se ouers nie self vir hulle kan sorg nie", soos Josias dit later stel.

Die enigste ligpunt in Josias se bestaan is die jeugsirkus, waarna "ek uit my hart uit ... verlang, soos na 'n mens, soos ek eers na Pa verlang het toe hy weg is." Maar dan vervreem Josias hom van

hierdie anker toe hy vir Meyer by "sy" poppekas aantref en hom slaan. Later is dit Bob, een van die twee volwassenes by die sirkus, wat hom aanraai om met Meyer maats te maak. "Ons het elkeen 'n storie, elkeen sy eie hartseer." sê Bob. En Meyer het ook 'n "storie": sy ma is oorlede en as gevolg van die skok het hy sy spraak verloor.

Die vriendskap tussen Josias en Meyer is o.a. ook 'n uitbeelding van kommunikasie sonder woorde. "Woorde? ... Wat is woorde? Woorde is soos ... soos wors. Both highly overrated." Meyer "gesels" met sy kop, sy hande, sy oë. "Dit wys jou, het ek later vir Meyer gesê, die punt is nie of jy kan praat nie, dit is of jy verstaan." Buitendien sal geen woorde in 'n woordeboek kan sê wat 'n mens soms in jou hart voel nie, het Josias ondervind. Maar later, heelwat later, toe Meyer weer kon praat, word woorde tog ook belangrik: "Wat sou die lewe werd gewees het as daar nie wors of woorde was nie?" En Josias moet dan erken dat "woorde is soos wors" twee betekenis kan hê.

Afgesien van sy volwassenheid, moet Josias ook 'n gevoelige mens wees om ander se praat-sonderwoorde te kan verstaan. Hy is iemand wat bv. heel van die begin af gesiguitdrukkings raaksien — die uitdrukkinglose gesigte van die skollies of vart sy boetie Georgie, wat sy lippe op mekaar knyp. Maar dit is veral oë waarna hy kyk. Dit is dan ook opvallend hoe effektief hierdie deel van die mens se gesig telkens gebruik word om kommunikasie sowel as emosie uit te beeld: "Ek het probeer onthou of Ma maer of vet was, maar al wat ek kon onthou, was haar oë. Hulle is donkerbruin, baie donker, en aan haar oë kan 'n mens altyd sien wat sy dink," "die angstigheid in sy oë het my sonder die oefening al kortasem laat voel," "ek het na die vuil punte van my skoene gekyk en Meyer se donker oë daar gesien," "sonder die bril het sy oë anders — groter en sagter — gelyk," "ek het gesien dat hy my soek; sy oë het verander toe hy my kry."

"Van alleenwees laat ek my van niemand leer nie," sê Josias. En dit, tesame met sy sensitiwiteit en volwassenheid, gee hom 'n besondere begrip en waarnemingsvermoë t.o.v. ander mense.

Josias is die ek-verteller, en sy karaktereenskappe word gebruik om die gebeurtenisse en die karakters te ontplooi. Innerlike emosies speel 'n

groot rol — dié van Josias self, dié van Meyer, wat goed gesuggereer word, maar ook dié van die ander karakters, soos die opstandige Georgie, Meyer se pa en Josias se ma, wat almal hulle "eie hartseer" ken. Maar o.a. juis omdat dit alles deur die oë van 'n seun gesien word, is daar 'n nugterheid en aanvaarding wat die volwassene nie ken nie.

Vir die volwassene bv. is die versukkelde vrou, die verhongerde katte by die vuilisblikke, die modderkeurige geboue en die motorwrak in die buurt 'n treurige prentjie, maar vir Josias is dit soos dit is: hy kan nie eens onthou of sy ma sukkel of nie, die katte is iets wat hy ken en wie se voorbeeld hy by die poppekas kan gebruik, die modderkeurige woonstelblok is sy tuiste, en die ou Chev sonder wiele "is die lekkerste speelplek wat ons ooit gehad het."

Dit is natuurlik hierdie volgehoue perspektief uit die kind se belewenisveld wat van hierdie werk so 'n geslaagde *jeugboek* maak.

Afgesien van die innerlike spanning, word uitelike opwinding veral verkry deur die drie skollies wat Josias aanrand en sy arm breek en die soektog na Georgie waardeur Meyer sy spraak terugkry. Veral hierdie laaste toneel word knap ge-

hanteer. Dit is opvallend — en geslaag — dat Josias nie onmiddellik daarvan bewus word dat Meyer kan praat nie, vanweë sy bekommernis oor sy boetie.

By twee geleenthede verskuif die tyd van die hede na die verlede. Dit word behendig gehanteer met natuurlike en onopvallende oorgange.

Die dialoog en woordgebruik pas by die stads-agtergrond en -mense sonder dat woorde om die nodige kleur te verleen soos "skons", "chips", "blyd" en enkele Engelse woorde oordadig gebruik word.

Die boek het 'n enkellynigheid, waardeur sommige aspekte, bv. die ma en Linda, of die ander karakters in die koshuis vergete raak. En die volwassenes soos Denis, Bob, mnr. Lubbe en mnr. Lindner is moontlik té simpatiek en begrypend op 'n half eenderse manier. Maar dit is punte van kritiek wat geheel en al verdring word deur die onbetwisbare letterkundige waarde van die boek. Dié werk is 'n waardige wenner van die Scheepersprys vir 1977-1979.

(Lydia Pienaar, *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, Maart 1981)

3.23 Linde, Christovira Frederika (12 Desember 1915–)

Nege jaar nadat Freda Linde die eerste keer die Scheepersprys ontvang het, herhaal sy hierdie prestasie. Hierdie keer word die toekenning in 1983 gemaak vir 'n *Tuiste vir Bitis* wat die beste Afrikaanse *jeugboek* was wat in die tydperk 1980-1982 gepubliseer is. Volledige biografiese besonderhede oor Freda Linde word in paragraaf 1.5 verstrek.

Lig op ongure dier bring nuwe kennis

Wat 'n mens by elke boek van hierdie skryfster beïndruk, is haar fyn kennis van die Suid-Afrikaanse veld. Dis of sy nie net elke bos by die

naam ken nie, maar ook elke klip. En soos in haar vorige boeke, bring sy in haar nuwe *jeugverhaal* ook een besondere dier in fokus: in hierdie geval 'n pofadder.

In die loop van die verhaal word inligting oor

dié slang ongemerk ingevleg; waar hy graag slaap, wat en wanneer hy eet, hoeveel kleintjies die wyfie kry.

Freda Linde se grootste prestasie is dat sy 'n tradisioneel ongure diersoort só kan belig dat die leser se kennis omtrent hom nie net aangevul word nie, maar dat hy 'n begrip, 'n soort eerbied, vir die slang ontwikkel.

Nie net is die slang hier eerder protagonis as antagonis nie, maar hy word self slagoffer van die bese, en deur hom val ook die menslike hoofkarakter, die seun Martinus, die kwade ten prooi in die vorm van bespotting en afpersing.

Deur die pofadder reik die skryfster ook af na 'n dieper dimensie, deur verwysing na die legendariese waterslang waaraan die bruinmense glo en wat nie meer met 'n blote, realistiese slang veel te make het nie.

Daar is ook sprake van die tokkelossie, vir die bruinmense na aanpassing van die oorspronklike Tokkelos wat in die folklore van byvoorbeeld die Zoeloes lewe, 'n bese mag.

Gepas heet die misdadige bruin seun wie se optrede vir die spanning in die werk verantwoordelik is, dan ook Tokkels, want daar word geglo dat hy uit die saad van die tokkelossie voortkom.

Die byna sestienjarige plaasseun Martinus laat 'n mens dink aan die jonger seuntjie in *Die kokkewiet en sy vrou* wat net met effens ander spelling Marthinus heet, ook 'n enigste kind is en tekkentalent openbaar.

Martinus is 'n fyn waarnemer en ontwikkel deur die boek van 'n seun wat intens in sy liefing-pofadder Bitis belangstel en hom ten alle koste veral van Tokkels probeer beskerm, tot 'n meer volwasse karakter wat bereid is om die slang in 'n reservaat los te laat en wat besluit om later navorsing te doen oor pofadders en só te help om effektiewe serum teen die byt van pofadders te ontwikkel.

Spanning wat rondom die aanhou van die pofadder in 'n hok ontwikkel, bring verhoudings op die voorgrond, veral dié tussen Martinus en sy ma.

Dis 'n geskakeerde verhouding wat wissel van wrok teenoor die ma wat slange verafsku tot liefde wat tot uiting kom as Martinus van sy tekeninge vir sy ma present gee.

Daar is ook ontwikkeling tot begrip vir sy ma se intuïtiewe vrees. Ook in sy vriendskap met die bruin seun Dawid speel Bitis 'n beslissende rol: Martinus kom tot insig in die feit dat hy byna Dawid se dood deur 'n slangbyt veroorsaak het, en hy beseef hoe lewensgevaarlik 'n pofadder werklik kan wees.

Hoewel daar nie veel ontwikkeling is in Martinus se vriendskap met die dokter se dogter Elsie is nie, kry hy deur haar 'n blik op die verwickeldheid van menseverhoudings, aangesien haar ouers geskei is en sy haar ma opnuut moet leer vind.

In hierdie verhaal, waarin daar geen hoofstuk-inleiding is nie, bring die pofadder 'n hegte en tog geskakeerde eenheid tot stand.

Anders as in *Die singende gras*, word geen verhoudings bygesleep wat met die eintlike verhaal niks te make het nie. Die perspektief en ruimte bly deurgaans op verantwoorde wyse dieselfde, naamlik hoofsaaklik Martinus se oogpunt, of dié van 'n alwetende verteller wat baie na aan hom staan, en die agtergrond van 'n plaas naby Swelendam.

Tydsverloop is 'n hele aantal maande en só is dit ook noodsaaklik.

Deurgaans is die taalgebruik eenvoudig en sober, ontdaan van sentiment of oordramatisering. Juis daarom glo die leser die nuwe indruk wat hy hier van 'n eers onbekende en gevreesde pofadder kry en groei hy deur aanraking met die boek nie net tot eerbied vir slange nie, maar, soos in al Freda Linde se werke, tot eerbied vir die lew self.

(Elsabé Steenberg, *Die Volksblad*,
12 November 1980)

□ 'n *Tuiste vir Bitis* is die jongste jeugverhaal van Freda Linde, wat reeds in 1974 die S.A. Akademie se Scheepersprys vir Jeuglektuur ontvang het vir *Die singende gras*.

Haar nuwe boek is merkwaardig in baie opsigte: Dit is so 'n spannende verhaal dat die leser dit moeilik neersit; dit is 'n boek wat aan die moeili-

ke vereistes van die jeugwerk voldoen; en dit is 'n roman met soveel fasette dat selfs die volwasse dit weer en weer kan lees en telkens nuwe betekenis daarin vind.

Die verhaalgewe is ongewoon en boeiend; Martinus is besig om die pofadder Bitis in die veld mak te maak. Sy is aan sy voetstappe gewoond, sy ken sy stem, hy kan haar met 'n stok streef. Maar die dag toe hy gedwing word om haar met blote hande in veiligheid te bring omdat 'n onverskillige seun met 'n rekker haar wil vernietig, besef hy: "Dis nie meer Bitis nie, maar gevaar, koud, onbekend, wat hy hardhandig vasdruk." Nou het hy wel 'n sak en 'n hok nodig.

Dit is maar die begin van die verhaal van hoe Martinus die tradisionele vyand van die mens teen die mens moet beskerm.

As jeugboek slaag 'n *Tuiste vir Bitis* daarin om jeugboek te bly: daar word nooit deur 'n volwasse kommentaar gelewer nie. Die perspektief is deurgaans dié van Martinus. Hy verstaan byvoorbeeld nie die rede vir die verwydering tussen sy vriendin Elsie se ouers nie, of Elsie se ingewikkelde verhouding met haar ma nie.

Al wat hy ervaar, is dat Elsie se kom en gaan ongewoon is. Waar Martinus wel meer verstaan as wat vir die leser waarskynlik lyk, word dit deeglik gemotiveer deur die uitbeelding van sy karakter: hy is 'n begaafde kind wat by simpatieke volwassenes meer aanklank vind as by die meeste kinders van sy eie ouderdom, en hy het 'n besondere goeie waarnemingsvermoë.

Die ander figure in die verhaal word ook in hul kompleksiteit uitgebeeld, soos Tokkels, die bruin tronkvoël, wat Martinus se slang wil skiet, sy horlosie van hom afdwing, en 'n uitdagende maar onthullende stelling maak: "Ek kán sien op 'n horlosie".

'n Sterk tema in die verhaal is vooroordeel. Die mens was nog altyd (natuurlik) bevooroordeel teenoor die slang, maar meestal is sy vrese ongegrond: die slang verdedig eerder as om aan te val, hy is baie verwondbaar, en baie mooier as wat die mens wil raaksien. Die gemeenskap is wantrouig teenoor iemand wat ongewoon optree, soos om hom met slange (Satan!) op te hou. Maar Martinus wil beskerm eerder as om blindelings dood te kap.

En hy het meer om te beskerm as waarvan die gemeenskap wil weet. Tokkels is deur die tokkelossie "gevaar", en dit is volgens sy ouma Johenna die rede vir sy misdadige neigings. Martinus se ma kan nooit ontslae wees van haar blote vréés vir die slang nie.

Freda Linde is 'n ware kenner van die natuur. Haar beskrywing van die boek se agtergrond en Martinus se ervaring daarvan is op sigself 'n leeservaring: "Nog altyd het hy slange bewonder oor hul sagte gang, ook vir Bitis. Net water kan beweeg soos slang. Maar die rye, rye ribspieltjies wat so sag en honderdvoudig riffel, was onder sy hande één sterk snoer wat golf van weerstand. Nou, agterna voel hy nog hoe haar rugskubbe-tjies soos knoppies teen sy palms druk in haar worsteling om los te kom. Maar weerstand het hy verwag. Daar was net die een ding wat hom van stryk gebring het, die kille aanraak."

Freda Linde is 'n skryfster wat woorde kán gebruik. En 'n *Tuiste vir Bitis* is waarskynlik die beste boek vir jong lesers wat nog uit haar pen verskyn het.

(Erné Potgieter, *Die Burger*,
9 Oktober 1980)

3.24 Van Niekerk, Rudolf Johannes (22 Februarie 1929–)

Dolf van Niekerk het op 22 Februarie 1929 sy eerste lewenslig aanskou daar in die Suid-Vrystaatse wêreld, op Edenburg. Sy vader, met dieselfde name as Dolf, was die kleremaker op die dorp. Op die ouderdom van slegs drie jaar verloor Dolf en sy ouer suster hul moeder deur die dood. Later is sy vader weer getroud.

Dolf het op sy geboortedorp grootgeword. Nadat hy in 1946 aan die plaaslike skool gematrikuleer het, skryf hy hom in aan die destydse Universiteitskollege van die Oranje-Vrystaat. Hier behaal hy in 1949 die BA-graad met Wysbegeerte en Sosiologie as hoofvakke, met lof.

In 1950 word hy omroeper/regisseur by die SAUK in Johannesburg, asook vir 'n kort rukkie in die Kaap. Na vier jaar verlaat hy die SAUK om sy HonsBA-graad in Wysbegeerte aan die Universiteit van Suid-Afrika met lof te voltooi. Daarna is hy vir twee jaar terug by die SAUK om in Desember 1956 die eerste omroeper te word van die Departement van Landbou se radiodiens *Landbouradio* wat gereeld vanaf Januarie 1957 uitgesaai word. Inmiddels begin hy weer studeer, en behaal in September 1967 die MA-graad in Wysbegeerte met lof aan die Universiteit van Pretoria.

In 1969 word hy bevorder tot Assistent-direkteur in die Afdeling Landbou-inligting van die Departement Landbou-tegniese Dienste. In 1972 en 1978 word hy weer bevorder tot Adjunk-direkteur en Direkteur van die Afdeling onderskeidelik. Hy is reeds drie keer deur die Departement na die buiteland gestuur om verskillende fasette van inligtingsdienste binne landbouverband te bestudeer. In 1982 behaal hy, weer aan die Universiteit van Pretoria, die DPhil-graad in Wysbegeerte.

Dolf van Niekerk se verbintenis met die uitsaaiewese het 'n belangrike invloed op sy skryfwerk gehad. Hy begin om prosa te skryf benewens 'n verskeidenheid radiowerk wat hoorspele, hoorbeelde en radiovervolgverhale insluit. Later voeg hy dramas vir televisie en digbundels by. Reeds in die vroeë vyftigerjare verskyn van sy gedigte in *Standpunte*. In 1958 debuteer hy met die kort roman *Gannavlei*. Sy eerste toneelstuk, *Kwart voor dagbreek* word in 1961 deur NTO opgevoer.

Die Eugène Marais-aanmoedigingsprys vir prosa wat in die drie jare 1961–1963 verskyn het, is in 1964 deur die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns aan Dolf van Niekerk toegeken vir sy bundel kortverhale, *Skepsels*. In die daaropvolgende jaar word hy weer deur die Akademie bekroon, en wel met die SAUK-prys vir Afrikaanse hoorspele op grond van sy reeks hoorbeelde *Land van ons vaders*. In 1971 ontvang hy hierdie prys vir die tweede keer, hierdie keer vir die hoorspel *Kamer 99*, en in 1977 word die Artes-toekenning vir die beste radioteks aan hom oorhandig. Die Federasie van Rapportryerkorpe ken sy Ruitersbeeld-toekenning in 1984 aan hom toe vir die hoorspel *Niemand se dag nie* en ander werke. Met sy jeugverhaal, *Die haasvanger*, behaal Dolf van Niekerk

in 1986 'n dubbele prestasie. Eers ontvang hy Nasionale Pers se M.E.R.-prys daarvoor en daarna ook die SA Akademie vir Wetenskap en Kuns se Scheepers-prys vir Jeuglektuur.

Tuis tussen vele inheemse bome by sy huis in Murrayfield, Pretoria, vlakby Tienie Holloway se Skuilkrans, vind 'n mens Dolf dikwels by sy wedvlugduiwe. Anders as oor sy eie talente, praat hy met geesdrif oor sy duiwe. Vir ongeveer vyftien jaar het hy aktief aan wedvlugte deelgeneem en het hy verskeie kere die klubkampioenskap gewen. Vandag konsentreer hy egter slegs op die teel van duiwe. "My duiweboerdery is sommer malligheid, maar dit is terselfdertyd ook wetenskap."

Die volgende publikasies het onder andere uit sy pen verskyn:

- Gannavlei*. Johannesburg: Dagbreek-boekhandel, 1958.
Die son struikel. Johannesburg: Dagbreek-boekhandel, 1960.
Kwart voor dagbreek. Johannesburg: APB, 1961.
Skepsels. Johannesburg: APB, 1963.
Die moeder. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1965.
Land van ons vaders. Johannesburg: APB, 1966.
Skrik kom huistoe. Kaapstad: Nasionale Boekhandel, 1968.
Die paddas; satiriese eenakter. Johannesburg: DALRO, 1968.
Kamer 99. Johannesburg: Perskor, 1973.
Karoosange. Kaapstad: Tafelberg, 1975.
Die nagloper. Kaapstad: Human & Rousseau, 1976.
Woord in die môre. Johannesburg: Perskor, 1978.
Kort lewe van 'n reisiger. Kaapstad: Tafelberg, 1979.
Niemand se dag nie. Johannesburg: Perskor, 1982.
'n Bietjie luisterkuier. Pretoria: Folio, 1983.
Karel Kousop. Kaapstad: Tafelberg, 1985.
Die haasvanger. Kaapstad: Tafelberg, 1985.

Bronne geraadpleeg

1. Bosman, F.C.L. Eugène Marais-aanmoedigingsprys vir prosa, 1964 toegeken aan ... Dolf van Niekerk: Huldigingswoord. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1964, p. 46-47.
2. De Bruyn, Pieter. SAUK-prys vir Afrikaanse hoorspele, 1970 toegeken aan Dolf van Niekerk: Huldigingswoord. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1971, p. 81.
3. Dolf van Niekerk — TV en die skrywer. *Keur*, 5 Maart 1976, p. 26-27.
4. Jonker, Linda. Dolf boer op die letterkunde se wenakker. *Die Transvaler* (Ritsgids-bylae), 13 Januarie 1979, p. 67.
5. Marais, J.F. SAUK-prys vir Afrikaanse hoorspele, 1965 toegeken aan Dolf van Niekerk vir sy reeks hoorbeelde Land van ons vaders: Huldigingswoord. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1965, p. 45-46.
6. Scholtz, Jan. Dolf van Niekerk skryf, skryf — en skryf. *Die Huisgenoot*, 13 Februarie 1976, p. 16-19.
7. Snyman, Lydia. Scheepersprys vir Jeuglektuur aan Dolf van Niekerk. Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns. *Jaarboek*, 1986, p. 30.

□ *Skeiding en die kind*

Die suiwerheid van hierdie novelle vir die jeug imponeer.

Dit pas by die sober voorstelling van die hoofkarakter dat 'n mens nie onmiddellik verneem wat sy naam is nie; eers mettertyd word hy Lourens, en nog later kom sy noemnaam Kiewiet ter sprake.

Hy het immers geen sterk bewustheid van eie identiteit nie, hy dwaal in die veld rond, praat min en voel onwennig tussen mense. Selfs op die atletiekbaan hou hy die meeste van die stuk waar hy alleen kan hardloop. Sy swak verhouding met sy ma maak hom selfgesentreerd.

Die werk met sy kort hoofstukke wat die verhalte progressief vertel, gaan om verhoudings. Kiewiet verlang dikwels na sy pa wat selde huis toe kom; hy neem aan atletiek deel as sy pa toestemming gegee het en gaan soek hom later by die werk as dambouer op, waar hy hom dwing om die verwydering tussen hom en sy vrou te verduidelik.

Dit doen die man deels, sodat Kiewiet steeds nie sy ma se bitterheid en uiteindelik finale verwerping begryp nie. Met sy ma verswak sy verhouding tot hy eis dat sy alles verduidelik. Dit doen sy in die klimaks: "Tussen hier en Uitkyk lê 'n plaas ... Daar bly 'n vrou — gaan vra haar..."

As Kiewiet Boskop toe gaan en sy pa en die "ander vrou" liefdevol bymekaar sien, word gesuggereer dat hy die verhouding aanvaar. Dit lei tot die versoenende slot as hy met sy tas koers kry "na sy ma toe" — sy geestelike ma wat hom, soos sy pa, sal laat tuis voel.

Die verhouding met die meisie Janet word sober en oortuigend gebeeld, en die ontdekking van Kiewiet as atleet word oortuigend gehanteer en ontwikkel.

Dis 'n uitstekende werk dié wat baie aandag verdien.

(Elsabé Steenberg, *Die Burger*,
13 Maart 1986)

□ Na 'n lang stilswye op die letterkundefront kom Dolf van Niekerk met 'n verhaal vir die jeug

wat só suiwer is dat dit die leser lank daarna bybly. Dit pas by die sober voorstelling van die hoofkarakter dat 'n mens nie onmiddellik weet wat sy naam is nie; eers mettertyd word hy Lourens, en nóg later kom sy noemnaam Kiewiet ter sprake. Hy weet immers self nie mooi wie hy is nie; sy jeugjare het hom geen sterk bewustheid van eie identiteit gegee nie. Hy skram weg van mense; selfs as hy vir sy skool begin hardloop hou hy die meeste van dié dele van die baan waar hy alleen hardloop. Tog, juis omdat hy steeds meer verwerp word deur sy ma, is hy selfgesentreerd — dit vind veruiterliking in die groot aantal sinne wat met *Hy* begin.

Die novelle gaan om verhoudings. Omdat sy pa selde huis toe kom en hy geen warmte by sy ma vind nie, leef Kiewiet in die veld naby die dorp. En juis sy weggekeerdheid verbitter sy ma sodat sy hom nog méér en uiteindelik, in die krisis, finaal verwerp. Hy het sy pa gedwing om die verwydering tussen hom en sy ma te verduidelik en 'n gedeeltelike antwoord daarin gekry dat die man nie tuis was toe hulle dogtertjie oorlede is nie. In die klimaks dwing hy, wat gewoonlik min praat, sy ma om klaar uit te lê: "Tussen hier en Uitkyk

lê 'n plaas. Die plaas se naam is Boskop. Daar bly 'n vrou — gaan vra háár" (p. 81).

Die suggestie is daar dat hierdie onwettige verhouding aangeknoop is omdat man en vrou mekaar nie kon vind nie en dat alles daardeur verder befloers is. Kiewiet gaan Boskop toe en sien die vrou en sy pa rustig bymekaar, wat hom laat begryp dat hier liefde en aanvaarding vir hom ook sal wees. Pragtig is die sober slot as die seun met sy tas koers kry "na sy ma toe" (p. 88) — nie sy biologiese ma nie, maar die een by wie hy geestelik sal tuiskom.

Soos die verhouding met sy ma versleg, word sy behoefte aan sy pa groter en vind hy by hom belangstelling vir sy hardlopery, trouens ook aanmoediging. Verder kry sy lewe sin in die skaam maar intense gevoel vir Janet wat sensitief en oortuigend gebeeld word.

Die ontwikkeling van Kiewiet as atleet word met insig gehanteer. Dis oortuigend dat sy ma se onthulling oor die ander vrou in sy pa se lewe sy

vermoë om goed te hardloop, aantas — op dié stadium is hy ook nie gereed vir enige fisieke oorwinning nie.

Die novelle se titel wys na die veld, die doodmaak van hase deur ysters, 'n kuns wat Kiewiet uitstekend bemeester. Sy gevoel vir Janet lei daartoe dat hy ten slotte nie meer sy ysters wil gebruik nie: daar is 'n eendersheid tussen "Janet en die warmte van die haas se lêplek" (p. 77). Op 'n dieper vlak wys sy gooi van die ysters na die poging om sy ongelukkigheid en alleenheid as gevolg van sy ma se verwerping te vernietig. Uiteindelik is dit ook nie meer nodig nie, want daar word versoening gesuggereer tussen hom, sy pa en 'ma'.

Persoonlik sou ek 'n stiller ontwerp en 'n hardbandslag aan hierdie pragtige werkie gegun het.

(Elsabé Steenberg, *Tydskrif vir Letterkunde*, Februarie 1986)